

Zakaj je v brlogu nastal nemir.

Basen.

O, to vam tuljenje, vpitje in vik,
Rjovenje in drenje, renčanje!
Ves večer, v noč póżno že divji tá krik,
Tó lajanje, tó godrnjanje!
Čez hrib in plan jek se razlega,
V goščave najdaljnje že sega.
In predno preteče čas polunoči,
Po vseh se brlogih vzbudijo zveri.
In v smélih in jadrnih skokih
Iz temnih dobráv,
Prek jarkov, prepadov globókih
Iz vročih puščáv
Ko čudne ponočne pošasti
Priskače zverjád, prilomasti.
To šum je in hrum je in hrup,
Ko vse letí nekam na kup!
»Odkod pač nemir tá nocojšnji prihaja?«
Vse išče usodnega tistega kraja.
»Tù!« ósel pokaže prekrasen brlog,
Obdán od skalovja okrog in okrog . . .
»A vzroka nemiru še vender ne vemo;
Najboljše, da v jamo pogledat dol gremo!«
In mahoma vsa radovedna zverjád
Spusti se po rovih, ovinkih v prepád.
Z modrine nebesne veselo ščip sije —
Kak diven prizór se v ponoru odkrije!
Na trati stojita tu mizi jim dvé;
Volk, medved, lisják tam za prvój sedé.
Z večerjoj bogatoj se ravno mastijo,
Oh, kakšne jedí na tej mizi dišijo!
Tu prazenih vidiš kapunov, prasét,
Kostrunov, puranov in tolstih telét;

Na krožniku tam velikanskem pa plava
 V maščóbi pečena kar cela jim krava.
 In kaj je tu kruha, na stote potíc
 In tort in še drugih brezimnih slaščíc!
 In vinca iz čaš ne pijó tí gospódi —
 Za žejo na mizi stojé trijé sodi . . .
 Za mizoj pa drugoj tam zajec sedí.
 Ne trohe jedij pred njim videti ní!
 Na mizo gospósko se lačen ozira,
 Pa miga z ušesi in — sline požira.
 In gleda zverjád le-tá čudni prizór,
 Sepeče mej saboj strmeči ves zbor:
 »I káka v brlogu je totem navada?
 Trijé tu so siti, a jeden tam strada!«
 A ósel pred mizo se prvo postavi,
 Pa trém veseljakom zariga in pravi:
 »Izvrstno pač, bratci, godí se vam trém,
 Razkošnosti večje na svetu ne vem!
 Hej, kakšno življenje! Oh, vi Sibariti!
 Kaj niste do grla pijani in siti?!
 Zakáj torej lajanje tó in tá krik?
 Zakáj to rencánje in tuljenje, vik?« . . .
 Za hip pri omizji osuplost in molk.
 »Gospoda!« sedaj oglaší se sám volk —
 »Oh, mi smo možjé trijé mirni, spravljivi,
 Nemira nocojšnjega nismo mi krivi!
 Kriv hrupa je zajec, naš sobrožán;
 Pri jedí nas moti vso noč in ves dan!
 Vsak mesec mu vržemo jedno drobtino,
 Ker jedno ž njim skupno imamo očino,
 Ker vsi smo kristjani in bratje smo vsi,
 Ker vežejo nánj nas ljubezni vezí.
 A kdo bi verjél nam, kakó je on siten!
 Želodec je zajčev že kar nenasiten!
 Pomislíte, kakšen je tó požerúh:
 V dneh petih pojedel je on že pet muh!
 A ní zadovoljen njegov še želodec,
 K nam hodi beračit nadležni tá godec
 Ter pravi, da sveto pravico imá,
 Da hrana jednaka ko nam se mu dá . . .
 Od nékod nocoj je k nam pala lesníka:
 Pojesti jo — zajca pohótnost zamika!
 Lesníka je naša! — To bil je hud boj!
 Zdaj veste, zakáj je tak hrup bil nocoj . . .«
 »Ha-ha!« na ves glas se na tó grohotaje
 Zverina sosedna zbeží na vse kraje.

Groga in drugi.

Spisal R.

(Dalje.)

IV.

Darovi moji tudi bi goreli :
Naj zgorel oven, junec bi največi,
Da mogel nje ljubezen bi doseči,
Katere čisti žarki so me vneli.

Levstik.

Bilo je nekaj dnij po onem silno važnem dogodku, ko je bil obljubil Groga Mileni na tihem svojo skrivnostno in nesebično pomoč.

Javoriške dame so se odpeljale kmalu po kosilu v Žerovje na »neizogiben« poset. Le mademoiselle Netty je ostala doma.

Imela je zopet jedenkrat jedno svojih najhujših »migraines«, kar jih je pomnila. V resnici pa se je ogibala Žerovja zato, ker je bila slišala iz zanesljivega vira, da se je tam nje »najboljša prijateljica«, guvernanta pri sodnikovih, srečno zaročila z mladim doktorjem vseh pravic. Etiennette pa je bila izmed tistih žensk, katerim se dekleta ne morejo huje zameriti, kakor s tem, da postanejo vesele neveste.

Sedela je navzlic vsem bolečinam pred svojim ogledalom in se trudila — ta dan drugič — da bi s pomočjo moderne tehnike pomladila svoj obraz po vseh pravilih umetnosti. Nadejala se je inženirja ali adjunkta. Saj bi ji mahoma odleglo, ako bi kdo prišel! Treba torej vedno pripravljena biti! Kako že govori sveto pismo o petih modrih in petih trapastih devicah, ki so vse pričakovale ženina?

Dobro, prav dobro je ugenila, zakaj zahaja Vojnik tako rad na Javorice; takoj je opazila, kako mimogrede se briga on za nje manjše in večje koketkanje, in z jezno zavidnostjo je lovila one skrivne in vender tako zgovorne, žarne poglede Milenine in inženirjeve. Prežala pa je tem pozorneje na vsaki mig in okret teh dveh, ker ji je ostrila oko prav tako silovita kakor neupravičena ljubosumnost. Da, ljubila je Vojnika, ljubila ga strastno, dasi si je sama časih očitala, da bi ga morala le sovražiti, ker je prezrl njo in si volil drugo! Zastonj se je upirala sili nesrečne svoje ljubezni. Čim menj se je zmenil on za-njo, tem bolj je čutila ona vročo, divjo strast. To je bila pristna naravnost, brez lepotil, brez mazil, brez »poudre de riz«, brez aloksana, brez cold-creama, brez kovinskih preparatov!

Razjarjena, sama na-se jezna, je porinila svoje piskrčke in škatljice v predalček v zrcalu in se vrgla na divan.

»Drugače moram začeti, pa takoj!« vzdihnila je in zopet vstala. Segla je na omarico po lično lepenko za cigarete.

»Še tri!« ujezila se je. Nervozno je zagnala škatljo po tleh.

Gledala se je v stenskem ogledalu in ugibala, ali nareja pušeč zadosti majhna in dražestna usta, motrila, kako ji kaj pristoji užgana smodčica, in presojevala, kako se poda fini višnjevskasti dim barvi, bolje barvam njenega pisanega obraza.

»Vse hočem poskusiti, vse! Manevrirati moram, manevrirati na vse kriplje. Njega moram omrežiti — ali bo moj — — ako pa ne — Milenin ne bo! Jaz ali nobena! Rutina naj zmaga mlečno nedolžnost! Vse mi bo prav — — samo — da — — fi donc! — da ne bom — pa saj mi adjunkt še vedno ostane!«

Posiljeno se smejoč, je sunila ono staro škatljo z nogo daleč v kot.

V tem je stal Gropa, imenovan »gosposka žalost«, spodaj med večnimi vrati na prijetno hladilnem prepihu, mogočno razkoračen, roke na prsih in pod pazduho križajoč, z imperatorskim nasmehom okolo ustnic; privzdignil je zdaj pa zdaj pete in se pogugal z mladeniško čilostjo tako malo na prstih.

Major se je bil odpeljal na vse zgodaj v Ljubljano. Za dober teden! DrugEGA Stojanovih tudi ni bilo doma. Torej je bil zdaj Gropa »prva oseba« na vsem Javoriškem gradu in kar se ga je držalo daleč na okrog, prva oseba danes tako brezdvomno, kakor še ne kmalu poprej! Nameraval je tedaj, da bi dal kot rojen govornik radostnim čustvom, navdajajočim in povzdigujočim ga, dostojnega duška v daljšem samogovoru realistične vsebine s posebnim poudarkom samega sebe.

Toda ta monolog, jeden najkrasnejših, kar si jih more misliti tudi najbolj grozničava domišljija, je preprečil precej v početku sam baron Gundi in okrajšal tako našo povest za nekatero vrsto, za kar mu ne moremo biti nikdar zadostno iz srca hvaležni.

Prikrevsal je na priletnem, zamišljenem konju po stranski poti, vodeči z velike ceste proti grajski hiši.

Precej na prvi pogled je bilo spoznati, da gura, katero je jezdit Lahnberg, za vzburljivo dirke ni imela nobenega prirojenega veselja. Resnobna, precej trebušnata žival ni bila ne čislanege arabskega plemena, ne potomka slovečih paradnih konj iz Andaluzije. Ravno tako malo bi jo mogel staviti v jedno vrsto s Cidovo Babienco, kolikor tudi me skeli renomaža ali hvastavost, — nikar pa da bi jo primerjal slavnemu Aleksandrovcu Bucefalu. Najbolj je bila še podobna nje vnanya prikazen nesmrtni Rosinanti Cervantesovega junaka iz Manche, nepresežnega »viteza žalostne postave«, in pa neodlični, toda trdnorepi domači kobilici junaškega Levstikovega tihotapca, Martina Krpana z Vrha pri Sveti Trojici na Notranjskem.

Ko je bil baron v pravi bližini, vzravnaval se je Kozol in se potem priklonil tako ponižno, da je videl jezdec raz konja Grogov hrbet v vsej njegovi obširnosti. Nato pa je naredil sluga genijalno neumen obraz, vzdignil ramena visoko k ušesom, pogledal barona po strani in zmigal povprek z rokama.

»Gospoda majorja — e — ni doma?« vpraša elegantni jahač in premeri, švigajoč z bičem malomarno po zraku, vso severno fronto javoriškega poslopja s kaj radovednimi očmi.

»Ná- â, vaša milost! Kakor jim je to tudi žal, pa danes jih ni doma! Pa jutri jih tudi ne bo, in pojutrišnjem pa še manj, in popojutrišnjem —«

»E — prav!« Lahnberg je komaj skrival veselje, slišavši, da »starega medveda« ni doma. »Kje so — e — dame — e —?«

Grogga je pogledal levi kotni kamen ob veži in nastavil desnico k ušesu.

»Dame!« pozvedoval je baron glasneje.

»Vaša milost?«

Prizadeta od tankega biča, potrudi se Lahnbergova »iskra« žival flegmatično za par korakov bliže.

»Kje je gospoda?«

»Naša gospoda, vaša milost? Odpeljali so se, vaša milost, nas so pa doma pustili, ker so tako navajeni, in ker je Janez za kočijaža.«

»In — e — druga gospoda — e — je doma?«

»Stara gospa? Tudi stara gospa so se odpeljali, na dober zrak, da se malo zredijo tu na Gorenjskem in pa —«

»Kedaj?«

»Ob treh, no, pa se vrnejo še danes — in pa gospodični tudi, vaša milost, ker sta se tudi odpeljali z njima, zakaj bi se pa tudi ne, ako jima je —«

»E — janz jijantisch! — gospica Milena sama doma?« razumel je baron.

»Tega nisem dejal, vaša milost, ker sem rekel, da so sedli tudi gospodična Milena v kočijo: zakaj bi pa tudi ne, ako je priložnost; in prostora je bilo dosti, pa Azorčka vender niso vzele s sabo, ker ima mrha preveč bolh, tistih rjavkastih, velikih, in se vedno praska, in tega je pa gospode sram, in zato je ostala pasja žvirca —«

»Torej nobenega?«

»Mi!« vzravna se Gropa junaško. »In pa gospodična majuzêl!«

»Kdo?«

»Majuzêl!« Tako je Gropa »prosto poslovenil« francosko »mademoiselle«.

»Kdo je to?«

»I no, majuzêl, kako bi rekli —, gospodična majuzêl, ki so za šomaštrovko pri nas, in za guvernanto jih tudi kličemo, vaša milost!« razlagal je Gropa baronu, zmigal s prsti, kakor bi klavir igral, in se podrgnil pomembno po licih. »Gori v sobi so, strašno so bolni; in nič, karkoli bi kdo drug trdil, ni tako resnično, kakor to, da se jim je naredil —«

»Drži konja, Žorž!«

»Da se jim je naredil mozol na jetrih, in da se jim je zmešal žolč po krvi in jo izpridil do dobrega!«

Ko je baron razumel iz Grogovega gostobesednega pripovedovanja, da na Javoricah ni nobenega, katerega bi bil rad pozdravil raz konja, skobacal se je previdno s sedla na tla in se napolil h guvernanti v prvo nadstropje.

»Kaj? Žorž? Kakšen Žorž? Odkod pa Žorž in od kedaj?« hudoval se je Gropa za njim. »Tristo binškoštnih koštrunov, kaj takega pa še ne! Gropa nam je ime, pa ne Žorž; zapomni si to tudi ti, ti zanikarna para« — Kozol je naslovil te besede zaspanemu konju — »ki nisi mogla sredi pota svojih zadnjih nog nekoliko zavzdigniti in pa glave svoje konjske nekoliko ponižati, kakor delajo to drugi pošteni pramiči in pramke, da bi čez-njo zletel ta-le baronček in cepnil na tla, kakor cepne jeseni zrela hruška na tla, ali pa v lužo, ali kamor si

že bodi; da boš vedel, ti konjska sramota, ki misliš, da si gosposka žival, pa nisi, ampak izposojena od Klenšarja na Vranovem, ki časih tako kislo vino toči, da bi ga še biriču ne privoščil. Ali mar misliš, da bo tvoj gospodar dobil kaj za to, da mu prinašaš barona po svetu? Nič ne bo dobil, pravimo, kakor tudi mi ne bomo nič dobili za pijačo, akoprav te tukaj držimo in te muham branimo. In torej nadalje tudi tega ne bomo! Zakaj ga pa prinašaš zdaj-le, ko smo tako siti in mu moramo vender dajati na vse kosilo pametne odgovore? Mahaj torej sam z muhavnikom, ki ti ga je Bog ustvaril, po mrčesih in z ušesi migaj in z vihrom, pa bo, mi moramo pa za baronom.«

Ovil je vajeti na kljuko in stopal po prstih v prvo nadstropje. Tu je nastavil uho na ključanico.

»Le zakaj je dopustil Bog babilonsko zmešnjavo! Kako bi zdaj lahko vse razumeli, pa ne znamo nemškega, ko imamo vender tak talent za pogovor!«

»Milena — inženir — Vojnik — o teh se menita. Ti presneta reč, kaj bi dal, da bi vedel, kaj imata? Pa se menda vender baron ne ženi pri naši majuzélki!«

Videč, da »ne bo nič,« je zapustil svojo zasedo, odvezal konja in se pogovarjal z njim, dokler ni prišel Lahnberg.

Globoko se je zopet priklonil sluga; komaj pa je bil jezdec za lučaj daleč, je zabavljaj Kozol za njim:

»Toliko izpraševanja in še »Žorža« povrh — okroglega pa nič, kar vse zastonj! Tak baron bi bili lahko tudi — mi!« Pri tem je gledal Gropa tako pravdanski, da bi bil lahko rekel z grofom Beustom: »Jaz ne govorim tukaj kot diplomat, temveč kot poštenjak.«

Ta čas se je pripetilo, kakor se že to večkrat dogaja v realnem življenju, da je morala mlada javoriška kuharica, Katrica po imenu, s praznim škafofom po vode.

Ta slovesni trenotek završuje ekspozicijo v romanu Kozolovega duševnega življenja.

Toplega obžalovanja je vredno, da mi ni mogoče natančneje označiti tega svečanega hipa, ki je za vso povest »aktualnega« pomena ter zahteva po svoji važnosti sam za-se novo poglavje z lepo začetno črko; pomilovanja je vredno tudi to, da ne morem povedati, ali je pihal tisti čas »prijeten hlad« od juga ali od severa, od desne ali od leve, ali narobe; potem, ali je čepel na murbi pri vodnjaku pred hlevom filisterski kalin ali lahkomiseln lišček ali plebejski vrabec; dalje, kaj so delali ta čas oblački »samevajoči na nebu« in sploh, kako je bila kaj narava posebej pripravljena za ta znameniti dogodek;

slednjič in zadnjič, kaj bi se dalo zanimivega reči o psihološkem razmerju drobnega srca Katričinega in debelejšega srca Grogovega.

Moderni duševni anatomi in njih gugava teorija me puščajo tukaj hipoma na cedilu. Niti tega ne vem, ali je dišalo bolj francosko-realistično iz hlevov in gnojnic, ali slovensko-nedolžno iz bližnjega gozda? Zatorej naj si pomaga, kdor se trudi in dela pokoro s temi vrsticami, vsaki po svoje z lastno domislivostjo, ko je ima pisalec teh vrstic premalo ali nič.

Toda, da nam ne uide Katrica, treba je takoj omeniti, da jo je nameraval Groga ogovoriti lepo častito, kakor se spodobi, in reči ji kaj prijaznega, da bi se ji bolj prikupil. Hotel je torej vprašati:

»Ali si ti, o Katrica?«

Vender, Groga je bil mož, ki si je dvajsetkrat prej premislil, ali naj vpraša rajši to ali ono. Imel je namreč še drugo vprašanje, ki bi se tudi podalo:

»Ali greš mar po vode?«

In ko je imel toliko govorenja na jeziku ter izbiral in izbiral, zgodilo se je, da je šlo dekle mimo njega, ne da bi ga bil on ogovoril. Pač pa je kihnila Katrica, predno je postavila škaf pod cev, prav na glas! Hipoma se je otvorila Kozolu zatvornica zgovornosti, in dejal je jako prijazno in gladko:

»Bog pomagaj, Katrica!«

Nihče ne ve prav, ali ga ni hotela slišati, ali jo je preglušil ropot navora in šum vode iz vodnjaka; odgovorila ni nič.

In ker ni imel Kozol drugega opravka, jo je jel ostreje opazovati. Videl je, da je bila zdravo, močno, lepolično dekle, urno in okretno; da je imela lepe modre oči, to je vedel Groga na pamet. Značaja in vedenja je bila naglega in odločnega, tako da bi jo smeli nekako primerjati drugim imenitnim blondinam, kakor so bile na primer lepa Helena, svoje dni najlepša ženska na svetu, ali pa Lucrezia Borgia ali pa lady Macbeth ali Marija Stuart ali tudi Katarina in Marija Medici.

»Čakaj, Katrica, ti pa ponesemo tisto vodo, da ti ne bo preveč vroče, če že ni drugače, akoprav to ni naše delo, ker smo v majorski službi,« ponudil se ji je prijazno.

»Ni sile, bom že sama, da boš lože postopal,« odklonila ga je boginja ognja. »Tudi nočem, da bi se kaj pretegnil, ko dela nisi vajen; pa umakni se mi, da ne boš moker, alo!«

Kuhinjska vrata je zaprla pozneje za seboj.

»Glej jo no, glej! Kako je urna!« dejal si je Groga. Kadar je bil kaj poparjen, ali pa kadar se ni popolnoma zavedal visokosti svojega dostojanstva, takrat je opustil »mi« in se tikal. »Pa le kako je brhka in čedna! Prijaznega govorjenja pa ni bila! No, pa drug pot!«

Dražestna podoba vestalkina mu ni hotela iz mislij. Teh par mesecev, kar je bila na Javoricah, si jo je ogledoval večkrat, in vedno bolj mu je ugajala.

Tako se je zaljubil Groga Kozol po malem brez posebnih težav prav »žestoko«.

Dvojna potreba, ideal in realnost, sta napotila slugo v — klet. Ključ je imel, jako liberalne pojme o »mojem« in »tvojem« tudi; čakal ga je torej vesel užitek.

»Ako bi se dalo, zaukali bi na glas, pa ne smemo, da nas kdo ne sliši. Tako se mora govoriti, da še vesel ne sme biti človek, kakor bi hotel. Pa naj že bo, kakor je — hladna dolinica, polni sodčki, Groga vas vse skupaj spodobno pozdravlja, če prav bolj na tihem!«

Iz lesenega zaboja si je izbral štiri buteljke in poiskal ključ od pipe pod piskrom, prevlečenim z vlažnim prahom.

»Major imajo prvi ključ, drugega Groga, vsaki za-se.« Počenil je in nastavil steklenico pod pipo. »Vino se posuši, ako ga nihče ne pije. In pa, ako je za barone in drugo gospodo dobro, tudi nam ne bo škodovalo. Le čakaj, od vsake dobrote nekaj!« Nastavil je drugo steklenico pri novem sodu. »Oni-le tam v kotu pa ni za naš želodec! Preveč je menda deževalo tisto leto po vinogradih, da se je naredila zgolj voda iz grozdja. Vode pa ne! Mrzlico in grižo dobiš od nje.«

Steklenice so bile polne. Povzdignil je jedno proti oknu in dejal resnobno: »Prav nič se mu ne more očitati!«

»Zatorej okličemo, kakor je po pravici, to-le gospodično Kapljico, doma z Dolenjskega, prvič, drugič in tretjič, da se bosta vzela zdaj-le z gospodom Grogo Kozolom, doma z Gorenjskega! In če ima kdo kaj proti temu, naj se oglasi še o pravem času, zakaj ženin in nevesta težko čakata!«

Groga je zacmakal in poslušal. Oglasil se ni nihče; slovesni govor je preplašil jedino le rejeno podgano, da jo je ubrala izmed zelnatih glav čez kup krompirja proti stopnicam.

»Ker torej nihče nič temu ne ugovarja, naj se svatba takoj prične!«

Ta obred si je Groga po svoje prikrojil po znani anekdoti — Bog ve, kje jo je pobral — po pripovedki, v kateri sklepa žejen mor-

narček jednako zvezo v kleti na ladji. — Bolj na kratko je napil Kozol majorju in Katrici.

Potem je dotočil buteljko zopet do vrha in skrnil svoj ključ do pipe, ki se je bil jedenkrat gospodu »izgubil« in slugi »ostal« za zmeraj.

Srečno jo je izpeljal iz kleti. V svoji sobici je vtaknil najprvo dve steklenici v posteljo; potem je oblekel frak, shranil ostali dve steklenici, dobro zamašeni, vsako v drug škric, vzal cilinder in krenil po poljskem potu proti Vranovemu.

Šel pa ni na pošto, temveč zavil je mimo mesteca po bregu v dolino tja, kjer je stala, postavljena pod velikansko skalo bajta Zaplotnikovega Gašperčka, kolarja, pri katerem si je izposojeval Groga izkušnost in pravo modrost, kadar mu je njegova pošla; čislal ga je pa zelo in bil do duše preverjen, da je Gašperček tako premeten, da bi znal napraviti celo pratiko z vsemi svetniki in svetnicami in s pravim vremenom zraven.

Na pragu hišice, čepeče nekamo sumno v stran, je sedela »divja Mina«, sestra Gašperčkova. Lupila je krompir. Ko se je prikazal sluga z Javoric, je ponižno vstala in ga poklicala le tiho po imenu. Umaknila se mu je, da bi mogel v hišo. Bila je mirna. Njeno vedenje je kazalo, kakor bi se nekako sramovala in zavedala, da jo prime časih ljuta bolezen.

»Ali je brat doma?« vpraša jo Kozol prijazno.

Mina pokima.

»Bog daj dober dan, Gašper!« pozdravi Groga in sede moško na trinogat stolec.

Na Angleškem in pa v Ameriki, pravijo, ni pozdravljanje s klobukom tako v navadi kakor pri nas. Toda tudi Groga, dasi domač človek, je v tem očitno posnemal Amerikance in Angleže. Kajti ko je snel svoj častiti cilinder, zgodilo se je zgolj radi tega, da bi si laže obrisal pot. Potem se je zopet pokrnil.

»Bog!« odgovoril je Gašperček.

Stal je za stružnico in se trudil z leseno prečko za zlomljeno kolo. Bil je mnogo starejši od Mine, srednje, skoro majhne, suhe postave, sivih las, začrnele, sajaste polti. Rumenkasti klobuk, katerega menda še po noči ni dejal raz glavo, je nosil vedno močno v čelo in na levo stran. Pri streljanju z možnarji je bil izgubil nekoč levo oko; to napako je skrival, kolikor je mogel s pokrivalom in sedel vsakomur rajši na levo, kakor na desno. Zato pa mu je zrlo tem živahneje na okolo zdravo desno oko, drobno, umno, s kratkimi trepalnicami, pod

visokimi, malo premičnimi in košatimi obrvmi. Ponašal se je sam, da vidi z njim več, kakor drugi na oboje. Leva stran obraza, spačena po oni nesreči, mu je bila vedno na smeh, in celo levi brk je stal za spoznanje više kakor desni.

Po delavnici je bilo vse križema navlečeno kolarskega in hišnega orodja. Drugih prostorov ni bilo, razen »veže«, v kateri je gospodinjila Miná. Ob očrneli steni nad posteljo je visela ura, bolj za parado, kakor za potrebo. Pred leti, bilo je na cvetno nedeljo, je bil prišel Gašperček popoldne nekoliko bolj »korajžen« domov in je takoj videl, da gre »zanikarna omara« za »cel dan in dve uri« prepozno. Zdravil jo je potem s svojimi kolarskimi kladivi, pilami in dleti, pa ni nič izdalo. Zato se je zarotil, da je ne da prej popraviti, predno ne zadene velike terne v Vranovski loteriji. Sanjalo se mu je pa jedenkrat, ko je ležal popoldne brez dela za sečjo in tako trdno spal, da niti ni čutil pekočega solnca, in zdelo se mu je, da mu ponujajo rajnica stara mati zelenkast listek s petimi številkami. »Jeheta«, dejal jim je hvaležno, »nikoli vam tega ne pozabim! Samo pomagale pa vaše številke ne bodo nič, vem, da ne. Zakaj, karkoli kdo stavi, najsi bo v Gradec, Trst, v Prago ali na Dunaj ali kam drugam, loterijska gospoda ga vender potuhtajo in vlečejo čisto kaj družega.« Stavil je pa vender, kar so mu sanje priporočile, in sicer dvanajstkrat zaporedoma. Ko pa le ni bilo nič, zarotil se je zopet, da ne pojde nikdar več staviti, naj ga vse loterije celega sveta pokonci v uho pišejo. In glej ga vraga! Drugi teden, odkar je ponehal s stavo, ali ni stalo vseh pet številk rajnice stare matere krvavordeče namalanih na deski pred loterijo na Vranovskem trgu? Tako je bil jezen takrat Gašperček, da bi se bil najrajši samega sebe zgrizel! Ura pa je ostala v pokoju in kazala po noči in po dnevi vedno pol sedmih.

»Kaj pa popravljaš in komu?« pričel je Grogga.

»Mlinarjevemu Matevžu izpod Žerovja. Kolo je strl. Kaj pa tako težko naklada! — Hudimana, to novo jeklo ni za nič, vsaki čas je treba brusa.«

Počasi je privlekel Grogga steklenici iz fraka na dan.

Gašperček se je prijazno obliznil.

»Na, Gašper, pij, ta-le je dober!« Jedno buteljko poda Kozol prijatelju, drugo pa postavi na mizo, ko je porinil košarico z vsakojakimi žreblji in drugo šaro v stran.

Gašperček si obriše roke ob delavskih hláčah, vzame in odmaši; zadovoljno povonja ter si ogleda plemenito tekočino proti luči. Temu dolgemu uvodu pa je sledila tudi dolga povest. »Na dobro zdravje!«

rekel je ter začel piti, gledajoč v jednomer razno orodje po prečnih palicah ob steni. Pregledal je vse dvakrat, trikrat, vsako posebej, predno je nehal. Obrisal je grlo posodi s prirodno servijeto, kar z dlanjo, in postavil vino pred Grogo.

»To si pa prav povedal, da je dober!« priznal je in si zavrtel ves zamaknjen »murčka« v desni uhvici.

Groga pa je segel v žep in ponudil prijatelju dve viržinki. Gašperček se je uljudno namuzal. »To bo pa za v nedeljo.«

»Kdaj si bil že zadnjič pri nas na Javoricah?« vpraša Kozol.

»Ni še teden tega. Tiste ojnice sem popravil kočiji; par osmink šnopca je neslo, dosti res ni bilo — ojnice bodo pa držale, če se prav vse drugo sesede.«

»Ali si kaj videl tistega suhega škrica, ki hodi k nam v vas?«

»Katerega? Ali mar tistega, ki tako skozi nos govori?«

»Je že pravil!«

»In ki ima le jedno samo šipo za na oči in za pol grofa je, kaj ne?«

»Tisti, tisti. Torej ga poznaš?«

»Kaj bi ga ne! Veš, lepo spoštljivo se mu oni dan odkrijem, domov gredoč, in snamem ta-le svoj špehasti klobuk; pa, kaj misliš, da se je oni kaj zmenil, mrcina. Prav nič me ni pogledal, in jaz sem mu vender spodobno rekel in še po nemško sem jo bil udaril: »Kut môrgen, šene gêr fon baron!« Mislil sem si, da je kaj v žlahti z gospodo na Javoricah. Pa sem pozneje zvedel, da ni! Glej ga hudirja, dejal sem, ko bi bil to prej vedel, saj bi mu ne bil dejal ne »hi!« ne »hot!« in ne trgal klobuka!«

»Pa veš, kaj je govoril o tebi? Da ne znaš nemški! Oponašal te je oni dan gospodi, ko so za tistimi mrežami žogo bili, in vsem te je v smeh stavil, Gašper!«

Tukaj je bil kolarček jako občutljiv.

»Buzaronal!« kričal je jezen. »Dvanajst let sem cesarja služil, šest zvezd sem nosil prišitih, na Laškem sem kožo prodajal, na Ogrskem sem bil kuhan in pečen in sem se tudi nekaj naučil po svetu — pa mi gre tak-le pajek pritepeni nemščino očitati! Še po italijanski in mažarski jo zarobim, če je treba, in zakolnem, da se tri dni prej sliši — pa bi nemškega ne znal, korpo di bako!«

»Vidiš, in ta baron bi se rad priženil na Javorice!«

»Tako ti praviš, on! Vrag ga vzemi, makako maledeto!«

»Tisti naši stari teti se je priliznil, saj je sladak kakor odpustek, majorjevi sestri, ki je tako dolga in špičasta, da oblake šegeta, kadar gre pokonci. Starejšo hči bi rad, Mileno, in pa kar na konju jo lovi.«

»Kaj pa dekile k temu pravi?«

»Milena? Za tistim inženirjem prav rada gleda, ki se tudi hodi žogat k nam. Zato pa barona ne mara. To je cela zmešnjava, veš da, in če jo bolj preišlujem, manj sem bister. Oni dan je bil tak kokodajsk pri nas, da nas Bog varuj! To je bilo, kakor sodni dan popoldne.«

Zdaj je Groga obširno povedal vse, kar je bil dosedaj poizvohal, in seveda ni pozabil, da ne bi bil postavil svoje osebe v središče prizorov na Javoricah.

Moža sta ostala skupaj, dokler je bilo še kaj vina, in se zmenila dodobra. Gašperček se ni izpozabil z nobenim neprevidnim svetom, rekoč, da je treba le prave priložnosti počakati, »da bomo, če Bog da, udarili vsi naenkrat na objestnega škrica in mu pokazali, kdo zna nemški in kdo ne.« —

Na večer si je dal Groga opravka ob postelji. Srečno je našel drugi dve buteljki. Ob takih prilikah je napravil »negligeable quantity« vselej prijetno osupel obraz:

»I kdo nam je pa vender to pripravil! Kakor nalašč!«

Nažgal si je svečo in sedel za mizo.

»Gašperček je torej na naši strani,« je začel premišljevat. »In če gre zdaj po pravici, ne bo baron nikdar gospodaril na Javoricah, ta človek, ki je bolj čuden, kakor sedem dnij toče. To bo gledala stara sitnica mršava! Suha putka, ko bi ji le mogel kdo reči: »Bojim se te, kakor žaba dežja.« Major tudi z nami vleče; zato mu ne zamerimo, ako je časih tako natančen, da sliši, kako muhi srce bije. Pa odslej bomo imeli oči odprte in mirno vest. Mirna vest je večna gostija. Inženir je pa fant od fare! Ta pa že, ta! Na njegovo zdravje ga izpijmo par požirkov! Nikar se ga ne branimo, saj ne ugrizne. Tako. — Spomnimo se pa tudi zale naše Katrice, za katero že dlje časa onegavimo. Kaj, ko bi se jedenkrat pognali in ji povedali, kaj nas tišči? Čedni smo, služba je imenitna in nese; ako ima Katrica količkaj resne volje, mora se zaljubiti. Čeden fant, lep fant, tega nihče ne taji, čaj no —«

Groga je primaknil svečo, snel okroglo ogleдалce raz steno in jel analizovati bujne dražesti svojega obraza. Pri tem pa je moral zrcalce vrteti in sukati na vse strani, ako je hotel videti vse okraje obširnega obličja. Steklo ni bilo iz Benetk, zato je pa tudi ob vsaki potezi kazalo drugače. Zdaj je bil nos dolg in ozek, zdaj se je zopet na debelo zredil, zdaj je poskočila desna nosnica, široko raztegnjena,

visoko kvišku, dočim je leva ostala spodaj klavrno stisnjena, zdaj zopet so se pretvarjale oči v prečudnih premembah.

Tako je videl Groga več Grog, katerih ni bil nobeden pravi Groga; vendar pa je iz vseh teh podob lahko temno slutil, kakšen je pravzaprav v resnici pravi Groga.

»Obraza smo prav prijaznega! Zobe imamo vse zdrave in lepo rumene, kakor zrela pšenica. Nos je res rdeč — pa je bil lani še bolj! To prihaja od zdravja, od čiste krvi. Da bi le ne prenehalo! Premalo morda pijemo, in to nam utegne še škodovati, ko smo navajeni. O — kolcati se nam je začelo. Ti presneta Katrica! Da vedno misli na Grog! Kako je vendar onegava! Če nas bo tako zelo rada imela, bo pa vendar malo preveč! No, lepega moža boš dobila, Katra, le veseli se!«

»Le samo kako bi ji povedal, da bi jo rad!« pristavi počasi.
»To je težava, ker sem bolj sramežljive sorte.«

Vihal si je razrastene brke in si kimal sam sebi v ogledalce.

»Kaj pa, ko bi ji pisali?« pravi in obesi drobno reč zopet na steno. »Potem lahko bere črno na belem in v miru premišljuje, kakšna sreča jo čaka ali pa tudi ne, ako nas namreč zavrže. — Ti pa, šentlenartski šomašter, zakaj nas nisi večkrat zlasal, kakor si nas, da bi zdaj-le znali lepše pisati, kakor znamo? No — pa bo že šlo, bomo že kako izonegavili, da bo kaj lepšega! Treba je le popirja in drugih ropotij; vse to pa imajo, hvala Bogu, gospod v obilici gori na pisalni mizi.«

Ko je imel vse potrebno skupaj, sedel je dostojanstveno zopet za mizo in vzel v svoje debele roke pero, »zgovornosti mogočno bandero.«

In jel se je potiti, kakor glasoviti mladeniči v ognjeni peči. Četrte ure se je upiral in stokal, kakor bi svinec prenašal. Risal je večinoma velike, debele, oglate črke, okičene z nebrojnimi repki in ozaljčki in pomenljivo zapletenimi čiračarami. »Pisal« je po kuverti in veslal s peresom vedno bolj v kot gori na desno, jezik pa je vrtel z jednega ustnega kota v drugi. Vročina ga je kuhala. Naposled je naslov srečno zgotovil. Glasil se je v tolovajskem pravopisju:

»Naj prejme! častljivo dekle in kuharica Katrica Petrač tukaj na Javoricah pritlično.«

Ker so bile pa črke velike in kuverta majhna, je stalo pol »častitljivega« dekleta še na popirju, drugo polovico je bil spisal Groga v potu svojega obraza kar po mizi.

Čutil je, da je na moč truden. Kar mu kane debela kaplja iz polnega peresa sredi preljubega imena Katrice!

Ta črna nesreča je pokvarila Grogi vso pisateljsko karjero. Izgubil je vodilno misel, in vse veselje do duševnega delovanja ga je minilo.

S fino estetično presodbo in strogo lastno kritiko je zavrgel svoje zbrane spise! Živi mržnji do neplodnega diletantstva se je pridružil tajen stud do literature v srcu jednostranskega pisatelja.

Pa saj učenost sama ne zaleže nič v življenju, temveč le ukus in sposobnost uživanja. To je Groga živo čutil in vzel, dasi se mu je tožilo spat, zopet in zopet buteljko, kjer je imel plemenito vsebino v plemeniti obliki.

»Prisiljena reč ni dobra,« je dejal, »to moramo drugače urediti. — — — Jo že imamo! Dobra misel! — Dobra misel je pol zdravja!«

Jasno se vidi, da je bil Kozol idealist, kateremu bol ne zamrzne nikdar v resignacijo, da je bil mož, katerega nesreča ne uči cinizma.

In vzpel se mu je duh v čisto višavo genijalne misli!

(Dalje prihodujič.)

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

16. Bernard Hribarnik.¹⁾

ribarnik je bil slovečega dvornega kolajnarja Frančiška Andreja Šege nečak in učenec. Šega ga je namreč pozval iz Novega mesta v Monakovo, kjer se je izučil v rezbarstvu.

Okoli l. 1780. je bil kolajnar Ferdinanda IV., kralja obeh Sicilij, za katerega je izrezal mnogo štampilij in

kolajen.

17. Filip Trpin,²⁾

sin priprostih kmetiških roditeljev, porojen okolu l. 1620. v Selcah na Gorenjskem. Že v prvi mladosti je bil jako pobožen, zato je tudi posvetil duhovskemu stanu. Bil je naposled generalni vikar v Ljubljani pod škofoma: Otonom Com. de Buchheim in Jožefom Com.

¹⁾ Ponemčil je v Monakovem svoje ime v Berger¹ (tudi Perger se nahaja).
Gl. Mayer, Künstler-Lexicon.

²⁾ Dimitz: Geschichte Krains.

Prip. pis.

Prip. pis.

de Rabatta. Izdal je knjigo: »Constitutiones et instructiones synodales curatorum«. Umrl je v 90. letu svoje dobe.

18. Frančišek Jelovšek,¹⁾

porojen na Kranjskem v začetku 18. stoletja, je bil l. 1730. slikar v Celju. Olepšal je l. 1742. cerkveno steno župniške cerkve celjske s sliko: »Danijel v jami«. Slika je duhovito komponovana v baroknem slogu, posebno perspektiva je sijajna. V letih 1735.—1740. je slikal steno diskalcejaške cerkve v Ljubljani.

Jelovšekovo delo je tudi oltarna slika v ljubljanski cerkvi sv. Petra, predstavljajoča Bogorodico z detetom in sv. Jožefom.²⁾

19. Valentin Gapnik,³⁾

slikar na Štajerskem. Naslikal je za brizinškega škofa: trg Sv. Petra v Kamerskem pogorju in grad Rottenfels z mestom Oberwölz; obe te sliki sta iz l. 1694. in se nahajata še dandanes v Freisingnu; posnel ju je slikar C. Mayr, in ta posnetek je shranjen v graškem deželnem arhivu. V gradu rottenfelškem pa visi Gapnikova slika imenovanega gradu.

20. Dr. David Loj,⁴⁾

porojen v Pliberku na Koroškem 9. vinotoka l. 1626., umrl na Dunaju l. 1694. Vstopivši kot osemnajstleten mladenič v red očetov jezuitov, postane doktor modroslovja in učitelj na jezuitski šoli na Dunaju. Pozneje je postal »rector« jezuitske vzgojevalnice v Kromerizu in v Gradcu. Stoeger piše o njem: »Erat constans fama, non tantum inter Religiosos S. J., sed etiam exteras sacras familias, eum ob singularem animi puritatem Deiparae ipsi apparenti anulo desponsatum fuisse.«

Spisal je sledeče knjige:

- 1.) *Modus bacchanalia pie transigendi* (Viennae 1682, 12°);
- 2.) *Aucupium innocentiae, sive pravae Societatis insidiae* (Graecii 1683);
- 3.) *Castitas mortalium maxime juventutis ornamentum* (Viennae);
- 4.) *Vita S. Judae Thaddaei Apostoli* (Viennae);
- 5.) *Sinopsis Vitae J. Dismae latronis* (Viennae 1693, 12°).

¹⁾ Wastler: *Steirisches Künstlerlexicon*.

Prip. pis.

²⁾ Slovanstvo, pag. 196.

Prip. pis.

³⁾ Wastler: *Steirisches Künstlerlexicon*.

Prip. pis.

⁴⁾ Stoeger; *Scriptores Provinciae Austriae Societatis Jesu. Viennae 1855*.

Prip. pis.

21. Anton Ivšek,¹⁾

l. 1770. kipar samouk v Laškem trgu na spodnjem Štajerskem. Znano je o njem, da je izdelal 3 oltarje in sicer: glavni oltar v Svetinjah blizu Celja, glavni oltar Marijine cerkve pri Laškem trgu okoli l. 1776. in l. 1795. oltar svetega Jurja v župni cerkvi sv. Nikolaja v Laškem trgu. Tudi kip svetega Martina v isti cerkvi je njega delo.

22. Oče Gotard Bizjak.²⁾

Dne 9. meseca grudna l. 1783. se je porodil veseljaku in oskrbniku admonških samostanskih goric v Radgoni, g. Bizjaku, sin Ivan Nepomuk. Ker je bil stari Bizjak v tesni zvezi z očeti Benediktinci, pošlje sina v admonško samostansko gimnazijo; tam je tudi dovršil bogoslovne nauke. Dne 6. meseca listopada l. 1802. vstopi v red očetov benediktincev ter prejme ime Gotard.

Dne 21. meseca kimovca l. 1806. je pel novo mašo in zatem kaplanoval v Palfavi. Toda kmalu je zapazil prošt skromnega kaplana izredno učenost in nadarjenost; torej ga pošlje l. 1807. za učitelja fizike, naravoslovja in računstva na ljubensko in pozneje na admonško samostansko gimnazijo.

Bizjak je bil tudi ud štajerske kmetijske družbe ter na glasu kot izboren kemik. Umr! je 28. vel. srpana l. 1840. v Rottenmannu. Za svojega bivanja v Admontu je ustanovil Bizjak kemiški laboratorij, ki so ga imeli tedaj na Štajerskem za najbolj urejenega. Ko je l. 1818. potoval slavni angleški naravoslovec Humphry Davy (kateremu so postavili Slovenci na Bledu spomenik) po avstrijskih deželah, šel je zaradi Bizjakovega laboratorija v Admont in izrekel Bizjaku svoje občudovanje in priznanje na mojstersko oskrbljenem laboratoriju.

23. Francišek Kavčič.³⁾

Leta 1762. dne 3. grudna se je porodil na Goriškem kmetu Kavčiču sin Francišek. Že kot deček je bil zamišljen in je rad samotaril in sanjaril po logu in livadi. Gotovo ni takrat nihče slutil v ubogem dečku moža, katerega je domovina umetnostij, Italija, štela med prve štiri v tedanji dobi živeče umetnike. Kavčičevo ime se je tako spošt-

¹⁾ Wastler: Steirisches Künstlerlexicon.

Prip. pis.

²⁾ Wurzbach: Biographisches Lexicon.

Prip. pis.

³⁾ Nagler: Künstlerlexicon. München 1835. — Neuer Nekrolog der Deutschen. VI. Jahrgang 1828, II. Bd. — Wurzbach: Biographisches Lexicon, Wien 1857. 2. Theil. — »Zora«. Časopis za zabavo, znanost in umetnost. V Mariboru 1872. — Geschichte der k. k. Akademie der bildenden Künste in Wien. Festschrift zur Eröffnung des neuen Akademie-Gebäudes. Von Carl Lützow. Wien 1877.

Prip. pis.

ljivo imenovalo, kakor ime: Camucini v Rimu, Westen v Londonu in David v Parizu.

Stariši njegovi so bili ubogi in mu niso mogli dati potrebnega pouka. Risal je samouk po bakrorezih in slikah, kakor mu jih je slučaj nanesel.

Tedanji posestnik logaškega, predjamskega in planinskega gradu, mož slovenske korenine, grof Gvido Kobencelj, zapazi v teh poskušnjah lepo nadarjenost in pošlje petnajstletnega, ukaželjnega mladeniča svojemu sinu, grofu Filipu, na Dunaj, in tukaj se je izvežbal v prvih elementih risarstva in slikarstva. Potrebno znanost v zgodovini umetnosti in v starinoslovju si je pridobil sam s pomočjo dotičnih knjig.

Opazivši pri Kavčiču velikanski napredek, priporoči ga grof Filip Kobencelj cesarju Jožefu II, in ta ga pošlje v Bolonjo, da bi proučil dela Carracijeva in njegovih učencev. Tukaj je živel poldrugo leto ter se potem preselil v Rim, kjer se je sedem let izobraževal v risarstvu. Ker se je hotel posvetiti zlasti zgodovinskemu slikarstvu, bavil se je temeljito tudi z zgodovino in proučeval zlasti običaje, navade in opravo starih narodov starega veka ter si je prisvojil na tem polju mnogo vednosti.

Tu v Rimu se je seznanil tudi z nemškim velikanom Göthejem, kateri v razpravi »Winkelmann und sein Jahrhundert« (str. 320.) o Kavčiču piše: »Ein Mann von grossem Talente, der grosse Fertigkeit besass, aber darum die wesentlichsten Theile seiner Gemälde vernachlässigte.« Ali to Göthejevo sodbo sta korenito ovrgla Fuessli in Heller.

Po sedemletnem bivanju v Rimu je prišel, temeljito izurjen, l. 1791. na Dunaj. S seboj je prinesel več ko 2000 risarij, katere je povzel večinoma po Rafaelu in po vatikanskih slikarjih. Med njimi je bilo tudi mnogo lastnih kompozicij iz grške in rimske zgodovine ter lepa zbirka starih oprav. Ta čas je bil zanj neizrekljivo koristen. Bavil se je potem tri leta na Dunaju le z umetnostjo in proučevanjem starih narodov.

Tista leta se je seznanil na Dunaju z mlado, krasno deklico, v katero se je zaljubil. Kolikor se je tudi grof Kobencelj, ki je bil sicer mož dobrega srca, a vendar nasičen z aristokraško ošabnostjo, tej zvezi upiral, ker je bila nevesta iz priproste uboge rodbine, vendar ni dosegel ničesar; Kavčič je bil mož kremenitega značaja, in vse grofovo prizadevanje je bilo bob ob steno. Prisegel je Kavčič svoji izvoljenki večno zvestobo in to prisego tudi spolnil.

Da bi grof Kobencelj preprečil Kavčičevo zvezo s priprosto deklico, povzroči, da ga pošlje kancler knez Kaunitz v umetniških opra-

vilih v Mantuvo, kjer je bival šest mesecev. Od tam je šel v Benetke, kjer je ostal šest let, da bi natanko proučil tudi dela beneških mojstrov.

Kavčič bi se bil tedaj skoro odpovedal Kaunitzovemu častnemu pozivu, a umetnik v njem je premagal človeka; zakaj bil je Kavčič vsekozi umetnik, njegovo življenje mu je bila umetnost.

L. 1796. se je vrnil zopet na Dunaj in tu ostal do svoje smrti. Istega leta je bil imenovan korektorjem in l. 1797. profesorjem zgodovinskega slikarstva in akademičnim svetovalcem na dunajski akademiji umetnostij.

Kot profesor je izdeloval slike, ki so v vsakem oziru nemški umetnosti na čast; tako čitaš v Naglerjevem »Künstlerlexicon München 1835.« In o Kavčiču in o njegovih risarijah piše Lützwow v Geschichte der k. k. Akademie der bildenden Künste in Wien. Festschrift zur Eröffnung des neuen Akademie-Gebäudes. Wien 1877: »Es ist das Rüstzeug eines Akademikers der Davidschen Zeit . . . Der Professorenkörper hatte für die Maler- und Bildhauerschule in Franz Caucig eine vorzügliche Kraft gewonnen; er trat 1796 zuerst als Corrector, 1799 als Professor ein.«

L. 1805. se je poročil Kavčič s svojo zvesto, a že precej priletno nevesto Barbaro Haitzingerjevo, s katero je živel do 13. listopada 1828. l. v srečnem zakonu.

L. 1808. je bil poleg profesorja na akademiji tudi ravnatelj v porcelanski manufakturni dvorani, kjer je poučeval učence v umetnem slikarstvu.¹⁾

L. 1820. je bil imenovan ravnateljem dunajske akademije umetnostij. Umril je kot ravnatelj imenovane akademije 18. listopada l. 1828. štiri dni po smrti svoje ljubljene soproge.

Težko bi bilo vsa dela Kavčičeva naštet, njih število je neizmerno; veliko jih je šlo v Ameriko, mnogo jih imajo zasebniki. Snov je večidel vzeta iz zgodovine, bajeslovja in iz svetega pisma. Portretov pa je naslikal le malo.

Najiminitnejša dela so sledeča:

1. Aristomenovo rešenje iz ječe. 2. Dežela Arkadija, po popisu Pavzanijevem. 3. Porcija, žena Julija Bruta, se sama usmrti. 4. Orfej na grobu svoje ljubljene Evridike (3. i 4. v graškem Joaneju). 5. Demetriji Poliorket z igralko Lamijo (v grofa Schönborna galeriji). 6. Uliks v Fokiji. 7. Fokijon (v galeriji kneza Lichtensteina). 8. Ka-

¹⁾ Iz l. 1811. je naveden med akademičnimi svetovalci tudi Slovenec: »Joseph von Hudelist, Staats- und Conferenzrath«, ter slikarja Slovenca: Valentin Janša »i. Corrector«, in Lovr. Janša »Professor der Landschaftszeichnung«. *Prip. pis.*

znovani Amor. 9. Amor. 10. Sapfo skoči v morje (v deželni galeriji v Pragi). 11. Veselica Venerina v Meliti. 12. Gaj Marij na kartaških razvalinah. 13. Temistoklej, iz Aten pregan, išče zavetja pri Admetu (last gospoda Boronovskega). 14. Boj Dejifonta, kralja v Epidavru, za nosečo ženo Hirneto, katero sta mu hotela njena brata siloma odpeljati (naslikal za svojega dobrotnika grofa F. Kobenclja). 15. Adonij in Venera (za grofa Frančiška Turna). 16. Beg Vestalkin iz Rima (za grofa Friesa). 17. Dijana (za gospoda Zeillingerja). 18. Gorgo (za grofico Schönbornovo). 19. Aristagora in Kleomen. 20. Dijon se povrača iz Sirakuz. 21. Fokijon (junak). 22. Otrok Cipsel ukroti s svojim smehom morilce (20., 21. in 22. naslik. za grofa Rudolfa Czernina). 23. Erida in Proserpina (za gospoda Raitha). 24. Parid in Helena, ujeta na begu in pripeljana k egiptovskemu kralju Proteju. 25. Za grofico Colloredovo je naslikal 16 portretov. Iz svetega pisma so vzete snovi za sledeče 3 slike: 26. Sodba Salomonova (za cesarja Jožefa II.; sedaj v cesarskem muzeju na Dunaju). 27. Kraljica Estera pred Ahasverom (za ravnatelja Niedermayerja). 28. Herod se pomiri s svojimi sinovi.

Oltarne slike: 29. Sveti Bazilij, Janez krstnik in bogorodica z detetom (za cerkev v Imoliju na Laškem). 30. Kristus na križu z Marijo, Magdaleno in Janezom (za grofa Brunswicka v Budi). 31. Trpinčenje svetega Jerneja (za grofinjo Kobencljevo na Moravsko). 32. Marijin vnebohod. 32. Marija. 33. Beg v Egipt (31., 32., 33. po naročilu grofa F. Kobenclja). 34. Sveti Jernej (za grofa Schafgotscha v Šlezijo). 35. Marija in Odrešenik (za Botzen).¹⁾

¹⁾ Nagler: Künstlerlexicon. München 1835. piše: Caucigs Compositionen sind vortreflich und beurkunden seine innige Vertrautheit mit der allgemeinen Geschichte und Mythe. Sein Stil ist grossartig, seine Anordnung gefällig und seine weiblichen Köpfe sind schön; das Colorit ist oft matt, die Beleuchtung weiss, ohne Ton und Leben.

Prip. pis.

Smrtni klic.

V gozdu za vasjó se
Sova je glasila.
»Smrt me kliče«, stara
Mati govorila. —

Ko je tretjič zora
Črno noč pregnala,
Starka je za mrtvo
Vnukinjo plakala . . .

Carmen.

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XXIX.

Prav lepo je bilo, samo nič krasnih oblek nismo videli, rekla je Primorka leta 1860., ko so na Reki prvikrat peli novo opero »Amelijo«. Seveda, opera, za katero je libretist vzel snov iz Schillerjevih »Razbojnikov«, ni mogla kazati bliščečega sijaja, kakeršen ugaja očesu človeka, kateremu dražijo domislivost pravljice o začaranih gradovih in ukletih kraljičnah. Mi pa zunanjšega gledališkega sijaja nismo pogrešali, in še danes se radi spominjamo prelepega večera, ko se je s pesnikovimi svobodoumnimi čustvi strinjala pretresujoča glasba, ki jo je vodil sam skladatelj, petindvajsetletni Ivan Zajc. Tega mladega hrvaškega umetnika smo tedaj videli prvikrat; a videli smo ga v prvi njegovi slavi. Rečanje, ki se odlikujejo z nenavadnim lokalnim domoljubjem, niso vedeli, kako bi odlikovali priljubljenega glasbenika in rojaka svojega. Z nepopisnim navdušenjem in burnim ploskanjem so mu izkazovali zadovoljstvo in priznanje svoje, a z galerije so izpustili goloba, ki je zletel naravnost proti odru ter slavljencu za častno darilo prinesel zlato paličico. Najbolje pa bi ga bil tedaj kdo ocenil, ako bi bil stopil predenj in mu rekel: »Ivane, poišči si drugega mesta, Reka je premajhna za-te.« Tako mu je pač govoril njegov genij, kajti dve leti potem se je daroviti umetnik preselil na Dunaj.

Ivan pl. Zajc se je porodil dne 3. avgusta 1834. l. na Reki, kjer je bil njegov oče sprva vojaški kapelnik, potem pa ravnatelj tamošnjega glasbenega zavoda in vodja mestnega orkestra. Že v nežni otročji dobi je mali Ivan pokazal mnogo daru in veselja za glasbo. Od petega leta začeni se je pri očetu učil gosti na gosli in prebirati po glasoviru, a šestletni deček je nastopil javno pred občinstvom ter v gledališču odigral na glasoviru težko fantazijo. Navzlic tolikemu uspehu oče le ni bil za to, da bi se mu sin do dobrega posvetil glasbeni umetnosti, ampak želel je, da bi se izučil za pravnega doktorja, in dal ga je v latinske šole. Pa zastonj. Ivan je z vsem mladim življenjem svojim živel le za glasbo, in leta 1845. ga je zasačil učitelj, ko je v šoli namesto latinskih vaj pisal note ter skladal opero »Marijo Terezijo«, za katero je že dovršil celo prvo dejanje in pol drugega. Oče niti zdaj ni odjenjal, ampak vzel je sinu začeto delo ter ga dalje

pošiljal v gimnazijo. Naposled so ga leta 1849. razumni profesorji pregovorili, da Ivana ni dalje odvrčal od pravega njegovega poklica, ampak da ga je poslal v Milan na tamošnji konservatorij.

V Milanu je mladi Zajc prebil šest let. Sloveči Rossi mu je bil učitelj za dramatiško glasbo, Mondenitti za kompozicijo, Ronchetti za kontrapunkt, a Mazzucato za instrumentacijo. Pod takšnim vodstvom so se njegovi prirojeni darovi prelepo razvijali; dvakrat je dobil prvo nagrado, in ko je konci leta 1855. dovršil svoje nauke, hoteli so ga vsekakor obdržati v Milanu ter so mu v ta namen ponudili službo namestnega ravnatelja v »Teatru della Scala«. V tem so mu roditelji umrli, in moral se je vrniti domov na Reko, kjer so ga pregovorili, da je po očetu prevzel ravnateljstvo glasbenega zavoda ter tudi postal gledališki kapelnik. Ves čas svojega bivanja na Reki je pridno skladal večje in manjše glasbotvore ter razen že omenjene »Amelije« uglasbil operi »Nevesto mesinsko« in »Adelijo«. Leta 1862. se je Zajc preselil na Dunaj ter je do leta 1870. bil kapelnik v Karlovem gledališču. Tu je nastopil novo pot umetniškega delovanja svojega ter se lotil lahke operetne glasbe, ki je takrat najbolj ugajala veselim in lahkoživim Dunajčanom. Zložil je kakih petnajst operet, med katerimi se je občinstvu najbolj prikupila »Momci na brod«. Pa ne le na Dunaju, po vsej srednji Evropi so se udomačile Zajčeve operete. Toda operete so po večjem vender le plitke stvari brez stalne vrednosti, in z umetniškega in narodnega stališča bi bila prevelika škoda, ko bi bil Zajc redke svoje zmožnosti trosil le na to glasbeno stroko. Zato je bila tem večja sreča, da so na Dunaju bivajoči mladi Hrvatje Zajca dobili med-se ter ga speljali na čisto narodna tla. Največja zasluga pri tem gre prezgodaj umrlemu Šenoi, ki je vedno snoval in mislil, česa bi trebalo za kulturni razvoj narodu hrvaškemu. Kakor se je prej v Pragi seznanil z našim Grbičem ter ga snubil kot prvega tenorja bodoči hrvaški operi, tako je v Zajcu našel najboljšega ravnatelja tej operi. Že na Dunaju je Zajc začel zlagati narodne umotvore, a vse je presejala veličanstvena junaška pesem »U boj!«, ki jo je leta 1866. zložil v slavo tristoletnice hrvaškega Leonide, slavnega Nikola Šubića Zrinjskega, junaka sigetskega.

Medtem se je v Zagrebu narodno gledališče čim dalje tem lepše razvijalo, in nastala je potreba, da se poleg hrvaške drame ustanovi tudi hrvaška opera. Ivan Zajc se je udal splošni želji in glasu srca svojega ter se za stalno preselil v Zagreb, kjer se je 21. februarja leta 1870. prvokrat pokazal v gledališču ter vodil predstavo svoje opere »Mesečnice«. Odkar se je Zajc nastanil v Zagrebu, začela

se je nova doba za hrvaško glasbeno umetnost. Opera je v zagrebškem gledališču prelepo napredovala ter se tako povzdignila, da se večja mesta niso mogla ponašati s tako dovršeno spevoigro; glasbeni zavod je z Zajcem dobil novega izvrstnega ravnatelja ter se čisto preporodil; a pevska društva so šele zdaj prav oživela, ker so se krepila z vedno novo hrano Zajčevih skladb. Pa tudi na Zajca samega je delovalo bivanje v domovini koristno; kajti živeč med narodom svojim, v središču narodnega gibanja, se je lahko po malem nekoliko otresel tujega duha, v katerem se je odgojil v Milanu. Ta neizogibna metamorfoza se je odslej prijetno čutila v vseh njegovih umotvorih, najbolj pa v veliki operi »Zrinjski«, s katero si je slavni umetnik sam postavil spomenik, ki bode živel, dokler bode živel narod hrvaški in slovanski sploh. Dne 4. novembra 1875. l. so v zagrebškem gledališču prvokrat predstavljali to imenitno opero, v kateri sta glavni vlogi pela naša rojaka Grbič in Nolli.

Predaleč bi zašli, ko bi tu hoteli povedati in našteti vse Zajčeve skladbe; vzpodbujanja in prilike je bilo toliko, da celo tako rodoviten skladatelj, kakeršen je Zajc, skoraj ni mogel vsemu kaj. Saj je ni glasbene vrste, kateri Zajc ne bi bil posvetil celega šopka duhtečega cvetja. Manjših in večjih pesni, kvartetov in zborov, oratorijev in glasbenih slik, kantat in himen, melodram in od, maš in drugih cerkvenih pesnij, vsega nam je obilno podal neusahljivi Zajčev vir, ki ugaja krepkim moškim in mehkim ženskim glasovom, pa tudi nežnemu otročjemu grlu. Za vsako glasbeno potrebo, bodisi za petje, bodisi za orkester ali za glasovir, za vse je moral skrbeti Zajc, ki je o priliki zlagal tudi plese in popotnice. Leta 1890. je po vzoru ruskega umetnika Slavjanskega priredil prvi, a leta 1891. drugi vokalni koncert, o katerem smo spoštovanim »Zvonovim« čitateljem že tedaj poročali. V duhu narodne glasbe hrvaške, za katero je nabral še zmeraj premalo cenjeni Kuhač v svoji zbirki prebogatega gradiva, je zložil Zajc poleg toliko drugega dela celo vrsto novih oper, kakor »Bana Legeta«, »Mislava«, »Lizinko«, »Pana Tvardovskega«, »Zlatko«, »Uhvačenoga Amora«, »Gospodje i Husare«, »Afrodito«, »Kraljev hir«, »Ženitbo na proštenju«, a prav zdaj zvršuje opero »Armido«, svoje osemstodvainpetdeseto delo! Ta številka najbolj jasno priča o neutrudljivi marljivosti našega umetnika, ki še nikakor ne misli ustaviti petdesetletnega svojega delovanja. Pač srečen umetnik, ki ima že petdeset delavnih let za seboj, a še ne misli praznovati, Srečen tudi narod, ki takšnega moža sme zvati svojega ter mu more še živemu izkazati hvaležnost svojo. Prav letos je petdeset let, odkar je mladi Zajc zlagal

prvo opero »Marijo Terezijo«; a petindvajset let je, odkar se je kot dozorel in že slaven mož povrnil med narod svoj ter prevzel vodstvo glasbenega razvoja v Zagrebu in na Hrvaškem sploh. Ne bomo opisovali redkih svečanostij, s katerimi smo letos meseca sušca praznovali to dvojno Zajčevo obletnico. Gledališče in glasbeni zavod ter vsa pevška društva so priredila njemu v slavo primerne svečanosti; prijatelji in spoštovalci so ga obsipali z živim cvetjem in zlatimi venci; vlada mu je očitno priznala njegove zasluge, katere je v prelepem govoru ocenil predstojnik bogočastja in pouka, presvetli gospod dr. Kršnjavi; a največje odlikovanje ga je doletelo od samega kralja, ki mu je podelil red Franje Josipa.

To kratko poročilo nam nehote vzbuja toliko in toliko mislij ter nas spominja še drugih »vitezov uma svetlih mečev«, ki se v veselje naše množe od dne do dne. Ni davno, kar je ravnatelj dunajskega dvornega gledališča rekel ob neki priliki med drugim, da niti med raznimi narodi, niti med spoznavalci raznih ver ni večjega razločka, večjega brezna, nego med omikanimi in neomikanimi ljudmi jednega in istega naroda. A kaj more poravnati ta razloček, kaj premostiti to brezno? Glasba, slikarstvo, gledališče, pesništvo in lepa književnost sploh. — To so gotovo premisleka vredne besede, in bolj ko jih človek preudarja, bolj spoznava, da so resnične. Če torej hočemo kulturno povzdigniti narod, skrbimo, da ne bode pogrešal rečenih umetnostij; skrbimo, da se množe čete »vitezov uma svetlih mečev«, pa da se združijo v veliko kulturno vojsko, ki bode premostila ali pa celo zasula brezno med omikanimi in neomikanimi rojaki ter jih vse mogočno povzdignila do večje duševne blaginje.

Pri Hrvatih vidimo teh »vitezov« čim dalje tem več, in prav vrli možje so med njimi; ali voditeljev nimajo, ki bi jih zbrali v čete, nikar da bi jih zedinili v vojsko. Glasbeniki radi hodijo vsaki svojo pot, a časih se tudi sporeko med seboj. Slikarji so po večjem raztreseni po tujem svetu, ker doma še ni pravih tal za njih delovanje, ali pa se še uče in pripravljajo, da bodo kdaj vredni vstopiti med »viteze«. Pa že so se tudi na obzorju tvornih umetnostij pokazali znamenja nove, boljše dobe. Sedanja hrvaška vlada radodarno podpira mlade slikarje in kiparje, jih ob deželnih stroških pošilja na Dunaj in v Monakovo; kupuje dovršena dela priznanih umetnikov ter jim daje novih naročil. To je vzpodbodlo slovečega slikarja Vlahu Bukovca, da je zapustil Pariz ter se nastanil v Zagrebu. Stari latinski pregovor sicer pravi, da nihče ni prorok v domovini svoji; ali Hrvatje so to pot zopet sijajno dokazali, da pri njih ta pregovor nima veljave;

kajti brž ko se je Bukovac pokazal v Zagrebu, hiteli so k njemu plemenitaši in bogataši ter mu dali toliko naročil, da so mu zagotovili obstanek v domovini. Naročnikom se je pridružila tudi deželna vlada in zavetnik južnoslovanske akademije, vladika Štrossmajer.

Nova doba v razvoju tvornih umetnostij je napočila na Hrvaškem, odkar je predstojnikom za bogočastje in pouk postal dr. Kršnjavi, ki se je nekdanj v Italiji sam pečal s slikarstvom, zlasti pa se posvetil teoretiškemu proučevanju vseh umetnostij. Pozneje je bil profesor zgodovine umetnostij na zagrebškem vseučilišču in doslej je on med Hrvati sploh prvi in najboljši kritik v vseh umetniških vprašanjih. Predstojnik dr. Kršnjavi si je med drugim za veliko dvorano svojega vladnega oddelka želel sliko, ki bi predstavljala karakterističen moment iz prve dobe hrvaškega kulturnega vzleta. Bukovac je tej vzvišeni želji ustregel s sliko, ki nam kaže predstavljanje Gunduličeve pastirske igre »Dubravke« v staroslavnem Dubrovniku. Za južnoslovansko akademijo pa je po Štrossmajerjevem naročilu naslikal Gunduličeve »Sanje«, v katerih ta pesnik z duševnim očesom gleda postajanje najjimenitnejših pesmotvorov svojih. Kako je umetnik v teh dveh slikah rešil težko nalogo, o tem naj sodijo strokovnjaki; navzlic temu pa si vendar usojamo trditi, da je Bukovac pred vsem drugim portretist, in da ga zlasti na tem polju čaka slavna prihodnost. Vsaka njegova slika nam dobro kaže izvornik, s katerega umetnik ne posname le telesnih lastnostij, ampak mu pogodi tudi značilni duševni izraz. To je zlasti vzrok, zakaj so Bukovčevi portreti tako podobni, in zakaj so ljudje sploh z njimi tako zadovoljni. Drugi vse hvale vredni čar njegovih portretov je ta, da nam Bukovac na svojih slikah sploh, zlasti pa na ženskih, zna jako umno pokazati najlepše strani izvornika, ne da bi s tem oslabil njegovo podobnost; povrh tega pa obda podobo z moderno stafažo, kar ugaja vsem navadnim ljudem. S tem pa nikakor ne mislimo, da smo do dobrega ocenili tega zdaj na Hrvaškem najbolj slavljenegega umetnika; saj to niti ni namen teh vrstic. Le opozoriti smo hoteli nanj ter omeniti še drugo prelepo prizadevanje njegovo, s katerim si utegne kot hrvaški rodoljub pridobiti velikih zaslug. Bukovac ni človek, ki bi se ogibal drugih umetnikov rojakov svojih ali se prevzetno povzdigoval nad njimi; ampak prijateljsko se jim bliža, jih zbira okoli sebe, jih vzpodbuja in vodi, tako da je veliko znanje in izkustvo njegovo tudi njim v korist. Kolegijalna in domoljubna je bila tudi misel, ki jo je izprožil Bukovac, naj se v Zagrebu vsako leto priredi izložba hrvaških slikarskih in rezbarskih umetnin ali tako zvani »hrvaški salon«. Prvo takšno izložbo smo imeli o božiču.

Bila je dosti zanimiva, dasi nam ni pokazala plodov vseh delujočih hrvaških umetnikov; kajti pogrešali smo prav vrle in že znane slikarje. Tako nismo skoraj videli nobenega dela davno slovečega in tudi v tujini dobro znanega Nikole Mašića, o katerem je rajni Jurij Šubić rekel, da Hrvatje niti ne vedo, kolikega umetnika imajo v njem. Prav nobene slike ni poslal na izložbo nam tolikanj priljubljeni slikar monakovske šole, Medović, da ne navajamo Arna in drugih. Vzrok temu je pač ta, da se je misel o »hrvaškem salonu« prepozno izprožila, in da torej umetniki niso bili pripravljene na-njo. Zato se nadejamo tem lepšemu uspehu o letošnjem božiču, in tedaj bomo o tem kulturnem gibanju poročali obširneje.

Le z »združenimi močmi« se dajo doseči velike stvari; to je stara resnica, ki so jo z drugimi besedami in v drugi obliki učili modrijani vseh kulturnih narodov od začetka sveta. Dokazov za to vidimo, kamorkoli se ozremo v sedanosti in v preteklosti; prelepo pa nam jo spričuje »Matica hrvaška«, ki se tako bujno razcvita in vsako leto rodi tolikanj divnih plodov, kolikor nobeno drugo drevesce v kulturnem vrtu hrvaškega naroda. A prvi in najveljavnejši vzrok temu je zopet le-ta, da se je našel voditelj, ki je pod Matičinim okriljem znal zbrati četo najkrepkejših »vitezov uma svetlih mečev«. Ta vrta četa se množi od leta do leta, a še ni velika dovolj, da bi mogla zvršiti dela, ki jih vedno snuje neutrudni voditelj, slavno znani gospod Kostrenčić. Mi smo prekoristno delovanje »Matice hrvaške« ocenili že večkrat natanko, in bilo bi odveč, ko bi vse to znova ponavljali ter znova priporočali »Matico« vsakemu omikanemu Slovencu. Jednajst knjig je v pravem pomenu besede prelepo darilo, ki nikakor ni plačano z malim letnim prineskom treh forintov. Knjige se dele na zabavne in poučne, ali pisane so tako, da nas zabavne zajedno poučujejo, poučne pa zabavajo. Četrta knjiga Hoićevih »slik iz občega zemljepisa« nam zanimivo opisuje južne evropske kraje, Balkanski, Apeninski in Pirenejski polotok ter Francosko, a kdor ne utegne debele knjige takoj prečitati, ogleda si za prvi čas 97 prelepo izdelanih slik, in zadovoljen jo bo znova listal in tu in tam bo v besedah poiskal pojasnila, dokler je po malem vse ne prebere. Valla lepo nadaljuje zgodovino »srednjega veka«, da bode ugajala potrebam večjega občinstva, pa tudi zahtevam stroge znanosti. Šrepel nas v drugem zvezku »slik iz svetske književnosti« seznanja z ruskimi pripovedovalci Gogoljem, Gončarovom, Turgenjevom, Dostojevskim, Saltikovom, Garšinom in Tolstojem ter s temi slikami še bolj vzbuja zanimanje za drugo knjigo Turgenjevovih »izbranih pripovedij«. Tomić si je s svojim

na veliko osnovanim romanóm »Za kralja — za dom« znova utrdil staro svojo slavo, in isto velja o »Malih pripovestih« Šandor-Gjalskega. Če je ta v nekaterih straneh preveč naturalističen, to nikakor ne krati velike njegove slave; saj je upravičena vsaka vrsta pesništva, ako je dovršena. V »Podgorki« nam Novak zopet živo in prijetno slika življenje primorskih Hrvatov, kar ni samo koristno, ampak tudi potrebno, ker velik del hrvaškega naroda živi ob morskih obalah in se po svojem življenju in mišljenju loči v marsičem od svojih bratov, ki pod drugim podnebjem obdelujejo rodovitna polja ob Savi in Dravi. Trešić-Pavičičevo tragedijo Ljutovida Posavskega smo že zadnjič omenili. Učenci mladini pa še posebno priporočamo Šreplovo »Rimsko satiro« in prevod »Platonovega Fedra«. Od starejših ilirskih plodov nam je »Matica hrvaška« za letos podarila Bogovičeva »Pjesniška djela«. Obširneje govoriti o najnovejšem delovanju »Matice hrvaške« ni namen teh vrstic; le to naj še omenimo, da se bode skoraj začela tiskati velikanska zbirka težko pričakovanih »narodnih pesem«, katero z velikim trudom že leta in leta nabirajo in urejujejo sami veščaki. Kdor je kdaj videl knjige »Matice hrvaške«, temu se same priporočajo; mi pa danes na-nje opozarjamo tiste Slovence, ki doslej še niso imeli priilike, seznaniti se s tem prvim književnim društvom hrvaškim.

Ali tudi na književnem polju je mnogo prav zmožnih »vitezov«, ki še niso vstopili v nobeno četo, pa raztreseni ne morejo lepih svojih darov tako koristno porabiti, kakor bi jih mogli v zvezi z drugimi. Po pravici kliče pesnik »opasujmo uma svetle meče!«, toda le složni in zbrani v veliko kulturno vojsko, bodo vitezi, opasani z »uma svetlim mečem«, dosegli vzvišene svoje namene.

Sakuntála.

Sakuntála, cvet lepote,
Hoče biser si dobiti,
Vsega sveta najkrasuejši,
Da si krono z njim okiti.

Oh, ne trudi se kraljica,
Saj zaman ga boš iskala —
Biser sama si najlepši,
Cvet lepote, Sakuntála! —

Erazem.

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

(Dalje.)

B. Nova raznesila.

VIII. Nitroceluloza.

Ce pogledaš katero si bodi rastlino, nikdar bi ti ne prišlo na misel, da se v njenem telesu nahajajo snovi, katere se dajo pretvoriti v raznesila, hujša od najmočnejšega smodnika. In vendar je tako. Prvo vest o tem imamo iz l. 1832. s Francoskega, ko je Branconnot pokazal, da postanejo nekatere organske snovi razpočne (eksplozivne), ako so se zmakale v solitrni kislini. Nato sta učila Schönbein v Baslu l. 1845. in Böttger v Frankobrodu l. 1846., da se bombaž (navadna pavola) pretvori v razpočno snov, ako se zmaka v mešanici iz solitrne in žveplene kisline.

Ta iznajdba je takoj zaslovela po vsem omikanem svetu, in vojaški krogi so se posebno zanimali za-njo. Strelni bombaž je bil na dnevnem redu. Prvi izdelki po Schönbein-Böttgerjevem načinu so nadkrilili črni smodnik po svojih učinkih, ne pa po stanovitnosti. V kratkem času so se sami ob sebi kemijski pretvorili, ker niso bili dovolj očiščeni. Stanovitnejši je bil strelni bombaž, kakeršnega je izdeloval avstrijski stotnik plem. Lenk. Vsled povoljnih poskusov med l. 1849.—1852. je dala avstrijska vlada l. 1853. postaviti v Hirtenbergu blizu Dunaja tovarno za strelni bombaž pod voditeljem plem. Lenkom. L. 1857. in 1858. so razstreljevali s strelnim bombažem pečevje blizu Komorna in pa obzidje dunajske trdnjave s sledečim uspehom: Za kubični seženj pečevja so porabili 15 lotov strelnega bombaža, kar je nadomeščalo 96 lotov smodnika. Stroškov, ki bi bili pri smodniku znašali 1006 goldinarjev, je bilo pri strelnem bombažu le 616 gld.

Radi eksplozije dveh skladišč v Hirtenbergu l. 1865. je zaprla avstrijska vlada tovarno ter celo prepovedala rabo strelnega bombaža. V srednji Evropi je prenehal strelni bombaž za jedno desetletje, le na Angleškem je Abel v Woolwichu nadalje preiskoval način izdelovanja Lenkovega (le-ta je medtem avanzoval za feldmaršal-lajtnanta in barona). Nasledek temu je bil, da so si Angleži okolo l. 1873. po-

stavili tvornico za strelni bombaž ter da jim to raznesilo zdaj rabi v vojaške in tehniške namene.

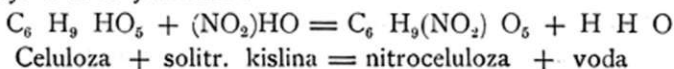
Staničnina, celuloza. Ako lesovino (žagovino), predivo, navadni bombaž (vato), neklejen beli popir zaporedoma izpiraš v vodi, alkoholu, êtru, lužninah in razredčenih kislinah, se izločijo vse raztopne snovi, n. pr. beljak, smola, dišeča olja, skrob i. t. d. Nazadnje dobiš na cedilu belo, mehko tvarino, staničnino ali celulozo. Staničnina je rastlinskemu telesu to, kar okostje živalskemu. Bela bombaževa vlakenca in neklejan beli popir sta iz precej čiste celuloze.

Parimo-li suho staničnino v primerni toplini, izhlapeva sprva mnogo vodene pare; črni ostanek, pravi pravcati ogljik, pa zgori v višji toplini popolnoma. Iz tega že lahko posnamemo, da je staničnina sestavljena iz ogljika in vode, in kemija je dognala, da je v čisti celulozi po 6 atomov ogljika (C), spojenih s 5 molekulami vode (H₂O), torej se kemijski označi:

Nežna, bela snov je dokaj trdna, ne raztaplja se v nobeni zgoraj imenovanih tekočin, le v zgoščenih kislinah počasi razpada; a tudi na prostem se pod vplivom svetlobe, toplote, mraza, mokrote in suše polagoma razkrajja, kakor to vidimo na skodlastih in slamnatih strehah, na lesenih hišah in lesenih plotovih, katerih belina počasi temni. Da nam staničnina mladega, mehkega lepénja (n. pr. solate, špinacea, zelja i. dr.) služi v živež, je vobče znano.

Dušikovanje, nitrovanje. Deluje-li na staničnino mešanica iz zgoščene solitrne (HNO₃) in žveplene kisline (H₂SO₄), tedaj se izpremeni v »solitrnokislí eter«, t. j. namesto jednega ali več atomov vodika (H) stopi po isto število atomskih skupin nitrila (NO₂). Staničnina se navzame s tem dušika (N = nitrogenium), katerega poprej ni imela, in zato se ta izprememba skratka imenuje dušikovanje (nitrovanje). Dušikovano staničnino imenujemo skratka »nitrocelulozo« (ksiloidin, piroksilin). Kemijski se označi nitrovanje s to-le jednačbo:

Iz jednačbe se razvidi, kako deluje med nitrovanjem vsaka izmed kislin. Zgoščena žveplena kislina pohlepno srka vodo, kjer le more. V dotiki s celulozo in solitrno kislino odtegne prvi vodik, drugi pa hidrosil HO. Ta se spojita v H₂O (vodo) in se združita z žvepleno kislino, katera se pri tem močno ugrije. Ostali nitril NO₂ pa celulozi nadomesti odtegnjeni vodik ter tvori z njo solitrnokislí eter, nitrocelulozo.

Do katere stopinje da se nitruje celuloza, to je zavisno: 1. od tega, kakšna je celuloza, 2. v katerem razmerju sta si žveplena in solitna kislina, 3. koliko časa delujeta in 4. kolika je toplina.

Nitroceluloze je znano do sedaj čvetero stopinj, namreč s po 2, 3, 4 in 5 nitrili. Tudi s po jednim nitrilom se more nahajati, a ni se še posrečilo, izdelati jo čisto. Najvažnejši stopinji nitroceluloze sta:

$C_6 H_8 (NO_2)_2 O_5 =$ dinitroceluloza (raztopna).

$C_6 H_7 (NO_2)_3 O_5 =$ trinitroceluloza (neraztopna).

Dinitroceluloza je znana pod imenom kolodijeva volna (Colloidiumwolle). Raztaplja se v mešanici iz alkohola in etra; brezbojna, po etru dišeča raztopina se imenuje kolodij ter se rabi v ranocelstvu, fotografstvu i. dr. Zmes iz kolodijeve volne in kafe je celulooid, po kakovosti sličen žveplanemu gumiju (Ebonit, Hartgummi, vulkanisierter Kautschuk), samo da je bel, ne črn. Iz njega se delajo ovratniki, opestniki, glavniki in drugo lepotičje. Kolodijeva volna je vnetljiva, a le malo razpočna; tako tudi celulooid gori, pa ne eksploduje.

Trinitroceluloza je pravi strelni bombaž. V naslednjih vrstah ga bomo po splošni navadi imenovali kar nitrocelulozo.

(Dalje prihodnjič.)

Roman starega samca.

Spisala Pavlina Pajkova.

(Dalje.)

Bilo je istega dne proti večeru. Popoldne sem bil pospel nekaj časa, da sem poravnal nekoliko, kar sem bil čez noč zamudil, potem pa sem šel v gaj na izprehod. Glava mi je bila nekoliko težka od prebujene noči, od skrbij, nemira in razdraženosti. Pričakoval sem si dobrega učinka od svežega večernega zraka.

Res, kmalu me je zmučenost nekoliko popustila; čutil sem se okrepčanega.

Za skritim grmičem v najbolj zapuščenem delu gaja, je stala samotna klop. Tu sedem in čakam, da bode čas za večerjo.

Mrak se je delal. Zvezda za zvezdo se je užigala, in mesec, kakor droben srebrn polobroček, je stopal na nebo. Mirno in tiho je bilo krog mene, mir in ona svečana tihota, ki vabita k sanjarstvu in

nudita k premišljevanju. Bilo mi je tako lahko pri srcu. Videl sem danes okoli sebe samo zadovoljne, vesele obraze. Ljubeznivemu grajskemu paru se je z novorojencem pomnožila in utrdila zakonska sreča. Zdelo se mi je, kakor da sem tudi jaz nekoliko pomogel do te občne zadovoljnosti; vsaj zavest mi je pravila, da sem storil svojo dolžnost.

Moj duh je bil vzpričo tega tako lehak, čutil sem se tako zadovoljnega! A ravno zato, ker me sedaj ni več vznemirjala nobena skrb, je prišlo zopet srce na površino mojega žitja. Tu v samoti, v pokoju tihe prirode so se oglašala zopet čustva moje skrivne ljubezni do Hortenzije, oglašala se nestrpno, burno, kakor nikoli poprej. Da so Hortenziji lastne vse ženske popolnosti, prepričeval sem se dan za dnem bolj; a da ima ona tudi mehko, čuteče srce, da je tako dovetna za tuje nezgode in trpljenje, tega ne bi bil nikoli veroval. Šele danes sem se bil tega prepričal. Če pa s sorodnico tako iskreno sočustvuje, kako bode šele z ljubečim soprogom, ako ga bode kdaj imela, o čemer ni dvomiti. — »Oh, od nje biti ljubljen, to bi bila slast, sreča!« željno vzdahnem.

In vedno bolj so se odmikale ovire, katere sem prej povsod videl; vedno bolj se mi je zdelo naravno in možno, da Hortenzija postane moja soproga. Bila je res krasna, razumna, duhovita, a ni imela premoženja, tudi ni bila več v cvetu prve mladosti. Toda ravno te dve, drugim ljudem menda prevažni pomankljivosti, ki pa sta se meni sedaj zdeli pravi ničli, sta me navdajali z upom, da ne bode odbila moje ponudbe. Nekaj vrednosti sem pa tudi sebi prisojal. Nisem-li bil mlad, delaven, podjeten? Res, da moji dohodki niso bili veliki, pa sčasoma lahko postanejo. Trudil se bom, da postanem zdravnik v kakem večjem mestu. Grajščak ima povsod prijateljev in pokroviteljev; on za-me govori in me priporoči, in sreča mi je zagotovljena. —

Tako sem sanjaril v polumraku in napravil trden sklep, da čim preje Hortenziji odkrijem svoje srce in svoj namen.

Kar začujem korak in šumenje oblek v bližini. Posluhnem. Srce mi pri tem začne močno bítí. Ona je, dejem sam pri sebi; ko bi se tudi moj sluh zmotil, srce se nikoli ne moti.

In bila je res ona, toda ne sama. Živahno, a z zamolklím glasom je z nekom govorila. Tudi drugo osebo sem po glasu kmalu spoznal; bila je nje mati. Jaz zadržujem sapo. Kakor rad bi bil v tem trenutju s Hortenzijo govoril, tačo neljuba mi je bila pričujočnost njene matere. Želel sem, da me ne bi zapazili, kar je bilo upati vzpričo precejšnje tmíne.

Vedno bliže sta prihajali. Pa kaj sta med seboj imeli, da sta se tako razdraženo pomenkovali? Zdelo se mi je, kakor da bi se pričkali. Da bi se onedve pričkali, oné, med katerima je vedno vladalo blago, ganljivo soglasje v ljubezni in spoštovanju? — Zdelo se mi je to nemogoče. Nehote nategnem ušesa, da bi ulovil katero besedo; moja radovednost in osuplost sta bili preveliki. In res, ulovil sem nekaj, daš je bilo zmedeno in nejasno, kar sem razumel.

»Kdo bi bil pričakoval takega izhoda pri bolehni, slabotni —,« naslednje besede preslišim.

»Moj jedini up, ki sem stavila nanj vse svoje nade, mi je splaval zdaj po vodi. Moj Bog, kaj počnevi, Hortenzija? Obilo dolgov, pičli dohodki —« zopet preslišim naslednje besede, katere je izrekla stara gospa z jokajočim glasom.

»Nehajte togovati o tem, kar se ne da več izpremeniti,« ugovarja glasek, ki mi je vse ude, kakor elektrika sladko prešinjal. »Sama trpim dovolj,« nadaljuje tisti glasek, »saj sem živela dva cela meseca v tem upu, v tej želji, v tem hrepenenju! Moj Bog, kako srečna bi bila lahko postala, da ni —.« Nisem ničesar več mogel razumeti; vedno bolj sta se oddaljevali. Meni pa so neprestano šumeli po ušesih Hortenzijini vzdih.

»Kaj pa je upala? Po čem je hrepenela dva cela meseca?« mislim si vznemirjen. Pri tem se primem za čelo, hoteč premotriti pomen teh skrivnostnih besed.

In z onim razumljivim nagonom, ki je lasten ljubečemu srcu in s katerim uganemo in pogodimo čustva in misli osebe, ki jo ljubimo, snujem, snujem, a iz tega, kar sem čul nocoj in opazoval v jutru, se mi naposled vzbudi strašna slutnja. Srce pa, še pred nekojimi trenutki vroče, da je v njem vse kipelo, postane mi mahoma ledeno.

Toda nisem utegnil dalje o tej stvari razmišljevati. Nenadoma začujem bolesten vzklik, za katerim je sledil drug jednako strašen.

Skočim kvišku. Nezgoda se je pripetila, si mislim; preplašen tečem za njima.

Nisem se motil. Globoke jame, ki je bila nastala, kjer so izruvali usahlo drevo, mati in hči v živem razgovoru in v temi nista zapazili. Stara gospa stopi z jedno nogo vanjo in se zvrne.

Ko ju dospejem, ležala je gospa na obrazu in bridko ječala, Hortenzija pa se je zastonj trudila, da bi jo izvlekla. Hitim ji na pomoč. Ko me Hortenzija zagleda, glasno vzklikne; a nje vzklik ni bil znamenje prijetne osuplosti, temveč tajne groze.

»Odkod pa ste vi tako nenadoma sem prišli, kakor da bi bili padli iz oblakov?« reče z glasom, ki je hotel biti šaljiv, v resnici pa je izraževal nemir in nezadovoljnost.

»Na klopi za onim grmom sem počival,« mirno odvrnem — »Le trdno se me oklenite«, rečem na to gospej, katero sem bil z velikim trudom spravil pokonci. Bila je težka kot svinec.

»Ne morem stati — noga me ne drži — in te strašne, te grozne bolečine!« toži gospa in se v jednomer ugreza.

»Ni druge pomoči, gospodična, kakor da neseva mater do grada,« rečem resno. Prepričan sem bil, da si je gospa nogo strla. Jaz jo primem za zgornji del života, Hortenzija za spodnji, in tako stopava varno, počasi, večkrat počivaje, proti gradu.

Najin pot je trajal dobre četrte ure, a nihče naju medtem ni izpregovoril besedice. Nekaj se je bilo vrnilo med naju, kar naju je odtujilo. A jaz, ki sem še pred manj ko pol ure sanjaril sladke, nebeške sanje o njej in o sebi? — Z jednim mahom sem bil izgubil vso vero vanjo, v nje poštenost, v nje blagost. Moj tolikanj občudovani vzor se je bil razpuhtel v nič! Srce se mi je krčilo bolesti vzpričo nagle, nepričakovane, žalostne prevare. Slutil sem, da je ona za-me izgubljena, in to ravno v tistem trenutju, ko sem za gotovo upal, da jo pridobim! —

V gradu je nastal največji nemir vzpričo gospejine nezgode. Strla si je bila res nogo in je glasno stokala ter klicala vse svetnike na pomoč, ko sem ji nogo zravnaval, povijal, polagal med deščici, da bi se zgibi zopet sklenili.

Hipoma pa me prevzame zopet skrb. »Za Boga,« rečem prisotnim poslom, »skrbno pazite na gospo grajščakinjo, da ne zve o tej nezgodi. Strah in skrb bi ji utegnili škodovati.« A žalibog, ona je bila že vse zvedela. Stara kuharica, znana klepetulja, ni imela nujnejšega opravka, nego da je tekla h gospej in ji povedala o nesreči z najgroznejšimi dodatki svoje domišljavosti. In zli nasledki niso izostali. Po noči napade grajščakinjo vzpričo prestanega strahu nevarna vročica; začne se ji blesti. V blodnji trepeče za soproga, ki ga ji hočejo umoriti, za otroka, ki ga hudobna roka zastrupljuje, sama za-se, ker jo hočejo živo pokopati v temni grob. Grozno je bilo gledati in poslušati njeno divjanje.

Jaz ji vlijem pomirjajočih kapljic. Po njih užitku se pomiri in zadremlje. A ko se po kratkem, nemirnem spanju vzbudi, ponovi se ji živčni napad. Ta njena razburjenost je trajala celo noč.

Grajščak je zdvajal. »Izgubil jo bodem,« klical je obupno. »Ako je ne bi toliko ljubil, bi morda živela. Taki žive, za katere se nihče ne briga! Videti je, kakor da ima svojeglavna in brezsrčna smrt največje veselje, da sega po življenju onih, ki umirajoč s sabo odnašajo tudi drugih življenje, drugih srce!«

Jaz sem ga tolažil, kolikor sem ga mogel, dasi sem bil do dna duše presunjen. Ali ni življenje največja, najgroznejša žaloigra, ki jo more ustvariti najbolj bujna domislivost? — Jutro nam je bilo prineslo brezkončno radost in občo zadovoljnost, a večer nas je našel v trepetu, žalosti in obupu.

Drugi dan se je bolezen obračala na boljše. Napadi so se redkeje in redkeje ponavljali; začel sem upati, da se skoro popolnoma poležejo. Nekaj sem pa vedel za gotovo, da okrevanje bode mučno, nevarno, dolgo. Zato je grajščak brzjavil v bližnjo bolnišnico po strežnico. Toda dobili smo odgovor, da pred tremi dnevi ne more priti nobena. In tako sem skoro jaz jedini noč in dan bedel pri bolnici. Hortenzija je čuvala mater ter samo zdaj pa zdaj sočutno povpraševala po grajščakinji. Zopet se je ona angelska miloba in sočutnost razprostirala po nje bledem obrazu, kadar se je bližala gospejini postelji povpraševati, kako se kaj počuti. Nato je nemo stiskala grajščaku roko, ki se zdaj ni ganil od soproginega vzglavja, šepetala mu nekaj tolažljivih besed, potem pa lahno in tiho kot sapa šla iz sobe.

Mene sedaj nikoli ni pogledala v obraz; a zato sem jo jaz tem ostreje opazoval, toda z drugimi čustvi nego nekdanj.

(Konec prihodnjic)

Lovec.

Predragi moj je lovec mlad,
Ki ljubi puško, samokres,
A bolj ima še mene rad,
Rekoč, da sem mu luč nebes

Kadar odpravlja se na lov,
Podam mu zelen rožmarin,
In on prinese mi domov
Planink najlepših iz planin.

Dekleta me zavidno zro
In često tajno govore:
»Pod krogli mi srce mro,
Vmoril in njeno bo srce.«

Da, da, zadel me je v srce,
A rana ta nevarna ni,
Saj on i za zdravilo ve, —
Naj svet, kar hoče, govori.

Alenka.

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

II.

Odklej stoje ljubljanski mostovi?

(Donesek k zgodovini krajske trgovine.)

(Dalje.)

Na ta način za več kot za polovico povečana, je imela Ljubljana odslej dva mosta in četvero vrat. Mostu pod Trančo ali Mesarskemu mostu so pravili takrat tudi »gorenji most«, Špitalskemu pa »dolenji«. Te imeni sta mostova ohranila ves poznejši čas, le da je gorenji most pozneje, okoli leta 1614., izgubil svoje staro ime: »Mesarski most«. To leto so gradili namreč Ljubljančanje nov most pod Trančo ter prosili nadvojvodo Ferdinanda (poznejšega cesarja Ferdinanda II.) prispevka k obilnim stroškom. Ferdinand ga jim je obljubil, izpogodil pa si je, da na novi most zavoljo prehudega smradu ne smejo postaviti več klavnic in mesnic, ki so stale dotlej na njem, ampak da jih morajo prestaviti kam drugam, kamor hočejo. Ljubljančanje so storili to; prestavili so jih dolí pod Špitalski most, med Ljubljanico in meščanski »špital«. Seveda ta prostor ni bil najbolje izbran. Meščanski špital je bil vedno poln obubožanih, starih ljudij, in ker je starost že sama na sebi bolezen, rečemo lahko, da tudi bolehavih meščanov; toda revežem je moralo biti seveda vse prav. Vrhu tega jih pa tudi skoraj niso mogli drugam prestaviti; klavnice in mesnice so morale biti v mestu, sicer so bili meščanje ob kakem obleganju brez najpotrebnejšega živila.¹⁾

¹⁾ Besedo »Tranča« so poskušali že večkrat in na več načinov razlagati. Gg. jezikoslovci naj mi dovolijo, da pripomorem tudi jaz kaj k povečanju tega števila. Meni se vidi »Tranča« tujega in ne slovanskega lica. Domovine ji iščem pri Francozih, ki imajo dve podobni besedi: »tranchée« in »stranchée«. Prva pomeni prerez, zarezo, potem pa tudi vsaki, posebno tenek kos odrezane stvari; odtod je glagol »trancher« (tranchieren), ki pomeni: rezati, posebno meso celih na mizo prinesenih živalij. Mogoče, da je dobila »Tranča« svoje ime po mesarjih, ki so na Mesarskem mostu klali in sekali živino na kose. — Druga beseda »stranchée« pa pomeni jarek, posebno v vojaškem smislu »der Laufgraben«. In tak »tranchée« se je nahajal, dokler je Ljubljana segala še samo do Črevljarskega ali Mesarskega mostu, ravno tam, kjer je sedaj »Pod Trančo«. Ko so Ljubljano povekšali, so to »Trančo« seveda zasuli, a spomin na nekdanji mestni jarek je ostal v besedi »Tranča«, kakor recimo na Dunaju »der Graben« ali v Ljubljani

Namesto klavnic in mesnic je pa magistrat na novo zgrajeni most dal na levi in desni njega strani postaviti majhne, lične lope, v katerih so rokodelci in mali trgovci prodajali svoje izdelke. Največ je bilo črevljarjev, zato se je mosta prijeló ime »črevljarski most«, ki mu je ostalo do današnjega dne. Zgradba novega mostu se je magistratu zdela jako važna stvar, tako važna, da je stavbar Polini ¹⁾ moral napraviti za novi most najprej model, ki ga je magistrat potem izpostavil na rotovžu vsem meščanom na ogled, kajpada tudi v presojo. Saj je poznal svoje someščane, ki niso pustili nobene magistratove naprave, da ne bi bili brusili svojih jezikov ob-nji. Tako pa jim je dal priliko povedati svoje pomisleke, dokler ni bilo še prepozno. ²⁾

Z dvema mostovoma se je Ljubljana zadovoljevala zatem malo da ne celih 400 let. Druge sedanje mostove, mesarskega, šentpeterskega in šentjakobskega so napravili šele proti koncu minolega in v početku sedanjega stoletja. A zadovoljevali so se z dvema ne zategadelj, ker so se bali stroškov, ampak zato, ker jih niso hoteli; njih korist je zahtevala tako. V početku XVI. stoletja je podelil namreč, ali da bolje povem, je obnovil cesar Maksimilijan Ljubljančanom neko celo dragoceno pravico. Ukazal je namreč leta 1503, da se mora vsaki v Italijo ali pa iz Italije skozi Ljubljano potujoči tuji trgovec, ki ni bil avstrijski podložnik, s svojim blagom v Ljubljani ustaviti ter ga celih šest tednov ponujati ljubljanskim trgovcem, šele potem ga dati tudi kakemu drugemu trgovcu na prodaj ali pa oditi z njim dalje. ³⁾

To pravico so imeli Ljubljančanje sicer že poprej, toda sčasoma se je do dobra pozabila; tujih trgovcev se ni nihče več zmenil za-njo. Zato jo je cesar l. 1503. obnovil. ⁴⁾

»Cojzov graben«, ko že davno ni več ne Cojza, ne grabna. — Ta razlaga se mi vidi celo verjetna, ne zato, ker je moja, ampak ker govore vsi lokalni odnošaji za-njo. — Da pa so pozneje dejali in da pravijo še sedaj »pod« Trančo, ne moti te razlage nič. Nad zasutim mestnim jarkom so bili sezidali namreč pozneje v XV. stoletju na obokih visečo zgradbo, kamor so zapirali kazni potrebne meščane. Bila je jedno najstarejših poslopjij ljubljanskih, zgrajeno gotovo že v XV. stoletju (v najstarejših listinah XVI. stoletja je že mnogokrat omenjeno). A takrat tej ječi niso še dejali »Tranča«, ampak »Neugebäu«. Ime Tranča se je je prijeló šele konci XVII. stoletja, ko ljudstvo že več ni vedelo, kaj naj pomeni beseda, za katero ni bilo nikjer ugledati stvari, ki bi mogla imeti to ime. Tako se je preselilo ne več razumljivo ime iz nekdanjega zasutega mestnega jarka na mestno, med dvema hišama na obokih visečo ječo. Dosledno je bilo, da so prostor pod njo imenovali »pod« Trančo.

¹⁾ Ime kaže, da je bil mož Italijan, kakor sploh vsi umetniki in boljši delavci, ki jih je magistrat potreboval.

²⁾ Gerichtsprotokoll. 1614.

³⁾ Klun. Diplomatarium p. 54.

⁴⁾ Klun. Diplomatarium p. 54.

Deset let pozneje je Maksimilijan ta ukaz še celo nekoliko poostрил, ker je ukazal, da mora tuj trgovec spraviti, v Ljubljano dosepevši, svoje blago v mestno shrambo, nalašč za to zgrajeno (»Niederlagshaus«), ob tej priliki ga dati stehtati ter plačati primerno pristojbino.¹⁾

Za tujega trgovca sta bili te določbi silno neprijetni, in izognil se jima je, kdor se jima je mogel. A to ni bila lahka stvar, ker je bila vsa ljubljanska okolica vedno zastražena in zapažena z ljubljanskimi stražniki in čuvaji, ki so prežali na tuje trgovce, da niso uhajali s svojim blagom mimo Ljubljane, kar se je takrat zvalo »Contreband«, ampak da so prišli vanjo ter se dali tu šest tednov mučiti in »zvinjkati«. Od dolenske strani, recimo s Hrvaškega in Ogerskega proti Italiji potujoči tujec se Ljubljani skoraj kar nikakor ni mogel izogniti; moral je iti skozi njo, ako je hotel priti v Trst ali v Benetke. A tudi od nasprotne strani, od Notranjskega sem se je bilo Ljubljani težko izogniti, ker je omenjena ljubljanska pravica segala več ur daleč okoli Ljubljane; kvečjemu se je zgodilo to po težavnih hribovskih potih, skozi gozde in samote, koder pa seveda ni bilo varno hoditi.

In ravno zato, da so Ljubljančanje ložje nadzorovali ta promet, so silili vsega samo čez dva, ali celo še samo čez jeden most, namreč čez Špitalski. Pod tem mostom ni bilo čez Ljubljanico nikjer nobene več. Vpliv Ljubljančanov je bil tolik, da niti Anžetu Khislu, grajščaku na Fužinah (Kaltenbrunn), cesarskemu dvornemu svetniku in dednemu stolniku goriške dežele (oberster Erbtruchsess der fürstlichen Grafschaft Görz und Sr. Maj. Hof-Kammerrath) niso dovolili, da bi bil zgradil pri svoji grajščini most čez Ljubljanico. Fužinska grajščina, skoraj jedno uro pod Ljubljano, je imela podložne kmete tudi na desnem bregu Ljubljanice, pod Hribom. Ti so svojo desetino pač privražali v grajščino po majhnem, ali jako slabem mostiču, tako slabem, da se ob veliki vodi ni moglo črezenj, ampak so morali ob taki priliki napraviti s svojimi pridelki velik ovinek skozi Ljubljano čez Špitalski most. To je bila vsekakor velika neprilika za oba, za kmeta in za grajščaka.²⁾ Zato je Khisl leta 1574. prosil nadvojvodo Karola, naj mu dovoli, — seveda če nimajo Ljubljančanje nič proti temu — napraviti most čez Ljubljanico na svoje stroške. Zavezal se je, most

¹⁾ ib. p. 60.

²⁾ Zato je dejal Khisl v svoji prošnji: »So ist es mit mir beschaffen, dass ich nicht allein alles Holz und Heu und Stroh, sondern mein meist Einkommen, vornehmlich die Zehentgarben entweder entrathen, im Wasser liegen oder zwei Meilen Umweg führen lassen muss.« »Magistratsakten« v ljubljanskem mestnem arhivu.

pridno zapirati, da se ne bi blago tihotapilo črezenj¹⁾ in se s tem delala škoda Ljubljančanom pri njih dohodkih; da, še več, zavezal se je celo, da most podere, ako bi se pokazalo, da je res Ljubljančanom v škodo.

Toda Ljubljančanje mu ga niso dovolili. Zato je držala še ob Valvasorjevem času na Fužinah le prav slaba brv čez Ljubljanico v grad. »Ta mostič«, piše Valvasor,²⁾ je vedno tako slab, da prešinjata jezdeca groza in strah, ko vodi svojega konja za uzdo preko njega; toliko predrzen ni nihče, da bi konja morebiti zasedel in jezdil čez mostič. Res, prava sreča je, da tu ni nobene prave ceste, sicer bi se marsikdo prekopicnil v vodo, kakor se je zgodilo to pred nekaj leti nekemu duhovniku, ki se je s konjem vred udrl skozi most.«

A vrnimo se zopet v Ljubljano!

Dejal sem poprej, da se je ves tovarni promet gibal jedino le po Špitalskem mostu.

Iz nekega pisma, ravno tistega, s katerim je nadvojvoda Ferdinand leta 1614, obljubil Ljubljančanom prispevek za zgradbo novega mostu pod Trančo, bi človek sicer sodil, da se največ trgovskega blaga ni pripeljalo ravno po Špitalskem, ampak po Črevljarskem mostu v Ljubljano. Ko je nadvojvoda namreč zahteval, da se na novi most ne postavijo več klavnice in mesnice, utemeljeval je to zahtevo s tem, da je dejal, da po tem mostu ne prihaja le največ tujcev v Ljubljano, ampak da se po njem pripelje vanjo vselej tudi deželni knez, kadar jo obiše.

Toda tej opazki ni pripisovati mnogo veljave. Najbrže so bili v nadvojvodovi pisarni napačno poučeni, in sicer jih je utegnil napak poučiti vicedom sam, in to nalašč, ker je želel, da se klavnice in mesnice vsekakor odpravijo iz obližja deželnega dvorca, kjer je stanoval. Taka napačna in nalašč zasukana poročila niso bila redka; vsaki list zgodovine nam priča o njih. Druga in sicer popolnoma zanesljiva poročila uče ravno nasprotno, da se namreč po Črevljarskem mostu ni tovorilo skoro nič blaga v mesto, ampak večinoma samo po Špitalskem. Sicer pa so vse prometne razmere že same po sebi napotovale trgovce na Špitalski most. Po kakih ovinkih bi bil tovarnik ali celo voznik dospel s Tržaške ali Gorenjske ceste do Črevljarskega mostu? Bili sta mu odprti dve poti, ali skozi Vicedomska vrata pri deželnem dvorcu, ali pa Nemška vrata pri Križevniški cerkvi.

¹⁾ »damit kein Contreband geschiehet« ibid.

²⁾ XI. p. 295.

Bolj neprilичnega dovoza, kakor skozi Vicedomska vrata, si skoraj ne moremo misliti. Dokler se je blago še po največ samó tovorilo, do konca XVI. stoletja, je tovornik za silo svojo živino že še pripehal skozi Vicedomska vrata, po Gosposkih ulicah in Židovski stezi do Črevljarskega mostu, s težko obloženim vozom pa je bila to skoro nemogoča stvar, kvečjemu če je voznik napravil s Tržaške ceste še večji ovinek po Gosposkih ulicah na Turjaški trg in v Zlato luknjo (sedanje Črevljarske ulice). Toda čemu neki to, ko je po Tržaški ali celo Gorenjski cesti imel veliko zložnejši dohod in dovoz kar naravnost na Špitalski most po sedanji Franca Jožefa cesti in Slonovih ulicah.

Pripravnejši je bil dovoz s Tržaške ceste po Rimski do Nemških vrat, toda stari računi o dohodkih ljubljanskega mesta pripovedujejo, da je pritovoril skozi ta vrata redkokdaj kak trgovec.

Na mestnih vratih je bilo namreč vsakemu tovorniku plačati neko malo pristojbino, »Brückengeld« imenovano. Pobirali so jo tu nameščeni mestni vratarji ter te dohodke natanko zapisovali. Zapiski o njih so ohranjeni za dve sto let (1580—1775); shranjeni so v stari registraturi ljubljanskega magistrata. Tam beremo, da so v letu 1580. nabrali vratarji:

na Špitalskih vratih	700 gld. 49 kr.
» Karlovških	210 » 4 »
» Frančiškanskih (na Poljanah)	42 » 16 »
» Nemških	11 » 48 »
» Vicedomskih	pa nič.

Te vsote govore dovolj jasno! Največ, daleko največ blaga je prihajalo po Špitalskem mostu in Špitalskih ulicah, najmanj skozi Nemška vrata, skozi Vicedomska pa celo kar nič in to že prej, nego je novi most stal, še pred tisto zahtevo Ferdinandovo leta 1614.

Da so si vsote v takem razmerju, se ni čuditi!

Po Špitalskem mostu je prihajalo blago z Notranjskega in Gorenjskega, skozi Karlovška vrata pa blago z Dolenjskega in Hrvaškega. Odtod ga je bilo seveda veliko manj, kakor iz Benetek, Trsta, z Reke in z Gorenjskega, ki je bilo takrat še tako obrtno. Vrhu tega se je s Hrvaškega vozilo tudi po Savi in je naposled, če je bilo namenjeno v Ljubljano, prišlo vanjo vendar zopet po Špitalskem mostu, namreč od Zaloga gori.

Skozi Frančiškanska vrata so prihajali jedino le Podhribci, zato se je na teh vratih pobralo tudi primeroma le malo mostovine, najmanj pa na Nemških vratih. Seveda! Saj so se ta vrata odpirala v aristokraški del Ljubljane, kjer za trgovino ni bilo prostora; kar pa

so plemiči za svojo porabo dali pripeljati blaga s svojih grajščin, je bilo pristojbine prosto. Recimo pa tudi, da je vsaj fisto pristojbini podvrženo blago, kar ga je prišlo skozi Nemška vrata, iskalo in našlo pot na Črevljarski most, prišlo ga je vender le jako malo po njem v mesto. Skozi Vicedomska vrata pa niso puščali, kakor kažejo številke, celo prav nobenega blaga privažati. Vse kaže, da je bil most odme-njen samo ali vsaj večinoma le pešcem, tovarniki pa so se gnetli po Špitalskem mostu in skozi ozke Špitalske ulice.

Ravno tako razmerje nam kažejo številke prejšnjih let. Prepričaj se vsakdor sam! L. 1589., 1593., 1600. in 1620. so nabrali vratarji na posameznih vratih:

	L e t a							
	1589.		1593.		1600.		1620.	
	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
na Nemških vratih	13	14	16	5	29	13	43	42
» Frančiškanskih	95	43	86	36	68	13	164	22
» Karlovških	137	24	127	2	84	18	261	32
» Špitalskih	372	29	447	30	355	54	850	29
» Vicedomskih	—	—	—	—	—	—	—	—

Tudi ta zapisek kaže, da je od italijanske in gorenjske strani silil ves promet jedino le na Špitalski most. V ozkih Špitalskih ulicah je bila vedno tolika gneča, da so mogli popravljati tlak jedino le po noči, potem ko so se mestna vrata zaprla.¹⁾

(Konec prihodnjic.)

¹⁾ Gerichtsprotokoll der Stadt Laibach v. J. 1569

Slike iz rudarskega življenja.

Spisal Slavomir.

VI. Moj Lojze.

a domačem pokopališču! — Poleg groba očetovega nahajam tu mnogo grobov, kjer počivajo moji sorodniki, prijatelji in znanci. Zamislim se v nekdanje čase. Koliko spominov! —

Tu misli nebroj se mi vzbuja,
Nebroj se budi mi čutil
In bližnja sorodnost mi diše
Iz tihih in tožnih gomil!

Nikomur ne prizanese smrt. Sedaj ugrabi tega iz vrste živečih, sedaj onega; tega v zgodnji mladosti, onega v najlepši dobi življenja in tretjega v pozni starosti.

Gledam okoli po križih in kamenitih spomenikih. Sama znana imena!

In koliko jih je grobov, ki nimajo nikacega znamenja. Pa saj ga ni potreba! — Preostali se spominjajo dotičnikov dan in dan, in če se morda katerega ne, kaj de-li to. Sčasoma bodo pozabljeni — vsi! —

Prav, tukaj mora biti, to je grob njegov. Natanko, kakor mi je povedala mati.

Tu počivaš torej, dragi moj Lojze! Mislil sem, da te dobim še zdravega in čilega, ko se vrnem domov, toda presadila te je smrt tu sem. Sladko spiš v domači zemlji v večnem pokoju. Tvoj pogled pa je obrnjen gori proti Kobalovim planinam, na katerih in ob katerih vznožju sem preživel toliko lepih dni na tvoji strani.

Vselej, kadar sem prišel domov na dijaške počitnice, je bila moja prva pot od doma k Lojzetu. Ob vznožju predgorja h Kobalovim planinam je imel rudar Obrančev Lojze lepo hišico in nekoliko vrta zraven. Oženjen je bil, otrok pa ni bilo. Dva fantička sta mu umrla že v zgodnji mladosti. Lojze je bil tačas, ko sem ga jaz do dobra poznal, blizu petdesetih, krepak, čvrst mož. Omenim naj le še, da je bil pogled njegov mil in govor prikupljiv; govoril pa sicer ni veliko.

»Ali si prišel?«

»Sem.«

»Me boš-li prišel kaj obiskat?« —

»Bom, Lojze. — Kdaj ste pri delu?« —

»Ta teden dopoludne.« —

»Bom pa popoludne prišel.« —

»Nu, le pridi!«

In prihajal sem pogostoma.

Lojze je bil strasten ptičar. V svoji hiši je imel vedno polno ptičev. Neizogibni gostje pa so mu bili: drozeg, kos, črnoglavka, lišček, kalin, sinica in taščica. Ti so morali biti pri hiši.

Pa kako so ga poznali!

Sinica in taščica, ki sta letali prosti po tleh, sta se zveselili, kadar je prišel gospodar domov in je sedel za mizo k jedi.

Taščica je hitela pripogibati svoje drobno telesce, kličeč: »Ček, ček;« sinica pa je skočila tja na njegovo boso nogo s krikom: »Čingagašgaš, cicifuj, cicifuj.« Drozeg se je postavil moško kakor vojak v svoji

kletki ter zaklical: »pik-pik-pik, pik-pik-pik;« kos, ki je znal dve pesmi, je zapel z močnim svojim glasom ono žalostinko: »Če ga ne bo, ko bo pol noči;«; lišček je po srednjem klinčku v kletki priskakljal do ograje ter po strani doli gledal, kliščoč zategnjeno: »Civ, civ;«; kalini pa je grgral, in črnoglavka je zakročila svojo pogozdno pesem, katere pa ni moči označiti z besedo.

Lojze je vedel za vsacega, kaj rad jé, in kaj bo dobil od kosila. Da bi ga bili videli, kako je znal ljubko govoriti z njimi. Vse je potolažil.

Žena njegova pa mi je rekla:

»Vidiš, otrok nima, mora pa tiče rediti, da se ima s kom ukvarjati. — Tako petje imamo, kakor v malih nebesih.« —

Lojze pa se je nasmehnil.

In če je šel ob takih prilikah kdo mimo hiše, je zaklical:

»Lojze, imaš pa že spet koncert!« Lojzetu pa se je dobro zdelo. —

Prešlo je pol meseca avgusta. Tačas so kalini godni.

»Lojze, kmalu bodo godni kalini.«

»Bodo; tja drugi teden pojdem pa nad-nje.«

»Kam?«

»Gori za Kobalovimi planinami, gori za domom, tam vem za-nje!«

»Pa zgodaj pojdeva. Boste prišel klicat.«

»Nu, bom že povedal, kateri dan.« —

Težko sem čakal tega dne.

Zjutraj, okoli druge ure je že stal Lojze napravljen, s košem na rameni, pred mojim oknom.

»Vstani!«

»Tako, Lojze!« Hitro sem se napravil, vzela debelo in močno palico, in šla sva od doma po stezi proti Kobalu. Gori naju je ustavil sultan; pa ko je spoznal Lojzeta, se je jel dobrikati ter naju je spremil do konca Kobalovišča, potlej pa se je vrnil. Po strmi poti sva korakala na Kobalove planine.

Lepa noč je bila, svetla. Daleč doli pod saboj sem videl mesto, zavito v tanko meglico kakor v rahlo odejo. Pot je strma, in če sem se kje izpodtaknil, hitel je Lojze: »Pa popravi!«

»Bom, nazaj grede.«

Po gozdnih stezah sva prispela počasi na kolovoz, ki pelje na dom. Za domom pa je bilo še precej poti, predno sva se ustavila.

Naposled sva bila vender na določenem kraju.

»Vidiš, tukaj bova pa ostala« — in odložil je koš, v katerem je bilo več kletk. V jedni je bil kalin, katerega je bil Lojze za vabo s sabo vzel.

Odpočivala sva.

Lojze je imel v stekleničici brinovca, v ruti pa je tičal kos črnega kruha. Požirek brinovca je nama zadoščal za dolgo pot. —

Jelo se je daniti. —

Pastirec in pastirica sta že pasla živino vsaki na jednom kraju brega za Lomom

Nekak lahek trepet je šel po vejevju, ptičje petje se je polagoma oglašalo, in tam izza gora Svete Magdalene je veličastno vzhajalo solnce. Ne da se popisati tako trenotje, le videti in čutiti ga je mogoče. Pastirec poje, pastirica odpeva, zvonec živine se čuje vmes, ptičev čarobno petje ti doni na uho; čutiš, da vstaja vsa priroda. Vejevje lahko trepeče, vsaka cvetka, vsaka bilka se dviga kvišku; solnce pa se ti prikaže v vsem svojem veličanstvu z nasprotne strani.

Molče sem stal ob Lojzetu; kakor zamaknjena sva gledala vzhod solnca in čutila vstajenje prirode. —

Kalinov je naložil Lojze dosti. Kar k bližnjemu grmu je postavil kletko s kalinom, ki je privabil mladiče, da so posedli na limanice.

Tačas, ko je Lojze lovil, sem šel jaz še više na sedlo, odkoder se mi je odprl lep razgled po širnih Julijskih planinah; zrl sem njihovega poglavarja, sivi Triglav. —

Potlej pa sva odšla z Lojzetom, odkoder sva prišla.

Najlepšega kalina je obdržal Lojze za-se, druge pa je razdal po hišah, ker je ta ptič baje zelo koristen. Če dobiš pšeno in imaš kalina v hiši, ti pšeno v kratkem odjenja, ker ga kalin potegne na-se, toda kalin pa potlej pogine. Črez dan, kolikor je bil doma, je imel Lojze poleg ptičev opraviti na vrtu. Nageljni, roženkravt, rožmarin, kakor jih našteva narodna pesem, reseda in druge cvetke so bile vsajene na posebnem prostoru. Dröbnjak, čebula, česen, solata, fižol-latnik in več jednakega za domačo rabo je raslo po lehah. Doli v zadnji, dolgi, počrezni lehi pa je raslo zelje. Kako je bilo to vse v najlepšem redu!

Najrajši pa sem imel Lojzeta na večer. Ko se je stemnilo in so prišli rudarji v obližju Lojzetove hiše domov ter so po družinah povečerjali, smo se zbirali ob lepih poletnih večerih pred Lojzetovo hišo, na katero je bila prislonjena klop; ob klopi navzdol proti stezi

pa je rasla trava. Na klop so posedli postarni ljudje, fantje in dekleta pa v travo. To je bilo življenje! Zvezde so tako lepo blesketale, in luna je sijala; nekaka sveta tišina je zavladovala po širni prirodi.

Fantje in dekleta so peli ondotne narodne pesmi. Pogovor je tekkel o tem in onem.

»Sedaj boste pa še vi, Lojze, kakšno zinil!«

»Kakšno »pravljenco« nam povejte!«

»Saj res, dejte, dejte!« —

Obtolkel je ribniščico ob kamen pri klopi ter pričel z lepo besedo v kratkih stavkih razložno praviti »pravljenco«. Kako sem ga rad poslušal! — In kolikokrat je nam povedal káko! —

»Ta je pa lepa, te nam pa še niste povedal nikoli.« —

»Pa res.« —

Zapomnili so si jo. Čas je bilo iti spat. Polagoma smo vstajali ter odšli vsaki na svoj kraj, želeč si lahko noč.

Drugo jutro — dobro se še spominjam — dobil sem Lojzeta na vrtu.

»Dobro jutro, Lojze!« —

»Bog daj, Bog! Ali si se naspal?«

»Sem. Samo tisto pravljenco, ki ste jo včeraj povedal, sem še premišljeval, predno sem zaspal.«

»Ali res?«

»Lepa je bila, Lojze! Odkodi jih li veste toliko in tako zanimivih? — Kje ste slišal včerajšnjo?«

Nič ni odgovoril. — Črez čas šele — rezal je drobnjak — mi je del poluglasno: »Veš, sam si jih zmislim — pa ni treba nikomur praviti.« —

»Ne bom ne, Lojze.« — Od tistega časa sem ga spoštoval še bolj. —

Prišla je ura ločitve. Nekako vznemirjen, potrto, sem stopal k Lojzetu. Ležal je na postelji. Težak kamen mu je bil poškodoval v »jami« nogo, da ni mogel biti pokonci. —

»Lojze, sedaj pa grem.« —

»Ali greš?« del mi je z milim glasom. »Nu, pa zdrav bodi, pa nikar ne pozabi na-me« in krčevito mi je stiskal desnico.

»Z Bogom, Lojze, pa tudi vi se kmalu pozdravite.« —

»Bom, če le Bog da.« —

»Z Bogom!« —

»Srečno pot!« — Odhajal sem. Pri vratih sem še postal ter se ozrl še jedenkrat na svojega Lojzeta. Solza se mu je utrnila iz očesa in mu padla na velo lice, solza poslednja, solza slovesa. S težkim srcem sem ga zapustil. — Nikomur nisem povedal, kar mi je bil zaupal na vrtu. Držal sem besedo.

Sedaj, ko počivaš že tu v hladni gomili, sem napisal tebi v spomin te vrste, in poslavljajoč se od domačega pokopališča, ti kličem: Spi mirno smrtno spanje v zemlji domači, ti narodni pripovedovalec! —

Osvojitev Kaniže po Turkih leta 1600.

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

Mesto Schwarzenberga postavi cesar za glavnega zapovednika svojim četam na Ogerskem lotrinškega vojvodo Emanuela Mercoeura. Turški zapovednik pa je ostal Ibrahim-paša; le-ta je zbiral prav marljivo v Belem gradu turške čete za odločno borbo, kajti leta 1600. se je imelo vojevanje na Ogerskem začeti z vsemi silami, da se izvede vendar že kaj uspešnega. Iz cele turške države so se zbirale čete, a Ibrahim-paša jih je vzprejemal v Belem gradu. V prvem redu se pridruži vezirjevi vojski aga janičarjev, Tirkakdži Hasan, s svojo izbrano četo in s topničarji, kmalu za njim pa sultan krimski z nekoliko tisoč Tatari. Konci meseca velikega travna krene turška vojska čez most pri Oseku naravnost proti Ostrogonu. Ko se združi s to vojsko še Terjaki Hasan-paša, ki je bil raztepel pri Baranji vasi krščansko četo ter večji nje del zagnal v Dunav, sklenejo v bojnem svetu udariti nemudoma proti Kaniži. Terjaki-paša razjasni namreč v svetu, koliko trpe kraji okoli Kaniže, Baboče in Koprivnice od napadov Herbersteinovih čet, in da je neogibno potrebno osvojiti Kanižo, ako naj se prepreči to pokončevanje. Tako je pala kocka tudi o Kaniži. Čudno to sicer ni, kajti odkar je padel Sisek, je bila Turkom samo še ta trdnjava napoti, da niso mogli na Štajersko in Avstrijsko. Videli smo tudi, kolikokrat so se ji približali v tem času; ali nikoli se je niso lotili resnobno, ker so dobro vedeli, da niso dosti jaki za tako borbo. Sedaj pa jim je vzrastel pogum, kajti večji del okolice so si bili že osvojili, pa so se zato nadejali, da bodo to pot uspeli. In nada jih ni prevarila. Seveda so tudi na Dunaju izprevideli, da so nastopili za to trdnjavo usodepolni časi, in v zadnjem trenutku je vo-

jaška komora poskrbela za obrambo, kolikor se je še dalo storiti. Cesar je pošiljal zdaj točno plačo in sukno tamošnji posadki, a zapovednikom je imenoval barona Jurja Posedarskega (Paradajzerja).¹⁾ Le-ta je bil dobro poznan na dvoru že poprej, ko se je nekaj časa mudil v Pragi s poročili do cesarja od nadvojvode Maksimilijana, in takrat si je pridobil tudi cesarjevo milost. Kot zapovednik novi trdnjavi je razložil Posedarski cesarju in vojaški komori prav natanko položaj posadke ter je zahteval odločno pomoči, dokler je še čas; kajti sovražnik se je pripravljal po vesteh tudi resnobno za napad. Ravno v tem času zadeneta trdnjavo dva prav huda udarca. Turški jetniki zažgo namreč skladišča za hrano; le-teh je nekaj pogorelo in takisto del trdnjave. (Valvasor IV. 24). Kasneje se podere velik del utrditev, druge pa se pohabijo prav močno po hudem vremenu. Vse to je bilo na zlo. Posedarski se je seveda trudil noč in dan, da vse to popravi. Med posadko pa se je začela širiti nepokorščina, in del nje je celo zahteval, da se odpusti iz službe. A sovražnik je bil že v bližini.

Konci velikega travna so se zbirale sovražnikove čete okoli Sigeta. Posedarski je dobro vedel, da jim je namen Kaniža; meseca rženega cveta o tem tudi nadvojvoda Matija ni več dvomil. V Pragi se je storilo, kar se je dalo. Trdnjave oskrbniku je bilo naročeno, da nakupi za trdnjavo 200 veder vina, mnogo žita in drugih potrebnih stvarij. V naglici je morala poslati vojaška komora 18.585 goldinarjev, med temi 2273 goldinarjev za sukno. Temu znesku je moral dodati upravitelj engelhardceljski 2025 goldinarjev. Ves ta denar se je moral v trdnjavo poslati do 1. vel. srpana. Stanove Dolnje Avstrije poprosi cesar, da pošljejo za hrano ali takoj 15.000 goldinarjev, ali pa vsaj po žetvi žita v enoliki vrednosti. Odločili so se za denar, o katerem pa je imel upravitelj položiti račun, pozvan na to meseca listopada istega leta. Jurij Posedarski je ob enem priporočal nadvojvodi Matiji, naj zbere kar največjo vojsko, da sovražnika pobije popreje, nego obsede trdnjavo. Ali to se žalibog ni zgodilo; cesarska vojska se je zbirala tako počasi, da se je mogel medtem sovražnik prav lahko približati trdnjavi.

Veliki vezir Ibrahim pošlje pred glavno vojsko kot prednjo stražo nekoliko čet pod beglerbegom Murad-pašo ter Mohamed-pašo, da osvojita Šikloš in Babočo. V le-tej trdnjavi sta bila zapovednika Jurij Petev in Urmiller s 500 vojaki posadke. Tri dni so Turki streljali s topovi na trdnjavo,

¹⁾ Jurij Posedarski se je boril z Jurjem Lenkovičem pri Klisu l. 1596. in je bil ondi ujet. Kasneje so ga Turki izpustili, ker je pregovoril Alfierija, zapovednika kliške trdnjave, da se je predal Turkom, kar bi bil pa moral itak storiti, ker mu ni mogla prispeti o pravem času na pomoč Lenkovičeva četa.

a ker je bila preslabo utrjena, sta se začela zapovednika dogovarjati o predaji, ki je sledila že 3. kimovca.

Štiri dni kasneje (7. kimovca) se prikaže Ibrahimova vojska pred Kanižo ter se utabori južno od trdnjave poleg nedavno razrušene trdnjave Baice. Od te strani si naredi sovražnik skozi močvirje nasip od drv, listja, slame in prsti ter se spusti po njem na severno stran trdnjave, tako da se je začelo obsedanje od dveh strani. Ker je bil pa ves kraj močviren, so naredili še pet novih nasipov, na katere so namestili topove. Tedaj se začne strašno streljanje na trdnjavo. Ali naši napadejo pogumno topničarje ter jim zabijejo vse topove, enega odpeljejo celo v trdnjavo. Vender se Ibrahim-paša kmalu pomore. Iz Stolnega Belega grada dobi v kratkem novih topov ter znova udarja na trdnjavo, ali brez pravega uspeha. Naposled uvidi, da mu ni mogoče na ta način trdnjave premagati, pa se odloči na redovito obleganje. Ali pri tem zadene na nove težave. Okoli trdnjaviških zidov so bile same močvare in jame. Hitro zapove svoji vojski, da se vsi rovi zapolnijo s protjem, tramovi in prstjo. Naši so motili sovražnika pri tem poslu ter skušali zažgati les s smodnikom, ki so ga metali nanj v vrečicah. Ali pri tem se dogodi velika nesreča. Po neopreznosti pade namreč iskra v smodniško skladišče ter se užge. Tisoč centov smodnika zleti v zrak. Več vojakov, ki so bili v bližini, je bilo ubitih, z njimi 170 ujetih turških žen in otrok. Radi te nesreče je bil Jurij Posedarski v veliki stiski, kajti radi pomanjkanja smodnika se ne bi bil mogel dolgo braniti turških napadov. Najhuje pa je bilo, ko je moral gledati, kako so Turki ravno v tem času dogotavljali nasipe proti trdnjavi, a njegova vojska jih ni mogla odbijati, ker ni imela smodnika. V tej veliki stiski pošlje Jurij Posedarski poslanca Ivana Kovačiča k Zrinjskemu, prosit ga, naj mu priskrbi smodnika ter pride sam trdnjavi na pomoč. Zrinjski mu sporoči, da se približuje že pomoč po zapovedniku cesarske vojske, Mercoeuru.

Le-ta je prispel po cesarski zapovedi na Ogersko s svojim bratom Henrikom Chalignyjem in grofom Tillyjem (znanim iz tridesetletne vojske). Zbravši čete po Ogerskem, se vzdigne z njimi od Jegra proti Kaniži (17. kimovca). Poprej sporoči nadvojvodi Matiji, naj poskrbi za hrano, kajti to je bilo neizogibno potrebno, ker je bila vsa okolica kaniška poplenjena in pokončana. Nadvojvoda Matija je sicer obljubil, da zvrši nalog, ali bojni svet praški ni izvel zadane obljube; zatorej se je vse podjetje skončalo tako nesrečno. Dne 6. meseca vinotoka pride Mercoeur z vojsko k Muri. Iz vasi Dobre sporoči hrvaškim in slovenskim četam, katere so zbrali ban Draškovič, Jurij Zrinjski, Bačan in Herberstein pri Turnišču kraj Mure, naj pridejo k vasi Semenja, kjer se bodo združili. To se je tudi

zvršilo, in tako je štela krščanska vojska 25.000 moških ter je mogla pogumno udariti proti Kaniži. To je bilo 14. vinotoka.

Kako drzovit je bil veliki vezir, vidi se iz sledečega. Da se prepriča, kako jaka je krščanska vojska, pošlje nekoliko vohunov proti našemu taboru. Le-ti pozvedo vse o naši vojski ter sporoče velikemu vezirju, da ni prejaka, pa da se je bodo lahko ubranili. Tedaj javi veliki vezir Mercoeuru, naj se ne drzne priti s tako majhno četo Kaniži na pomoč. Mercoeur pa mu odgovori, da se ne boji turške vojske; kajti če so njej na pomoč hudobni duhovi, pomagal bode kristjanom Bog. Potem pospeši svoj hod proti Kaniži.

Veliki vezir pošlje nato proti našim četam oddelek svoje vojske, ki se postavi z dvema topoma na nekem bregu v bojni red, da pričaka naše. Mercoeur opazi to gibanje vojske ter pošlje proti Turkom svoje prednje čete, Tillyjeve konjike in oddelek pešcev pod vodstvom Koloničevim. Naši napadejo jadrno turške bojne vrste ter preženo sovražnika že po prvem napadu. Turki pobegnejo v svoj tabor. Ker se je zmračilo, se vrnejo tudi naše čete. Kmalu pa se približajo turškemu taboru, od katerega jih je razdruževala le majhna šuma. Okoli tabora napravijo naši precej nasipe in jame, da se tako zavarujejo nenadnega napada. In kako prav je bilo, da so to storili; kajti že drugi dan okoli 2. ure popoldanske napadejo Turki tabor. Naši jih pošteno odpode z dobro namerjenimi topovi in puškami. Ko se sovražnik umakne, zapove vrhovni vojvoda Herbersteinu in Koloniču, naj gresta osvajat neki nasip, ki ga je sovražnik nasul ne daleč od krščanskega tabora ter učvrstil s 14 topovi, s katerimi je streljal neprenehoma na prednje čete Mercoeurove. Naši napadejo omenjeni nasip s 3000 junaki tako jadrno, da Turki niso utegnili postaviti se v bran, nego so pobegnili v svoj tabor, pustivši orožje na mestu. Vender pa je ostalo na bojišču do 3000 mrtvih. Herberstein in Kolonič sta bila po tej zmagi tako oduševljena, da sta sredi borbe poslala glasnika k Mercoeuru ter ga poprosila, naj se tudi on vzdigne hitro z vso vojsko; kajti sedaj je še čas, da preženo sovražnika iz tabora. Ali Mercoeur si ni upal spustiti se v dvojno borbo, ker ni poznal dobro potov do tabora, in ker so ga od druge strani napadali Tatarji. Vender pa pošlje Herbersteinu nekaj pomoči pod vodstvom Hofkirchnovim. Brž ko le-ta prihiti na bojišče, obnove naši zopet borbo, ki je trajala do noči. Turki so izgubili zopet najmanj 2000 konjikov in 1000 janičarjev; naših pa je palo nenavadno malo. Slavodobitno se vrnejo le-ti v tabor z osvojenimi 14 topovi. Še nekaj dni je napadala turška vojska krščanski tabor, ali bila je vselej odbita. Veliki vezir je sicer vabil našo vojsko v bitko na ravnem polju, ali zastoj. Ko je izprevidel, da naših ne premaga na tak način, domisli se zvita glava nečesa drugega; zapove namreč zasesti vsa pota in klance, da naši niso mogli od nikoder hrane

dobivati. Samo na ta način se je nadejal pokončati jih. Bojni svet je namreč nakopičil premalo hrane za Mercoeurove čete; a sedaj so bile v največji stiski za živež ter so morali celo konje klati. Mercoeur skliče vojaški svet, in le-ta sklene, naj se vojska vrne nazaj do Mure, kjer dobi lahko hrane, potem pa naj se zopet vrne pred Kanižo.

Dne 13. meseca vinotoka se odpravi naša vojska iz tabora. Spredaj vodi četa Zrinjski, za njim se vrste topničarji, potem ban in naposled Mercoeur z Nadaždom, Koloničem in Turrijem z vso vojsko. Komaj je veliki vezir opazil, da se je v krščanskem taboru vse vznemirilo, vedel je precej, kaj namerjajo storiti. Zategadelj postavi hitro svojo vojsko v podobi polumeseца v bojni red, da jih tako prestreže in pokonča. Mercoeur je bil v veliki nevarnosti; le velika nevihta z gromom in treskom ter strašnim nalivom ga je rešila popolnega poraza. Turkom se je namreč vzpričo hude nevihte pomešal bojni red, in to priložnost je porabila naša vojska ter se rešila. Samo Tataři so se zaletali vanjo od vseh strani, ali brez pravega uspeha.

Ko je prenehala nevihta, se zbere zopet turška vojska ter udari za našimi. Pri tretjem mostu na močvirju doide zadnjo četo Mercoeurove vojske, četo Turrijevo. Le-ta se je hrabro branila in pogumno odbijala napade sovražnikove. Ko se je zdanilo, pomnoži veliki vezir svojo vojsko ter pritisne na Turrijevo četo z 20.000 vojaki. Ali brž ko Mercoeur o tem zve, pošlje nemudoma na pomoč dober del svojih čet pod vodstvom Koloničevim in Nadaždovim. Le-ta napadeta pogumno sovražnika ter ga po hudi borbi prisilita na vrnitev. Sedaj jih sovražnik ni več vznemirjal, in prišli so do večera (14. vinotoka) do Mure, kjer je bil postavljen most. S tem okretnim pohodom se je glavni zapovednik sicer izkazal kot dober vojak, ali glavnega namena vender ni dosegel, kajti obramba Kaniže je bila sedaj prepuščena edino le posadki. To je bil tudi razlog, da se je trdnjava tako hitro predala sovražniku.

Brž ko je prispela naša vojska do Mure, ni nič več mislila na trdnjavo, nego se je četa za četo povračala v svoja zimovišča. Tako ostane naposled Mercoeur popolnoma osamljen ter se vrne na Ogersko. Brž ko je to zvedela kaniška posadka, je izgubila pogum ter zdvojila o rešitvi. Zatorej zahteva od zapovednika Jurja Posedarskega, naj se začne dogovarjati o predaji mesta. Zastonj nagovarja zapovednik svojo četo na pogumno obrambo, zastonj jih spominja vojaške prisege in vernosti; del ogerskih čet odide iz trdnjave v turški tabor, kjer sporoče turškemu zapovedniku o žalostnem stanju v trdnjavi. Kar jih je ostalo še v trdnjavi, nagovarjali so malobrojno ali verno četo Jurja Posedarskega na predajo. Slednjič se zapovednik uda sili ter se začne dogovarjati s Turki.

(Dalje prihodnjč.)

Književno poročilo.

*Zgodovina slovenskega slovstva. I. del. Spisal prof. dr. Karol Glaser.
V Ljubljani, 1894, 8°, XIV, 220, IV.*

(Konec.)

Kaki razlogi se navajajo proti bolgarski ali natančneje macedonski ¹⁾ hipotezi?

Po Mikloš. st. slovenščina ne more biti bolgarsko narečje, ker 1. v teh že v IX. stol. ni bilo več v polnem obsegu nosnih samoglasnikov, kar Mikloš. še posebno ²⁾ naglašaja; 2. ker je že v jako stari dobi v bolg. samo jeden polglasnik ³⁾; 3. ker se radi svoje „Entartung“ najbolj med vsemi slovan. jeziki razlikuje od st. slov.

Danes, ko že poznavamo nekoliko bolje macedonska narečja, vemo, da se je ohranil v južnih macedon. narečjih, in samo v južnih — na kar se mora posebno opozoriti — jako krepko nazalizem, in sicer se refleksi obeh starih nosnikov *ϕ* in *q* dosledno razločujejo. Tedaj se nikakor ne da dvomiti, da so ta narečja tudi v IX. stol. poznavała v polnem obsegu nazalne vokale. ⁴⁾ Ob enem pa razvidimo, da se v tem bolgarska narečja že v prav stari dobi znatno razločujejo, zakaj že v XII. stol. najdemo, kakor v mnogih današnjih narečjih, v nekaterih spomenikih *z* za *q*. Zato se mora tem bolj upoštevati, da se je ravno v narečjih blizu Soluna ohranil tako čvrsto rinezem. Da je bolg. še dolgo splošno ohranila razloček med *z* in *h*, nam priča to, da sta se, ko so se polglasniki pričeli razvijati v polne samo-

¹⁾ Macedonska hipoteza je seveda tudi bolgarska, ker so južna macedonska narečja, katera pridejo pri tem v poštev, nedvomno bolg. narečja; toda ne sme se prezreti, da so med nekaterimi maced. in bolg. narečji važne razlike, ki sezajo že v jako staro dobo, kakor se n. pr. tudi sloven. narečje brzijskih spomenikov in ziljsko že v X. stol. znatno razločujeta od ostalih slovenskih.

²⁾ Str. XVII.: »Die pannon. Denkmäler unterscheiden sich von allen übrigen durch den Gebrauch und zwar den richtigen Gebrauch der nasal. Vocale *ą* und *ę*« str. XXIII.: »Den bulg. Denkmälern der frühesten Zeit sind demnach die nasalen Voc. ebenso fremd., wie dem heutigen Bulgarisch;« prim. str. VI.: Vergl. Gramm. I² 35: »Aus diesen Thatsachen ergibt sich für mich als Resultat die Ansicht, dass im neunten Jahrh. ein aslov. Text mit regelrechtem Gebrauche der nasal. Vocale weder bei den Slovenen Noricum noch bei denen Bulgariens entstehen konnte.«

³⁾ »Wer die bulg. Denkmäler prüft, wird sich auch davon leicht überzeugen, dass sie, abweichend von den pannon., nur eines Halbvoc. bedürfen« str. XXIV.; »dass *z* für *h* im B. uralt ist, zeigt der Wechsel von *z* und *h*, der im B. viel weiter geht als im pannon. slovenisch.« Vergl. Gr. I² 362.

⁴⁾ Da so imela macedon. narečja in nekdanja bolgar. narečja tesalska in epirska v starejši dobi nosne samoglasnike, to nam pričajo slovan. imena v grških listinah iz teh pokrajin in nekatera današnja krajevna imena v Tesaliji in Epiru, ki sta sedaj grška.

glasnike (nekako v X stol.), v vseh bolg. narečjih različno razvijala: *z* se je nadomestil z *o*, *o* pa z *e*. V tem se loči bolg. bistveno od ostalih južnoslov. jezikov. Književna bolgarščina — iztočno narečje — je res izgubila deklinacijo, toda v nekaterih zapadnih in centralnih narečjih se je ohranilo še mnogo ostankov dekl., in če te sestavimo in zberemo, imamo pred seboj skoraj vse oblike deklinacije. Že to kaže, da je v teh narečjih razpadla deklinacija šele v novejši dobi; do XIV. stol. se je v vseh bolg. narečjih ohranila dekl., močno kršiti se je pričela šele v XV. stol., in tudi pri tem pojavu so znatne razlike med iztočnimi in zapadnimi narečji.

Če se bolg. radi izgube deklin. znatno razločuje od stsloven., se naša slovenšč. nič manj radi izgube aor. in impf., katera sta se v bolg. prav krepko ohranila; toda niti jedna, niti druga izguba ne sega v staro dobo in je za to pri reševanju tega vprašanja brez pomena.

Od vseh omenjenih ugovorov in razlogov proti macedon. teoriji se tedaj danes ne more ni jeden vzdržati.

In kako se da macedonska hipoteza podpreti? Stsl. skupini *št*, *žd* je najti samo v bolgarščini in sicer med macedonskimi narečji ravno v onih, ki se govore v najbližji (iztočni) okolici Solunski. V teh narečjih ni, ali skoraj povsem ni novejših glasov *č*, *dj* ali omehčanih *k*, *g*, kateri se nahajajo skoraj v vseh ostalih macedon. narečjih poleg starejšega *šč* (*št*) in *žd* (*ždž*).¹⁾ Stslov. izgovor *ʃ*²⁾ kot '*ä*' ('*ea*') ali '*a*' (glagol. *ě* = *ʃ* in *ja* ali *jä*) je najti zopet med vsemi macedon. narečji baš v omenjenih in severno-iztočnih macedonskih, v ostalih macedon. se govori danes *e* za *ʃ*. Kakor dokazujejo slovenska imena lat. listin itd., se v ogrskem narečju v Koceljavi državi ni nikoli za *ʃ* govoril *ea* ali *ä*, nego *e* (*el*), kajti drugače bi gotovo našli vsaj v nekaterih slučajih na njegovem mestu *a* ali *ea*, kakor tudi v grških tekstih (listinah) najdemo *z*, *sz* za bolg. *ʃ* bolg. imen.

Nadomeščanje polglasnikov *z*, *o* z *o* in *e*, katero se nahaja že v najstarejših stsloven. spomenikih, se splošno smatra za stslovenski pojav in ne za vpliv kakega tujega jezika, kakor je n. pr. *ja*, *a* m. *ę* vpliv ruščine. Stslov. IX. stol. še ni poznavała tega pojava, v njej še ni *o*, *e* m. *z*, *o*; to nam kažejo kijevski odlomki, kjer ni nobenega takega primera, in cod. *zogr.*, kjer se pojavljajo taki primeri šele redko. Razvitek polglasnikov v *o* in *e* pozna med jugoslovan. jeziki samo bolgarščina. Ogrsko slovensko narečje v Koceljavi državi ni nikoli nadomeščalo na ta način polglasnikov,

¹⁾ Macedonskega narečja, v katerem bi se nahajali samo omehčani glasovi *k*, *g* ali *č*, *dj*, ni; v istem narečju se govore omenjeni glasovi poleg *šč* (ali *št*) in *žd* (ali *ždž*).

²⁾ Zanimiv je glagol *jamь*; v tej obliki z *a*, *ä* (= *ʃ*) samo v bolgarščini, v ostalih slovan. jezikih z *e*, *i* (= *ʃ*) etc.; *j* v *jasli* je starejšega t. j. občeslovan. izvora, zato je ta *ja* iz *jě* tudi občeslov.

nego je, kakor ostala slovenska narečja, nadomestilo oba polglasnika z je-dinim trdim *ʋ*; o tem se lahko poučimo iz starih osebnih in krajevnih imen teh pokrajin. Če pa ne bi hoteli smatrati razvitka *ʋ* in *ʋ* v *o* in *e* v stsloven. spomenikih za stsllov. pojav, nego bi ga razlagali kot vpliv tujega in sicer bolg. narečja, bi morali ipak priznati, da je bila stsloven. tako sorodna bolgarščini, da se to nadomeščanje ni čutilo kot posebnost tujega narečja, kajti drugače je nerazumljivo, zakaj ni najti tudi drugih bolg. črt v stsloven. spomenikih v tako ogromnem številu — in ta sorodnost, kaj je družega kakor identičnost? Zopet je treba opozoriti na to, da se je v narečjih solunske okolice in južnoiztočne Macedonije le v redkih slučajih pojavil *o*, *e* na mestu *ʋ*, *ʋ*, kar se dobro ujema z najstarejšimi stsloven. spomeniki, dočim je v centralnih in severnih maced. govorih ta pojav dosti bolj prodril.

Samo jedna glasoslovna posebnost nasprotuje v prvem hipu nazoru, da je domovina stsllov. v južni Macedonski. V bolg. in macedon. narečjih ni danes *l-epent*. Pa tudi med pravimi stsllov. spomeniki je v tem obziru velika razlika, v nobenem pa ni najti dosledno *l-epent*. In vendar ne moremo dvomiti o tem, da je stsllov. IX. stol. imela dosledno proizveden *l-epent*, kar dokazujejo kijevski odlomki. Mikloš. I² 229 misli, da je vzroka tej razliki v stsllov. iskati v različni fazi jezikovi, da so tedaj obojne oblike, z *l-* in brez *l-epent*, stslloven., toda iz različne dobe in ne morda zadnje iz kakega družega narečja sprejete. To je tudi popolnoma verjetno.¹⁾ Drugače bi bilo nerazumljivo, da se je ravno v tem slučaju tako znatno pojavil vpliv tujega narečja n. pr. v cod. Zogr., ko ga vendar skoraj ni zaslediti v drugih slučajih. Po vplivu analogije (iz *kupl'ą* je postalo *kup'ą*, naslanjaje se na ostale oblike brez *l-epent*.) se je jel *l-epent*. že jako zgodaj opuščati — v poznejšem cod. Suprasl. je mnogo več takih primerov kakor v starejšem cod. Zogr. — in je v današnjih bolg. in maced. narečjih že popolnoma izginil.²⁾

¹⁾ Seveda pa niso, kakor trdi Mikloš., oblike brez *l-epent*. v stslloven. starejše, nego ravno nasprotno; *l-epent*. je šele pozneje izginil po vplivu analogije.

²⁾ Opozoril je že Jagić (Archiv IX. 329), da se stsllovenščina glede nekaterih glagolskih oblik ne strinja s sedanjo bolgarščino, nego se približuje srbščini. Tako se n. pr. končuje 3. pl. aor. v današnjih bolg. narečjih ne na *-še* (iz *šep*) — ta oblika se nahaja samo v narečjih, ki mejijo na srbska — nego na *-hš* (iz *hšq*). Ta oblika na *-hš* se nahaja že v bolg. spomenikih XII. stol., in če se ozremo na severne slovanske jezike, katerim je tudi ta oblika skupna, ni neverjetno, da se je že v IX. stol. v nekaterih bolg. narečjih nahajala oblika na *-hš*. Prof. Jagić gotovo misli tudi na aor. na *-s*, ki se je v svoji mlajši obliki (na *-h*, *-š*) dolgo krepko ohranil v srbohrv., v bolg. narečjih mu pa ni sledu; kakor iz Sav. kn. in cod. Supr. razvidimo, so bili ti aor. nekaterim (iztočnim in severnim t. j. dakiškim) bolg. narečjem že v XI. stol. neznan. Ti aor. so bili posebno znani v zapadni Macedon., in treba bo, kakor sem že opozoril, celo preiskovati, ali niso bili v nekaterih severnozpad. maced. narečjih bolj navadni, kakor v sami stsllovenščini (prim. Arch. XVI. 488).

Po Miklošičevem mnenju sta se *o* in *e* — to morajo priznavati zaščitniki panonske teorije — šele pozneje v stslovenščini razvila iz *z* in *u* in tudi nesoglasje glede rabe *l*-epent se je pojavilo šele kesneje. Toda kako se je mogla panonska slovenščina še v X. in XI. stol. organski dalje razvijati na tujih tleh v Macedoniji? Ona je bila tam — če je panonskega izvora — v X.—XII. stol. samo književen in ne živ jezik; na intenzivno zvezo južnih pokrajin s panonsko domovino se ne da misliti. Cerkvenoslov. književnost med Romuni nam tega tudi ne more pojasniti, kajti ta se je v starejši dobi lahko naslanjala na bolg. živelj v Romunski in na zvezo z Bolgar., pozneje se je pa pisala slaba cerkvena slovenščina.

V omenjenih treh važnih glasoslovnih posebnostih se strinja stslovenščina z narečjem južne Macedonske in se ob jednom razlikuje od starega ogrskega narečja Koceljevih Slovencev. Slovanska imena grških listin dokazujejo, da so maced. narečja že v stari dobi poznala omenjene posebnosti. Nosni samoglasniki tukaj ne pridejo v poštev, ker so se nahajali tudi v ogrskem sloven. narečju kakor v maced., tudi na *rz*, *lz* se ne moremo ozirati, ker še ni dognana njih glasovna veljava v stsloven.; v najneugodnejšem slučaju (če sta *rz*, *lz* res *r̥*, *l̥*) sta maced. in ogrsko narečje v tem jednaki stsloven., in potem ne pride ta posebnost v poštev. Posebnega pomena pa je to, da se nahajajo vse značilne glasoslovne črte stslovenščine združene ravno v narečju vzhodne solunske okolice (n. pr. Suho), tedaj v domovini solunskih bratov Cirila in Metoda, v ostalih macedonskih narečjih jih pa povsem ni ali vsaj ne vseh. Rinezem, *ʃ* = *'ä* (*'a*), *št*, *žd*, redki slučaji *o*, *e* za *z*, *u*, vse te posebnosti združene je najti danes v Macedoniji samo v tem narečju. To je tedaj ono soglasje zgodovinskih (brata sta iz Soluna in Solunčani znajo po poročilu panon. legende „slovensko“) in jezikovnih podatkov, katero tako naglašata Šafařík in Miklošič, samo da ga ni najti na severu, v Panoniji, nego v južni Macedonski, v solunski okolici. Ne iščimo tedaj domovine stslovenščine — in ne morda stslovenske književnosti — med nekdanjimi ogrskimi Slovenci ali med češkoslovaškimi Moravani. Panonska slovenščina, ki ne bi bila prednjica današnjemu ogrskemu narečju, nego poseben, četudi naši slovenščini najbolj soroden jezik, je samo fantom. Spomin našega velikega Miklošiča s tem najbolj častimo, da pogledamo resnici hladno v obraz. Staroslovenščino prepustimo macedonskim Bolgarom, zato pa lahko zdaj z elegičnim ponosom poudarjamo, da je slovansko bogoslužje in z njim tudi cerkvena književnost pri jednom delu naših prednjikov, pri pravih in pristnih Slovencih Koceljeve države, cvela, in s tem je tudi za IX. stol. nekako ohranjen „der nationale Besitzstand“, katerega si je bila pri nas večina ustvarila v svoji domislivosti.

Južnoslovanska narečja se dele, če so nam odločilni jezikovni znaki, ne pa nejasna poročila bizantinskih zgodovinarjev, v tri velike skupine: 1. slovenska narečja in med njimi tudi ogrsko s prehodnim kajkavskim, 2. srbohrvaška, 3. bolgarska z nekdanjim sedmograškim.

Pri dragocenih brizinskih spomenikih pisatelj po pravici omenja vpliv cerkvenega jezika, četudi to vprašanje še ni dognano. Želeli bi pa, da nam nekoliko pove o domovini teh spomenikov, kolikor se da o tem sploh govoriti na podlagi jezikovnih kriterijev. Skupina *dl, vy* in skrčene oblike *mega, memu, me, mo, tuo* itd. kažejo, da je ta spomenik pisan v ziljskem narečju ali pa v kakem drugem, danes zamrlem koroškem narečju (v bližini ziljskega), katero je bilo današnjemu ziljskemu jako sorodno.¹⁾ V ziljskem narečju najdemo ne samo *dl, vi (bž)*, nego tudi nekatere skrčene oblike pron. poss., in sicer acc. in instr. fem. *mo, to, so*, nom. sgl. neutr. *mo*.²⁾ Ker so brizin. odlomki ne samo radi jezika, nego tudi za razvitek najstarejšega cerkvenega slovstva tako važen spomenik, je upravičeno, da je pisatelj pod črto sestavil literaturo o njih — žal, da ni popolna. Tako pogrešam Škrabčevih opazek na platnicah Cvetja II. 4, 8, razprave, katero je objavil o grafiki W. Braune v *Beiträge zur Gesch. d. deutschen Spr. u. Lit. I. 527—534*, Krekovihi opazek v *Einleitung* ² 241—244 in Baudouinovihi v recenziji Jagičevega spisa *Pomladjena vokal*.

Toliko o splošnem uvodu.

Tudi jako obširna protestantovska doba (str. 47—128), s katero se pričinja pri nas književnost, ima nekoliko uvodnih poglavij, ki nam kratko in pregledno opisujejo zgodovino slovenskih pokrajin od X. stol. do sredine XVIII. in obseg današnje zemlje slovenske. Šele s šestim poglavjem (Protestantovstvo se širi; njegovi pospešitelji⁶) se pričinja v knjigi pravo slovstvo.

Najbolj pomanjkljivo v celi knjigi je četrto poglavje o slovenskih narečjih. Tu se je vrnilo precej pomot. Slovenska narečja moremo na podlagi različnega razvitka starih polglasnikov — kolikor se sploh sme govoriti o delitvi na podlagi jedinega kriterija — ločiti v dve veliki skupini; prva obseza južna in zapadna, druga pa severna in vzhodna narečja; prvi prištevamo vsa kranjska, primorska (toda ne kajkavska), goriška, beneška na-

¹⁾ Tudi to se ne sme prezreti, da se je ravno v ziljskem narečju še ohranil ostanek starega imperf. *besŕ, besi, be* etc., četudi po vplivu analogije že v preustrojeni obliki (prim. moje Doneske k histor. sloveu, dial I., 48), in da se je tudi v sosednem rezijanskem narečju, ki se približuje v nekaterih posebnostih ziljsko-kanalskemu, ohranil še imperf.

²⁾ Da so bile podobne skrčene oblike nekdanj pri nas mnogo bolj razširjene, to nam ne priča samo ljublj. conf. gen. s svojim *mevgŕ* itd., nego tudi staro kajkavsko narečje. V Vramčevi Postilli (1586) je nekoliko takih oblik n. pr. *sve* (*svoje* acc. pl. masc.), *svega* (svojega).

rečja, junsko narečje v južno-vzhodni Koroški in južno-zapadna štajerska narečja ob kranjski meji. Vsa ostala: ziljsko in rožansko narečje, skoraj vsa štajerska, ogrska in kajkavska obseza druga skupina.¹⁾ V prvi skupini se je razvil polglasnik v *a*, v drugi v *e* (prim. Archiv XVI. 163—164). To delitev na podlagi refleksa polglasnikovega je sprejel tudi pisatelj, toda čudovito je pomešal narečja. Tako je uvrstil v *a*-skupino — naj jo kratko tako imenujem — tudi kajkavsko in ogrsko narečje in v *e*-skupino gorenjska in beneška narečja; tedaj v obeh skupinah mešanica! Ravno tako krivo je, ko uči, da sta se polglasnika v južni in zahodni skupini razvila v *e*, v drugi pa v *a*; ravno nasprotno! Tudi se ne sme splošno reči, da se govori na Koroškem *dan*.

Druga značilna razlika je po pisateljevem mnenju razvitek starega *ž*. Toda prezrl je, da na tej podlagi dobimo drugo delitev, katera se s prvo nikakor ne ujema, kajti *ej* za *ʃ* najdemo v obeh prej omenjenih skupinah in ravno tako tudi *ie*, *je*. Pri klasifikaciji sloven. narečij, če se ne oziramo samo na današnja, nego na njih historični razvitek, se da refleks dolgega *ʃ* le z največjo opreznostjo upoštevati, ker 1. je najti današnji *ie*, *je* *zapadnih* narečij v XVI. stol. tudi v kajkavskem narečju, tedaj tam, kjer se danes govori *e* in *ej*; 2. ker še ni popolnoma jasno, iz katerega glasa se je v nenaglašanih in kratkih zlogih *i* za kratek *ʃ* razvil v iztočnih narečjih, tedaj isti glas, katerega je najti v nekaterih zapadnih narečjih za dolgi *ʃ*, in vendar odgovarja v iztočnih narečjih *ej* ali *eʃ* dolgemu *ʃ*. Dolgi *i* v zapadnih narečjih se je najbrž razvil iz *ie* ali *ie*, kratek *i* (danes v mnogih narečjih že *z*) pa najbrž iz *ei*.

Pri skupini *dl*, *tl* v part. govori pisatelj o severno-zahodnem narečju, v katerem ostane nespremenjena, ko je vendar prej govoril o severno-vzhodnem! Katera narečja obsega ta severno-zahodna skupina in katera druga, v kateri se nahaja samo *lʃ*? Skupina *dl*, *tl* v part. se nahaja v mnogih narečjih *a*-, pa tudi v nekaterih *e*-skupine, in nasprotno je najti samo *l* v dolenjščini, ki vendar pripada *a*-skupini. Goltnik *g* se ne spreminja v *h* niti v vseh onih narečjih, kjer je najti *dl*, *tl* v part., niti v vseh narečjih katere od obeh omenjenih skupin; obseg tega prehoda se tedaj ne strinja z obsegom *dl*, *tl* ali razvitka poglasnika v *a*. Skupina *šž* se je nadomestila tudi v nekaterih narečjih severnovzhodne slovenske Štajerske s *ž*, dasi je najti v večini teh narečij še *šž*.

¹⁾ Če se ne bi nahajal *e* za *b*, *z* tudi v južnem kajkavskem narečju (na jugu od Save), katero je že sorodnejše čakavski dijalektski skupini; nego slovenski, bi bilo najbolje govoriti o severni in južni skupini sloven. narečij. Netočnost bi bila jedino v tem, da zasekava junsko narečje s svojim *a = b*, *z* globoko v severno skupino.

Dokler ne bomo bolje poučeni o zgodovinskem razvitku različnih pojavov v posameznih narečjih, je najbolje, da se izogibljemo vsaki klasifikaciji sloven. narečij, in da samo označimo pojedina današnja narečja po njih posebnostih. Glaser je naštel osem narečij, držeč se Šafařika; dodal je samo kajkavsko narečje. Toda kdor deli — in po vsej pravici — gorenjsko narečje od dolenskega, ta tudi ne sme vseh treh koroških narečij združiti v jedno celoto, kajti med njimi gotovo ni manjše razlike, nego med dolensko in gorenjsko. ¹⁾ Karakteristika sloven. narečij je površna in nesistematična, omenjajo se posebnosti jako različne veljave. O junskem narečju pozvemo jedino to, da se v njem nahaja *šta m. ta*; pomanjkljiv je tudi opis rožan. narečja; da se spreminja *l* v *ɽ* (*u*), ni treba omenjati, ker to ni posebnost samo tega narečja, nego tudi ostalih koroških in severnozahodnih gorenjskih; *e* se spreminja v *a* v gotovih slučajih ne samo v rož., nego tudi v jun. in ziljskem narečju; v *bueh* vender ni *ue* iz *u*. Pri prehodu guturalov v sibilante v loc. sgl. je treba razločevati pojedine guturale, kajti prehod *k* v *c* je najbolj razširjen, mnogo redkejši je že *s* iz *g*, najbolj omejen je pa prehod *h* v *s*; celo v onih narečjih, kjer je dosti primerov za prva dva prehoda, n. pr. v ziljskem, je *s* iz *h* v loc. sgl. silno redek. Netočno je, da se v gen. pl. v mnogih narečjih nahajata tudi končnici *i* in *e*; zadnja je velika redkost, najti jo je samo v beneških narečjih. Da govore v tožilniku *a*-deb. samo vzhodni Štajerci, Kajkavci in Belokranjci »pravilen« *o*, o tem močno dvomim; ni-li najti tega *o* n. pr. v nekaterih gorenjskih narečjih, v rožanskem in ziljsk. narečju? Tudi gen. pl. *a*-deb. na naglašen *a* se ne nahaja splošno v zahodnih narečjih, nego v gorenjskih (ali v vseh, ne vem) in v nekaterih sosednih (severnih) goriških. — Toda laglje je najti pomanjkljivosti v karakteristiki naših narečij, kakor sestaviti temeljito in na zgodovinski razvitek oprto klasifikacijo; to ne bo mogoče, dokler ne bomo imeli obširnejših podatkov in boljšega znanja o današnjih narečjih. ²⁾

¹⁾ Tako se razločuje junsko narečje od sosednega rožanskega po sledečih glasoslovnih posebnostih: 1. jun. n. ima *a* za *ɔ*, *ɔ* v dolgih zlogih, rož. *e*. 2. jun. n. ima v dolgih zlogih *ɛ*, *ɛ*, *ɔ* za stare nosnike *ɛ*, *ɔ*, rož. pa *e*, *o*. 3. v jun. n. se je stari dolgi *o* razvil v *uo* v rož. v *ue*. 4. *g* je ohranjen v jun. n. razen na koncu besede, v rož. se je povsod spreobrazil v *h*. 5. jun. n. ima *š*, rož. pa še *šč*. 6. v jun. se je *j* razvil iz *ń*, v rož. je pa ostal *ń*. 7. *h*, *k*, *g* se spreminjajo v *š*, *č*, *j* pred jasnimi vokali v rož. n., v jun. pa ne, redke izjeme je najti samo pri *g*.

²⁾ Med literaturo pogrešam mimo nekaterih malenkostij posebno sledeče spise: Šafařik, Slovánský národopis, Jihoslované (sep. odt. iz Slov. Nauč.); dve razpravi Sreznjevskega O slovenskích nářečích v Žur. min. nar. pr. I. 1841, in Obozřenie čertv srodstva zvukov v nářečích slavjan. Žur. m. n. pr. I. 1845.; Šuman, Die Sprache der Slovenen v Oesterr. in Wort u. B., Steiermark; Ljapunov, Kratkij obzorv glavnejših javlenij slověnskoj (horutanskoj) literat. vměště sč vvedenimě obě otnošenij slověn. jazyka kč staroslavjan, i drugimě slovjanskimě.

V sledečem poglavju »Sledovi Slovenstva od X. do XVI. stol.«, o katerem sem že omenil, da bi se dalo skrajšati, je sestavljena ona peščica podatkov, katere imamo o slovenščini iz omenjene dobe. Vinogrski zakon ne spada v to dobo, nego šele v prihodnjo; v svetoivanskem evangeliju se ne nahajajo na robu samo nemška in slovenska imena, nego med slovanskimi imeni so tudi bolgarska in hrvaška, in o mnogih teh se ne da določiti njih domovina. Pisatelj ne navaja imen v isti obliki, v kateri se nahajajo v evangeliju, nego jih spreminja, po katerem pravilu in zakaj, to mi je nejasno. Če je hotel dati imenom slovensko istodobno obliko, bi vendar ne smel pisati Chotmar nego Hotěměřь, če je pa prepisal imena v sedanjo slovenščino, ne sme pisati Sveztipolk, Sveztižizna; imena Perebred ni v evang., najbrž je to evangeljski Penebod; Boleslav je najbrž Bedoslau in Olomer je tiskovna pomota m. Gonimer. Natisnil je pisatelj iz pripisov oni odlomek, kjer se nahajajo imena rodbine bolgarskega carja Mihaela (Borisa), toda pomanjkljivo.¹⁾ Zakaj ni opozoril na mnoga slovenska imena v latinski listini iz konca XII. stol. iz furlanske pokrajine, katero sta izdala Trinko in Jušič (»Listina iz l. 1170—1190«), ne vem. Ta imena sicer niso tako stara, kakor imena v svetoivan. evang., zato so pa, kolikor jih je sploh slovanskih, nedvomno slovenska.

Najbolje se je posrečilo pisatelju poglavje o razširjevanju protestantstva med Slovenci. Tu se slikajo v dobrem izboru iz velike množice razbrskanih dogodkov ona vodilna načela, ideje in mošje, kateri so pospeševali novoversko gibanje na slovenski zemlji. Premalo se pa naglaša prvotni demokratični značaj reformacije, kateri se je pa skoraj prelevil v absolutistični.

S finim taktom se je pisatelj izognil v tem poglavju vsakemu navdušenemu pretiravanju; Truberju ne podtika naše današnje narodne navdušenosti. Truber se sicer obrača v knjigah do svojih »ljubih Slovencev«, priporoča jim v verski gorečnosti pridno čitanje slovenskih knjig, toda nikjer ne najdemo pri njem ali njegovih sodelavcih izražene prave ljubezni do naroda, v kateri je vitenberški menih vzkliknil »Für meine Deutschen bin ich geboren, ihnen will ich dienen«. Truberjeva delavnost se pričinja šele v dobi, ko je že zdavna reformatorsko gibanje izgubilo svoj prvotni narodnostni in demokratični značaj; on je živel in deloval v času, ko je Luther postavil svoje delo pod obrambo avtokratičnih knezov, da ga reši po nesrečnih kmetiških vstankih. Zato ni v Truberjevih knjigah one prepričevalne navdušenosti, ki bi neposredno vplivala na ves narod. Vsa njegova književna

¹⁾ Odstavek se mora glasiti: Hic sunt nomina de Bulgaria: in primis rex illorum Michael et frater eius Dox et alius frater eius Gabriel, et uxor eius Maria et filius eius Rasate, et alius Gabriel, et tercius filius Simeon, et quartus filius Jacob, et filia eius dei ancilla Praxi et alia filia eius Anna.

delavnost je verska agitacija, če ji tudi navadno v obliki ali v vsebini ni vtisnjen ta pečat. Reformacija nam je osnovala književnost, reformacija je položila temelj skupnemu književnemu jeziku in omiki, ki naj obsega vse stanove. Kar je o važnosti svetopisemskega prevoda Luthrovega za nemško izobrazbo tako lepo povedal Scherer, to velja tudi za nas, četudi ne v isti meri: »Nicht bloss der allgemeine Umriss des biblischen Inhaltes, wie er allen Christen längst geläufig geworden, sondern eine ganze geistige Welt, die classischen Producte der althebräischen Litteratur, jedes überlieferte Wort Jesu Christi, die Briefe seines grössten Apostels — dies alles ward nun Gemeingut Aller: eine unerschöpfliche Quelle der Erhebung und Erbauung.« V jednom obziru je pa bilo stališče Truberjevo mnogo težavnejše, nego stališče nemškega reformatorja. Luther je na podlagi one nemščine, ki je rabila v saksonski kneževi pisarnici, osnoval književni jezik, Truber si je pa moral šele sam osnovati književni jezik in mu ob jednom najti tudi odejo — pravopis. Laglje je bilo delo za hrvaške protestante. Oni so se pri svojih glagolskih in cirilskih knjigah naslanjali na staro cerkveno književnost. Pa tudi v Slovencih so se skoro počeli ozirati na »hrvatsko« in »cirilsko lepo pismo«. Kreljeva pravopisna preosnova se je zvršila pod vplivom cerkvene hrv. književnosti; njegov *ch* za »slovenski puhstab« *fcha* ni pomota, kakor je mislil Kopitar 420; črka *u* je izražala v hrv. tekstih *šć* in *č*, Krelj jo je bral v zadnjem smislu in jo rabil tudi za sloven. *č* (hrv. *č*); izraževanje jotacije pri *u* s črto nad *u* je tudi istega izvora. Tudi v njegovem jeziku je dovolj vpliva hrvaščine.

Kako pomanjkljive so naše literarne studije, nam pričata sledeči poglavji: »Slovstveni pregled« in »Pisatelji« protestantske dobe. Tu se nam podajajo same zunanosti, ocene književnega dela ni. In vendar ne moremo jedino pisatelju tega nedostatka očitati; porabil je, kar se je sploh napisalo o tej dobi. Tega je malo. Navadno pripisujemo drug od drugega obširne naslove knjig, odlomke iz predgovorov in bijografične podatke, dodamo k večjemu še nekoliko tiskarskih pomot, in to imenujemo književno zgodovino. Celo to, kar so nam pisatelji sami povedali o svojem delovanju v predgovorih, se do zdaj ni uporabilo. Tako omenja Truber v predgovoru prvega dela novega test., da je pri prevajanju uporabil tudi »ein crobotisch Messbuch, wölches newlich zu Venedig mit latinischen Buchstaben gedruckt worden« — to je gotovo druga izdaja Bernardinovega lekcijonarja, katero je res v Benetkih oskrbel Zborovčić l. 1543. — in vendar še danes nismo o tem poučeni, ali je najti v Truberjevem prevodu teksta novega zakona nekoliko vpliva starega hrvaškega in tako posredno cerkvenoslov. prevoda; mnogo ga gotovo ni. Za hrvaški prevod evangelj. teksta protestantovskih književnikov je že Leskien (Das dalmatinisch-serb. cyrill. Missale) dognal, da je odvisen od lekcijon. Bernar-

dinovega, toda gotovo to ni bil jedini slovanski pripomoček. Tudi to bo treba še dognati, koliko je vplival Truberjev slovenski prevod na hrvaške prevode (glag. in ciril.) protestantovske, saj je vsebina mnogim knjigam ista; o tem vplivu se ne da dvomiti. Ne izolirano razmotrivanje protestantovskega književnega pokreta pri Slovencih, nego skupno preiskovanje tega gibanja pri vseh južnih Slovanih in zasledovanje njegove zveze s prejšnjo cerkveno književnostjo, to nam je potrebno.

Da ne govorim o odvisnosti grafike glagolskih in cirilskih prot. tiskov od istodobne ali starejše glag. in ciril. književnosti — o tej se nikakor ne more dvomiti — dovolj je, da opozorim samo na Kreljeve pravopisne »novotarije«, pri katerih je tudi opaziti nekoliko istega vpliva. Kreljeva pravopisna reforma se navadno premalo naglašča, on je pravi oče bohoričici. Vsa zasluga Bohoričeva je samo to, da se je po naročilu veljavnih književnikov in voditeljev vsega gibanja odločil baš za Kreljev pravopis in ne za Truberjev, sam je dodal jedino *j* kot znak mehčanja. Inicijative ni bilo mnogo pri Bohoriču, zakaj še komaj nekaj let, predno je uvedel po svoji slovnici ¹⁾ Kreljev pravopis, je popravil drugo izdajo Kreljeve postile po Truberjevem pravopisu, samo *ni*, *li* za omehčani *n*, *l* je pustil v knjigi (prim. »Protest. postile v slov. prevodu« v Letop. za l. 1894.)

Še nekaj malenkostij. Če se govori (str. 91) o napredku pri Truberjevih sodelavcih, mora se na prvem mestu omeniti mladi Krelj. Druga izdaja Postile iz l. 1578., katero omenja pri tem Glaser, je nasproti Kreljevi prvi izdaji (1567) nazadovala; to je že Kopitar poudarjal. Celo razloček med *s* in *z* je samo »angedeutet«, kakor pravi Kopitar, doslednjega razločevanja teh dveh glasov v drugi izdaji ni. Oba prevoda vinogradskega zakona iz l. 1543. in 1582. (ne 1583.) se nista ohranila v rokopisu, kajti prvega sploh ni bilo; Recelj ni prvi katoliški pisatelj, saj omenja tudi Glaser Pahenekerja, ki je izdal osem let pred Recljevim prevodom vinogr. zakona katoliški katekizem. Karakteristika Truberjevega jezika ne podaje karakterističnih posebnostij: nom. pl. fem. *vi* je vendar navadna oblika pri pisateljih XVI. in XVII. stol., gorenjskega *ve* ne bomo iskali pri dolenjcu Truberju; 1. sgl. *hočo* je najti tudi v Krelju in celo še pozneje; nikakor se ne sme reči, da spreminja Truber *a* po češkem vzgledu v *e*, to je posebnost njegovega domačega narečja kakor tudi nekaterih današnjih. Pri literaturi naj se omeni razprava A. Sokolova Zaroždenie literatury u Slovincovъ. Primušbъ Truberъ, Kievъ 1878 in njena obsirna ocena Kačanovskega v Žur. min. n. pr. 1878, sept; v zadnji se nahaja tudi — dasi pomanjkljiva — karakteristika Trub. jezika. Načrt sloven. homilije, objavljen v Lj. Zv. 1883, str. 602., ni iz

¹⁾ Pri Bohoriču naj se dostavi med literaturo Macunova razprava o Bohoričevi slovnici v »Književniku« II.

XV. stol., nego, kolikor se o tem da soditi po jeziku, iz XVI. stol. Na str. 108. beremo, da je Krelj iz Vipave, na str. 74. pa, da je iz Idrije. Pri Postili iz l. 1578. se mora vendar Jurišić omeniti, on ni pri tej izdaji samo sodeloval (str. 116), nego prevedel tudi drugi in tretji del Postile.¹⁾

Luther je oživil cerkveno pesen, Truber ga je tudi v tem posnemal, dosegel ga pa ni. Luther je hotel s cerkvenimi pesnimi izpodriniti „Buhllieder u. fleischliche Gesänge“, in Dalmatin piše v uvodu pesmarice iz l. 1584.: „wo gute windische Lieder in Brauch gekommen, die andern unnützen uod ärgerlichen Buhlerlieder mehrentheils abgekommen“. Elze nam je razkril obširno delavnost sloven. prot. književnikov na tem polju. Da so naši protestantje pri tem tudi stare, že udomačene sloven. pesni uporabljali in samo popravljali, na to sem že opozoril (Starejši sloven. teksti 35) Tu je treba studije nadaljevati in dognati, koliko se sloven. prot. cerkvene pesni naslanjajo na stare, ali ni v njih najti tudi posameznih elementov narodnih pesnij, če ni morda celo kaka, četudi posredna zveza s starimi hrv. cerkvenimi pesnimi. Dostikrat beremo v prot. pesmaricah „ta stara božična pejsen“, „vetus slavorum Veni sancte Spiritus; ta stara pejsen od svetiga duha“ itd.

Protestantovsko dobo končuje pisatelj s kajkavskimi pisatelji. Tudi pri teh je reformacija oživila književno delavnost. Ni mi znano, da bi bila poznejša raziskavanja dokazala, da so Vramčeva Prodečtva in Postila dve različni knjigi. To je samo jedna knjiga v dveh delih, kakor je Jurišičeva postila v treh delih, in sicer obsega v dveh delih to, kar Jur. v treh: prvi del postile nedeljske evangelije celega leta — Jur. jih deli v zimski in poletni del — drugi del pa prazniške evang. Prevod v obeh postilah ni isti. Tudi v nekaterih nemških postilah so združene pridige zimskega in poletnega dela.

Kajkavščina ni mešanica slovenščine in hrvaščine, kakor se je nekdaj mislilo, nego staro prehodno narečje slovenske in srbohrvaške dijalektske skupine, in sicer je severno kajk. narečje sorodnejše slovenščini, južno pa čakavščini. V novejšem času je prodrlo že več hrvaških črt tudi v severno; koliko je pa starega vpliva hrvaškega, posebno štokavskega, bodo šele podrobna preiskavanja dognala.

V slovstvenem pregledu katoliške dobe bi se moral propad književne delavnosti v prvi polovici XVII. stol. ostreje naglašati. Ko pisatelj pravi, da so katoliški pisatelji marljivo prevajali in pripravljali za sloven. jezik tuje izvirnike, misli gotovo na delavnost v drugi polovici XVII. stol. Kaj pa imamo iz prve polovice omenjenega stoletja? Hrenove iz Dalmatina prepisane Evangelia, Mikčev Katekizem, Čandikov Catechismus Petra Canisia in A. da Sommaripov slovarček, to je ves plod književne delavnosti pol stoletja za

¹⁾ Na str. 112. naj se popravi tiskovna pomota 1583 v 1584, zakaj tega leta je izšla knjiga Karszhanske lepe molitve.

živahnim književnim delovanjem v drugi polovici XVI. stol. Temu književnemu propadu ni jedini vzrok protireformacija, nego tudi nesrečne politične razmere. Celo Pypin ne sodi popolnoma pravično o katoliški reakciji. Isto reakcijo nahajamo tudi v protestantovskih deželah. Ne izključljivo katolicizem, nego tudi cerkveni absolutizem ji je vzrok. Reformacija se za posvetne stvari ni bolj brigala, nego srednjevečno meništvu; oddaljila se je kmalu od svoje prvotne demokratične podlage. Rastoča moč teologije je v svoji ozkosrčnosti zatrla znanost in posvetno književnost. Uresničilo se je, kar so humanisti Erasmus, Hassius in drugi prorokovali: radi velike moči nove teologije se je pojavilo znova barbarstvo. Znanost, umetnost, pesništvo, vse to se je gojilo samo kot pomoček teologiji, in skoro so se pojavili glasovi, da so „poganske“ knjige sploh nesreča. Latinščina je napredovala; vzpričo učenih prepirov s katoličani se je še bolj širila, skratka: tudi med nemškimi protestanti je vzpričo cerkvenega absolutizma nastopila velika reakcija (prim. Hettner, *Gesch. der deutschen Liter.* I. 7—10). Pri nas je morala istodobna katoliška reakcija dosti bolj usodno vplivati, ker je bila književnost še v povojih.

V jako obširni katoliški dobi je zbral pisatelj vse bijo- in biblijografske podatke. Marsikaj bi se dalo skrčiti. Basar n. pr. se omenja pod črto; to mesto je dostojno tudi mnogim drugim pisacem XVIII. stol. V podrobno oceno te dobe v Gl. knjigi se nečem spuščati, omenim naj samo nekatere posameznosti. Med prisegami, kajti tudi teh ni prezrl, pogrešam koroško prisego iz l. 1601. (Sket, *Kres* V. 54) in dve prisegi iz XVII. stol., kateri sem objavil v Jagičevem Arhivu XIV 472; jezik v Kastelčevih knjigah je samo toliko dolenski (str. 158), kolikor je gospodovala dolensščina v književnem jeziku XVII. stol.; posebnost njegovega jezika je znatna primes notranjskega narečja, njegovega domačega govora; v nadomeščanju starih polglasnikov v Skalarjevem jeziku ni nobenih karakterističnih posebnostij; pri Petretičevih evangelijih bi se moralo vendar omeniti, da niso prosto iz latinščine in madjarščine prevedeni, kakor o tem predgovor pripoveduje, nego da se naslanjajo na evang. tekst v Vramčevi postili ali pa na tekst, ki je obema služil v podlago (prim. *Arch.* XII. 514).

Hvaležni smo pisatelju, da je vestno zbral obširno gradivo za književno zgodovino. Kolikokrat se je naglašala potreba slovenske biblijografije! Glaserjeva knjiga — kolikor se da soditi po prvem zvezku — je nam ne bode samo nadomestila, nego nam bo tudi dobro služila pri prihodnjih slovstvenih studijah; pripravila bo pot slovenski literarni zgodovini.

V. Oblak.

V Gradcu, 15. marcija 1895.

K petemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Konec.)

kanūlec m. = kanarec: Vranič rob. 1,43 gde vnogo *kanūlecov* je. — *kanūlec* dem. kanāl: Švigel 1,15 trsiti se hoču samo neg jeden malahn *kanalec* morja čudnovitoga prejši živlejnja Ksaverijanskega — *kánjavec* m. nepočesan človek. — *kánžija* f. ministrantovsko oblačilo. — *kanonija* f. canonicatus Habd. ad. 588, 764. — *kapičōn* m. tisto kar se deva konju na vsako stran glave, da vidi samo pred se. — *kapitanija* f. čast kapitanova: Habd. ad. 764. — *kapucina* f. majehna koča. — *karapāndža* f. 1. grdo dekle ali žena, ki se po porodu deteta ne nosi pošteno in dete sovraži. 2. nemarna kokoš ki ne sedī rada na jajcih. — *karbūnkul* m. der Karbunkel: Habd. ad. 488 medž kamenjem je džemantov i *karbunkulov* naj menje. — *karfinice* f. pl. tisti dve čašici, iz katerih duhovnik pri s. maši pije. — *karičica* f. dem. karika, majhen prstan brez oka kakeršne deca kupujejo in nosijo za obojke. — *kárlast* adj. = karlav. Švigel 1,33 ne li bila jaka i segurna žena Semiramis kralica, koja kada bi bila čula da su neprijateli varaš nejn Babilon obstrli, buduč vsa *karlasta* i nepočesana, oružje vzemši na proti njim je šetuvala? — *karljǔv* adj. zänkisch: Habd. ad. 655 peklenski je kip prebivati (s) srditum ženum i karljivum. — *kárnik* m. Mundstück der Pfeife. — *karpit* m. aulacum. lex Habd. i Belost., Habd. ad. 17 oni ki *karpite* kakvemi kipi malane po stenah rastiraju. 479 ki stene *karpiti* oblačiš. — *kārvan* = kavran, *karvanica* f. = kavranica das Weibchen des Rabens, Škvorc 39 militia et malitia jesu sestre od jednoga otca i matere, ar su si kruto spodobne ramno kakti *karvan karvanice*, lisjak lisice. — *kascē*, adv. im Trabe „husari su v Ludbreg *kasce* dojahali.“ — *kasārnica* f. die Kaserne. Gönczy 93, (ne čuti se da je deminutiv). — *katāna* m. = katān, Šimunič prod. 81 posluhnete kaj se je negda pripetilo nekojemu *katane* kateri imal je konja slepoga. — *katānčič* m. = katān: Habd. ad. 777 morebiti ni glavaram varoškem proščeno od kajkakoveh potepuhov i *katānčičev* ne bude. 845 sluge imaš, imaš lovase, kočise, feletare, *katānčiče*, harāmije, hrani je, plačaj je iz tvojega. — *katānica* m. dem. katana: Habd. ad. 821 jače se nekteri i brže *katānica* muštakovičem kakovem ali drugem dišečem vinom ožere, nego njegov gospodin. 673 itd. — *kāvček* čka m. die Hausgrille. gor. — *katārka* f. Vranič rob. 2,116 ladja kakti jeden drveni breg je mu se videla kak iz nje tri jako visoka dreva (*katarke* je razmel) van zrasla jesu. 2,181 dokočali su jednu *kataraku* za plutvu svoju si napraviti. — *kāvklar* m. nem. der Gaukler. Zagrebec 1,451. — *kāvranski* adj. kar pripada kavranom. Habd. ad. 384. — *kāvž* m. gost dim. gor. — *kébatī* -blem, hodeč majati se na obe strani, o debelem

človeku. — *kécer, késer i késter* m. orodje za dolbenje dreves. — *kedmen* m. kožuh madž. Habd. ad. 117 prevrnivši v zimi dlake nuter v letu vun, kod izda neki Vugri čine (s) svojimi *kedmeni*. — *kēdžba* f. (?) Pergošič 66.77.96. — *kēkaki*: kokoš keka. — *keležica* f. Habd. ad. 844 družine je *keležica* dosti. Belostenec ima: *autopyros*, *antrectos*, *panis cibarius*, *panis siccarius*, pri *autopyros* piše: s posejami i z iskrkami zmešan kruh *kelešica*. — *kender*-dra m. Speisekammer (Jaska). — *kenderes*: Habd. mar. 349 kuliko je *dendenešni* Španjulov, Latinov, Francuzov, Nemcev, Lendželov i drugih narodov ljúdi velikoga glasa, ktereh podpunoma ni ime k nam né prišlo, i ako je gda čuješ, tuliko znaš gdo je kuliko znaš gdo je *kenderes* ali zabubanec. — *kerentuh* m. neko sukno. Habd. ad. 390 zločesti tvoj darovec ali *kerentuh* poleg lakta natežeš. — *kereša* m. mrjasec. — *késa* m. ime konju. — *késiti* se *késim* se komu, jemand angrinsen, die Zähne zeigen. *keša* m. i. f. 1. kdor pohuljeno hodi. 2. ime volu dolgonosu. — *kežúlec*-lca m. želodec. — *kibelnjak* m. nekova ormara kjer voda stoji pripravljena. štaj. — *kičín* 1. kar se veže biču na žlak = kučka. 2. imé volu. — *kilavica* f. neka smokva. — *kipščina* f. siedende Flüssigkeit: nagel si kak kipučina. — *kirica* f. neka smokva. — *kišege* f. pl. ono na kar se devajo rude kader so štirje konji vpreženi. — *kiško* m. ime prascu. — *kltava*, *klteka* f. ime telici. — *kitičica* f. dim. kitiča 3. Habd. ad. 615 mora *kitičice*, venčece imati. — *kla* glej tla. — *klačitelj*, m. = tlačitelj, Škvorc 77 človeško telo je jeden dobreh dél *klačitel*. — *kláčiti* glej tlačiti. — *klāčnjak* m. pri tkalcu tisto kar z nogama gazi, pravo tlačnjak. — *klafúriti*-fúrim plappern: Habd. mar. 546 ogovarjaju prodekatora i nespametno *klafure*; od tod *klafúrjenje* Vranič rob. 2.94 zgubilo se je vezda veselje ono koje njemu do sada nerázumno papige *klafurenje* je činilo. — *klānjavec*, m. kdor se klanja Matak 2.139 držeči ovi sebe za pravdene *klanjavce* pravoga boga vse više vtvrđžavaju se vu svoje bludnosti.

M. Valjavec.

L I S T E K.

Ljubljanski potres. S tem imenom bo pač zabeleženo v potresopisju ono grozno zibanje v noči od velike nedelje na velikonočni ponedeljek. Dasi bi bili radi, vender nismo utegnili, že v tej številki postreči našim spoštovanim čitateljem s kakim jedrnatim, premišljenim sestavkom o zadnji katastrofi; potrudili se bodedmo, da storimo to v prihodnji številki. Za to pot naj opozorimo čitatelje na izvrstni spis prof. J. Jesenka o »zemeljskih potresih«, ki je izšel v našem listu (I. 6 in dalje), in pa na takisto jedrnati, dasi kratki članek prof. F. Seidla v Gorici so naravi velikonedeljskega potresa v podlistku »Slov. Naroda« z dne 23. m. m.

Razpis častnih nagrad. Od več strani se je v novejšem času izrazila želja, naj bi Matica močnejše gojila v svojih društvenih knjigah leposlovje. Da tej želji ustreže ter pospeši razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje »Slovenska Matica« po določilih »Jurčič-Tomšičeve ustanove« 200 goldinarjev častne nagrade izvorni povesti slovenski, obsežajoči najmanj 10 tiskovnih pól. Ko bi pa ne došla nobena takšna povest, razpisujeta se zajedno tudi dve častni nagradi po 100 goldinarjev, tudi dvema izvornima povestima, obsežajočima najmanj po 5 tiskovnih pól, oziroma dvema daljšima epičnima pesmima, ali pa jedni povesti in jedni daljši epični pesmi. Spisi, ki se pogajajo za častno nagrado, morajo biti takšni, da po obliki in vsebini zadostujejo umetniškim zakonom pripovedne književnosti v obče, poleg tega pa še književnim namenom »Slovenske Matic« posebej. Pisatelji, katerim se prisodijo častne nagrade, prejmo vrhu tega za svoja dela še navadne pisateljske nagrade, katere plačuje »Slovenska Matica« vsled § 12. svojega pravičnega reda po 25—40 gld. za tiskovno pól. Rokopise je brez pisateljskega imena pošiljati odboru »Slovenske Matic« do 1. septembra 1895. leta. Pisateljevo ime je pridejati rokopisu zapečateno in opremljeno z dotičnim geslom. Ker hoče odbor s tem razpisom ustredi veliki večini Matičnih udov ter jim v roke podati lepo zabavno knjigo, pričakuje, da se slovenski pripovedni pisatelji primerno odzovejo njegovemu pozivu.

V Ljubljani dne 10. aprila 1895.

Fr. Levce, predsednik.

E. Lah, tajnik.

Karneki — Kamneki — Oberstein. Od prijateljske roke smo prejeli ta-le popravek: »Oprostite, da Vas po tej poti opozorim na napako, ki se je vrnila v popravek g. dr. Kosa v zadnji številki »Zvonovi« na 247. str. G. prof. Kos piše: »Gospod — k. pravi, da se Oberstein ni nikdar imenoval Karnek. — Valvasor piše (Ehre des H. Kraim, III. zv., knjiga XI., str. 427.): »Das Schloss und Herrschaft Oberstein, Crainerisch Karnek . . .« Tedaj že Valvasor trdi, da se je Oberstein reklo slovenski Karnek. Ni mi pa znano, da bi bil Valvasor na katerem mestu preklcal to trditev.« Toda stvar je ta Valvasor res piše Karnek, a to je tiskovna hiba, ki jo je Valvasor že sam popravil konci četrtega zvezka, kjer se bere med tiskovnimi pogreški: »Karnek I. Kamneki«. Na to je opozoril že g. arhivar Koblar v »Dom in svet« (1893., str. 48.: Trije popravki), in najnovejša zgodovina Kamnika (Kamnik. Sestavil Ljudevit Stiasny. V Ljubljani 1894.) ima že, najbrž po inicijativi istega g. Koblarja, na 6. str. pravilno: »Na vzhod straži kamniško mesto visoka, strma in skalovita gora Stari Grad ali Kamnik (Oberstein).« Gosp. — k. je imel torej vendar prav.«

Pečnak, Localchronik der Edlinge von Tüchern. Cilli 1894. Hribar. Ker se poje sedaj v slovenskem gledališču opera »Urh Celjski«, bo zanimalo marsikoga zvedeti kaj natančnejšega o teharskih plemičih. Navedena knjizica pojasnuje, da so morali Teharčanje o vojnem času stražiti grad Gorenje Celje in se pri tem izkazali hrabre junake. Tudi so dajali baje celjski grofje svoje nezakonske otroke Teharčanom v vzgojo, in ker so se tam ženili, je tekla v marsikaterem Teharčanu plemiška kri. Teharski dečki so služili kot blagiči (paži) na dvoru celjskih grofov. Iz vseh teh vzrokov je podelil grof Urh II. malo pred svojo smrtjo plemstvo vsem Teharčanom. Listina pa jim je bila zgorela, in zato jim je podelil novo kralj Ferdinand I. dne 25. maja 1537. Svoje plemiške pravice so ohranili Teharčani do l. 1848.

Slomšekovo pesem, doslej menda še neatisnjeno, nam je poslal g. Fr. Prarotnik, nadučitelj v Mozirju, ki jo je našel v tamošnjem župnijskem arhivu. Pesem je čestitka za god dobremu prijatelju; zložil jo je Slomšek tačas, ko je bil kaplan na Bi-

zeljskem (okolo l. 1826.). Zavzema prvo in četrto stran lista, katerega druga in tretja stran je popisana počrez s tem-le nemškim voščilom:

Lieber Bruder!

Ich danke Dir herzlich um die sehr wohl gemeinten Wünsche zu meinem Namens- tag; welche ich Dir ebenfals zu dem Deinigen in multiplicando von ganzen Herzen erwiedere; u. zu gleich bitte, de ostanema ta stara. — Bey mir hat sich der Namenstag schlecht eingestellt — denn diese fanden mich im Bette. Geniesse u. vollbringe Du den Deinigen besser zu! —

Dein Dich stets liebender

Ant. Slojek.

Podpis ni kaj jasen. — Pesem slove:

Svesda št. treh kraljov.

Vefelo popeval sim v'zhasi per vaf,
Alj hitro rakruhil sam Vezni je naf;
Od strashe hrovafhke fe fhe saglafim,
Sapojem po starim, sdaj dokler shivim.

Kok lepo trem kraljam je kasala pot,
Tok lepo obhaja fe svesdi sdaj god,
Med svesdam' prelepo svetlila fe je,
Med svesdize sharke rashirala je.

Veliko mladenzham je kasala pot
Ki hvalno obhajajo v ferzi njé god,
Svetlobe fe' njene sdaj vfak vefeli,
Katirnu fe ona prijasno smeji.

Sogibaj fe svesde nefrezhe oblak,
Nikar ne sakrivaj njo fonzhini mrak
Le dajaj njé fonzhize blasheno luzh,
K' vefelju bo ona nam pot iuo kluzh.

Zhe fe nam na poti nevarno stemni,
O tok ga rasfvetlj spet sveslam [= zvezda mi] ti!
To ferzhno od strashe hrovafhke shelim,
In volno pod tvojo svetlobo shivim.

Pesmi so pripisane še te-le besede:

Prevezh sim v' vinškim kraji, sa to fe mi gerlo sadéra; pa vender starega pevza samezhovali ne bodo, kateri rad pefemzo rezhe, ako mu ravno ne stezhe. A. Sl.

Cvetje z vrto v sv. Frančiška. Na platnicah zadnje (4. letošnje) številke tega časopisa, ki prinaša na tem mestu (na platnicah) že tretje leto nekotliko slovenske slovnice za poskušujo, se prav točno razpravlja slovensko in hrvaško besedosledje glede na enklitike. Zdi se nam umestno, da opozorimo zlasti naše pisatelje na ta nauk o besedosledju, ker se ravno proti temu dandanes pregrešujejo vse vprek, nekotliko iz nevednosti, nekotliko pa iz spakovanja.

Slavische Anthologie. Naloga, spisati v kratkih potezah jasno sliko o razvitku celokupnega pesništva slovanskega, je vrlo težka, ako se pisatelj noče omejiti na to, da naniza pojedine črtice brez notranje zveze. Uvod gospoda profesorja Gregorja Kreka je rešil to nalogo prav izborno. Z lapidarnimi in vender jasnimi črtami so orisani početki

slovanskega slovstva, zapreke, katere so ovirale književni razvoj pri pojedinih plemenih slovanskih (omenila bi se bila lahko pri Slovencih in lužičkih Srbih tudi rana germanizacija), svetovni dogodki, ki so pospeševali razvitek pojedinih kultur, vplivi, značaj, struje in najvažnejši predstavniki različnih razdobij v slovanskih slovstvih. Omejeni prostor, ki je bil odmenjen literarnemu uvodu, je seveda kriv, da o mnogih pesnikih g. pisatelj ni mogel omeniti več, nego suha imena in kratke podatke. Ali kar je podal, to je dobro premišljeno; vsaka beseda je tehtovita, nobena odveč.

Izbor pesnikov in pesmij smemo imenovati jako srečen. Marsikdo boде pogrešal v tej in oni literaturi tega in onega pesnika, ta in oni pesniški biser. Jeden naših najznamenitejših pesnikov se je izrazil, da živo pogreša med Rusi satirika Velička, med Slovenci Krilana-Pagliaruzzija. Ali v drobni kujigi ni bilo moči zbrati obilnejše zbirke, in odkod bi bil vzel primernih prevodov? Zatorej se tudi ne bodemo čudili, ako ni strogo prevedeno načelo, ki ga poudarja isti pesnik slovenski, da naj se prevede in v cvetnik vzprejme vse ono in samo ono, kar je pesnik najboljšega speval, in kar je najznačilnejše za njegovo poezijo.

Med prevodilci čeških pesnikov nahajamo imena priznanih pesnikov, kakeršni so Wenzig, Grün, Albert i. dr.; poljske pesnike sta prevela najbolje Nitschmann in Weiss, ruske Fr. Bodenstedt in Julius Grosse, ki sta sama glasovita nemška pesnika. Hrvate in Srbe sta prevela dobro Selak in Šenoa, jako nespretno pa Mavro Spicer, ki dela v svojih prevodih nemščini veliko silo. Časih so besede razvrščene tako, kakor v nemščini nikakor ni možno, n. pr. — ‚Von Immortellen, niemals die erblassen,‘ ko bi lahko rekel: ‚Von Immortellen, welche nie erblassen.‘ Na drugih mestih je prevod preveč robski, ali pa celo neumeven. Primeri tudi pesem na strani 178.: ‚Liebe‘, ki je vzor nespretno nemščine. Slovenske pesmi so izvrstno preveli: Prešeren in Stritar sama svoje, potem Samhaber, Funtek, Selak in Brehm. Prevodom Gojmira Kreka pa imamo prigovoriti nekatere netočnosti. N. pr. v Aškrčevem Listu iz Jajčke kronike čitamo verz:

‚A zdaj prior v domu tem nevredni.‘ Prevodilec pa je dejal:
‚Und jetzt Prior des unwürd'gen Hauses.‘

V baladi ‚Stari grad‘, ki ni med najboljšimi proizvodi dičnega pesnika, je slovenski ‚grad‘ izpremenjen v ‚Molcha‘, ‚krvnik‘ (Henker) v ‚Schlächterja‘. V ‚Brodniku‘ pa beseda ‚plumps‘, izgovorjena v resno-tragičnem trenutku, ni umestna.

Kujiga je vredna najboljšega priporočila ter ji želimo najlepšega uspeha. Izborni vsebini primerna je tudi vnauja lepota. Cena vezani kujigi (1 marka = po priliki 60 kr) pa je jako nizka.

R. P.

Tretji koncert »Glasbene Matice«. Dne 6. in 8. aprila t. l. je končala »Glasbena Matica« svojo četrto koncertno sezono s proizvajanjem Dvořakovega velikanskega dela op. 69. »Svatební kováře« ali »Mrtvaški ženin«, kakor je preimenoval prelagatelj Erbnove balade prof. Josip Stritar svoj srečno uspeh prevod. Uspeh koncerta je velik, vtisek trajen. Že vsebina v priprostem narodnem duhu zložene in češki narodni snovi povzete balade je zanimiva v razvoju pripovedi in pretresujoča v učinku pojedinih prizorov. Snov je sorodna z onimi, ki se pojavljajo v vsaki slovanski in tudi v mnogih inorođnih literaturah v raznih inačicah (prim. Bürgerjevo „Lenoro“). Deklica pozivlje blasfemski božjo vsemočnost, naj ji zopet privede ljubega, ki je že mnogo let odsoten. Zgodi se čudo. Ljubi pride v tem hipu, vzame deklico s seboj, divja z njo po skalah, skozi samotni les, čez gore, loke, barje in vode tja do pokopališča, kjer on počiva. Pogube v grobu reši deklico zaupanje v božjo milost in resnično kesanje. Pripovedni del je pridelil Dvořak zboru in baritonovemu solistu, besede de-

kličine in ljubimčeve pa sopranistinji, oziroma tenorovemu solistu. Razdelivši balado v 18 več ali manj samostojnih števil, jo je uglasbil v oratorijskem slogu. Problem, ki ga je s tem rešil, je težaven. Ne smemo prezreti, da se divjost in hitrost baladnega dejanja upira uglasbenju v oratorijskem slogu, t. j. razvrstitvi v pojedine glasbene točke. Vrhu tega vpliva balada po situaciji, in izraz čuta, ki je oratoriju vse, ji ne zadostuje. Z uglasbenjem se torej ne sme odvzeti baladi učinek pojedinih drastičnih situacij, glasba mora marveč tudi le-te izražati in vplivati na naš čut zložno z besedo. Komponist balade ne zadene nikdar prave, če se odtegne realizmu v glasbi. Kako mojsterski da je Dvořák rešil problem, kaže vsaka stran partiture; prištevati je to delo najznamenitejšemu, kar je ustvaril.

Vtisek veličastnosti in strahovitosti, ki karakterizuje celo balado, vzdržujeta zbor in baritonist v zvezi z orkestrom kot pripovedovalca. Temeljno se razlikuje njiju temni značaj od solistnih partij sopranistinje in tenorista, ki sta kot predstavjalca deklice, oziroma nje mrtvaškega ženina povsem lirski nadahnjena. S temi ekstremi je dana celemu delu ona slikovitost, ki vzdržuje zanimanje poslušalčvo in zapreči utrudljivo jednoličnost.

Uprav monumentalne sile so zbori št. 6.: „A dalje, on ne postoji“; št. 9.: „Skovir skovika in kriči“ in št. 15.: „On skoči, pa pomislil ni“; v njih se pojavljajočji mogočni ritem v zvezi z blestečo in viharno razburjeno instrumentacijo zgrabi poslušalca z neodoljivo močjo. Zbori št. 5.: „Noč pozna krila je zemljo“, št. 11.: „Nizdoli pot zdaj jima gre“ in št. 13.: „Široka tu leži ravan“, podajajo duhovito zasnovane slike o velikanstvu narave za nočne tišine. Nasproti mogočnosti zborov in resnosti baritonovega solista, ki je nekako voditelj zbora, čini intenziven kontrast vloga deklice in mrtvaškega ženina. Povsem lirškega značaja, sta le-te solistovski vlogi niz prisrčno in nežno občutene melodike. Dekličin ljubimec nima v sebi nič tistega demonskega, česar bi ta ali oni v njem iskal. Nikdar ne žari iz njegovih spevov strahovitost nočnih prizorov, kakor jo izražata zbor in bariton kot pripovedovalca grozovitega dejanja. Mrtvaški ženin je galanten ljubimec, ki vodi s prepričevalnim, včasih ironski nadahnjениm prigovarjanjem svojo ljubimko proti grobu. In tudi Dvořák ga nam ne predstavlja drugače; podaja ga nam takega, kakeršnega se je kazal nič hudega sluteči deklici, ne takega, kakeršnega si ga objektivni čitatelj ali slušatelj umišlja. Dvořák mu ustvarja sladko doneče speve, ki se stopnjujejo do strastnega, ljubezni polnega zanosa, n. pr. takoj v prvem plamtečem duetu št. 4. „Prišel je po-te ženin tvoj“. Plemeniti motiv ženinovega prvega nastopa v št. 3.: „Spiš ali čuješ, dekle, hoj!“ je rabil Dvořák nekako kot vodilni tema ter se pojavlja takoj v početku orkestralnega uvoda in pozneje malo da ne v vsakem instrumentalnem okončaju posameznih točk v menjajočih se, čudovito lepih varijantah. Bisere liriske invencije nahajamo v sopranovih arijah št. 2.: „Gorje mi! kje so očka moj“ in v št. 17.: „Marija, milostna gospa!“ Upravičena je sodba, da je šteti posebno zadujo arijo k najlepšemu, kar se je v tem slogu ustvarilo v glasbeni literaturi sploh.

V instrumentalnem delu se kaže Dvořák mojstra, ki z neusahljivo iznajdljivostjo slika v zvokovih efektih realistično vse to, kar pospešuje uprizoritev situacije. Tuljenje vetra, lajanje in celo vohanje psov, skovikanje ponočnih ptic, žabji zbor, zvonjenje, škripanje dvrij, petelinje petje i. t. d. mu podaje vedno nov povod k originalnemu, nikdar ne banalnemu značenju v orkestru. Orkester je Dvořáku činitelj, ki je v izrazih samostojen in neodvisen od solistovega napeva, dostikrat celo z njim v nasprotju. Zanimiv podatek za to nahajamo n. pr. v št. 14. „Končan je pot“. Deklico prime tu vpricho grobov in križev prvič strah pred mrtvaškim ženinom: „oh pusti me, strašan pogled je divji tvoj“; ljubimec jo tolaži in miri. Kak kontrast čini v tem hipu mirnost

njegovega napeva z divjostjo, ki nam grmi hkrati iz orkestra, izražajočega v nasprotju s peto besedo grozo situacije. Iz celega orkestralnega aparata in tudi iz najzamotnejših polifonskih stavkov seja jasnost in doni mogočnost, ki nam prešinja duh in čut.

Največja zasluga za proizvedenje gre neumornemu zborovodnji, gosp. *Mateju Hubadu*. S trdno voljo uvaja le-ta na koncertni oder svetovno priznana dela in neustrašeno premaga tudi najtežje ovire. Korekturo, ki si jo je dovolil pri št. 16, s tem, da je pridelil od baritonove arije sopranistinji, oziroma tenoristu one dele, katerim so deklitine, oziroma ženinove besede za podlago, je odobravati, ker je ta prememba samo delu v korist. Orkestralni in zborovni del se je zvršil z navdušenjem in v vsakem oziru točno ter markantno. Izmed solistov omenjamo v prvi vrsti sopranistinja *Franjo Vrhunčev*. Nadarjena za dramske akcente, nam je podala deklitino vlogo z ono priprostostjo, ki je prikupljiva in ki svedoči o idealnem vznosu resne umetnice. Za baladni ton baritonovega solista je bil gosp. *Bela Stuhec* srečno izbran; njegov glas je poln in metalnega zvoka. Gosp. *Anton Razinger* se je odlikoval v tenorovi vlogi vnovič kot proslavljeni čutapolni deklamator. „Glasbena Matica“ sme uvrstiti svoj zadnji koncert v vsakem oziru med najboljše produkcije, s katerimi se je doslej odličila; uspeh bodi njej in nam v vzpodbudo, da napredujemo še bolj in bolj.

—oe—

Dr. Vatroslav Oblak je že zopet objavil dva učena spisa in sicer: 1.) Приносъ къмъ българската граматика (sep. odt. iz bolg. Sbornika za narodni umotvorenija, nauka i knjižina XI^a), vel. 8°, 65. Tu se razpravljajo nekatera zamotana vprašanja bolg. glasoslovja, posebno mnogostoletni razvitek nosnih samoglasnikov. Pri tem je uporabil učeni naš rojak tudi nekoliko svojega dijalektičnega gradiva, nabranega v Macedoniji. — 2.) Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik. To je naslov prve polovice razprave v Jagičevem zborniku Archiv für slav. Phil., XVII., 129—185. Najvažnejše je tu poglavje o bolgar. ѣ, ker je zvezi s stsl. vprašanjem.

Južnoslovanski časopisi in knjige. Uredništvo je prejelo razen nekaterih številk že objavljenih časopisov še te-le:

Starohrvatska prosvjeta. Glasilo hrvatskog starinarskog društva u Kninu, urednik *Franjo Radić*, učitelj u Korčuli, izlazi četiri puta na godinu, predbrojba iznosi 8 kruna, koja se šalje upraviteljstvu društva u Knin. Upraviteljstvo pozivlje na naročbo s temi besedami: „Tko je Hrvat, neka to sada činom zasvjedoči; dokaz hrvatskog patrijotizma budi razmjer podpore za hrvatske spomenike!“ Koliko uspeha bodo imele te besede, ne vemo, ali zahteva se preveč žrtve za publikacije stvari, ki so učenjakom većinoma že znane. Vrh tega je v Dahnaciji tudi še drugo podobno društvo „Bihać“, ki si je postavilo isti smoter, kakor starejše kninsko društvo. Tudi nahajamo med sotrudniki same diletante na arheološkem polju in nobenega akademiški izobraženega starinoslovca. Zdi se nam, da hoče „Prosvjeta“ tekmovati z listom „Bullettino di storia e archeologia Dalmata“, katerega ureja že toliko let izkušen in priznan arheolog, ravnatelj *Franjo Bulić*. Še ta list, ki prav rad prinaša vsako razpravo o hrvaških starinah (hrvaški ali italijanski) nima preveč naročnikov in izhaja le z deželno podporo. Čemu torej sile cepiti? — „Prosvjeta“ prinaša sledeče razprave: „Tegurij cerkve sv. Marije u Biskupiji kod Knina“ (s podobo), sp. F. Radić; „Topografske crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji“, sp. pokojni *Fra Stipe Zlatović* (dobra razprava); „Starinski šibenički kodeks“ (s podobo), sp. otac *Ivan Barbić*; „Ulomak pilastra iz VI. ili VII. veka“, po *Evansu* sp. Radić; „O stećcima (grobnih kamenih), piše *Petar pop Kaer* (s podobo); „Hrvatska biskupska crkva sv. Marije u Biskupiji i crkva sv. Bartula na kapitulu kod Knina“ (otac *L. Marun?*); „Starobosanski nadpisi“, priobčuje *Vuletić-Vukasović* (učitelj); „Dalmacija i arbanaški jezik“, sp.

otac A. Vukičević; „Nečven-Kule“ (s podobo), opisal Urlič-Ivanović (učitelj); „Izveštaj upraviteljstva starinarskog društva u Kninu“; „Pitanja na vse prijatelje domaćih starina“; „Bibliografija“ in „Pravila hrvatskog starinarskog društva“. Prvi snopič ima 67 strani, na močnem popirju lepo tiskanih (Dionička tiskara u Zagrebu).

De lo. List za nauku, književnost i društveni život. Godina druga. Urednik dr. M. Gj: Milovanović. Beograd. Parna radikalna štamparija. 1895. — Dobili smo prvi zvezek (za mesec januar) te obširne smotre (revue), ki obsega 176 strani vel. 8°. in prinaša te-le članke: Nekrolog Ljubomira P. Nenadovića; pesen iz Snohvatica Zmajovinih „Vila Andosila i ptica Nevidica“. Jeftana Šantića črto iz Mostarja „Ruža“. Zanimiv je izvadek iz knjige „Aus dem Leben König Karls von Rumänien“, ki očitno izziva vzporedbo tega izvrstnega vladarja z nekim bivšim domačim vladalcem. Potem je nadaljevanje prirodopisnega sestavka „Mravi“ od Ljub. M. Davidovića. „Pogašene zvezde“, nekdanje ljubavne pesni sedanjega realista. — „Život“, igra J. N. Potanenka, z ruščine prevrel M. M. Bojović. — Zatam prihaja zanimivo predavanje Ljubomira Jovanovića „Pokušaji i prvi uspeši krštenja balkanskih Slovena“. To je prvo onih predavanj, katera misli profsorsko društvo letošnju zimo prirediti v korist društvene blagajnice. — Jer. Ž. je prevrel Heinejevo pesem „Belsazer“. — Potem je natisnjeno nadaljevanje priče grofa L. N. Tolstoja (sic!) „Opsada Sevastopolja“. — Manjši spisi so: „Novi stil od Joce Savića, glavnoga reditelja münchenškoga dvorskoga pozorišta“, „Kraljevsko-srpsko narodno pozorište v 1894. godini, kjer veli pisec: „Gjgica Nigrinova zadobija publiku toplim igranjem u svima svojim ulogama. Ona će vremenom biti velika umetnica, ako se za vremena oslobodi nekih mana (isprekidauost u govoru, plačan ton). — V „Naučni kroniki“ govori o „lečenju difterije antidifteritičnim serumom“ dr. V. Ž. Gjorgjević. — V „Kritiki in bibliografiji“ se ocenjajo različne knjige. Koučno prinaša list bogat zbor beležek. V teh beležkah se prijavljajo tudi nekateri hrvatski listi in hrvatske knjige, kar je v srbskih listih redka stvar.

Lastnik lista je Stojan M. Protić, komur se pošilja naročnina. Le-ta znaša na leto 20 frankov. List bode izhajal 25.—30. (po starem kal.) vsakega meseca. Uredništvo je na Obiličevem Vencu br. 4.

Luča se imenuje nov zabavno-poučni list, ki ga izdaje društvo „Gorski vijenac“ na Cetinju. Cena 2 gld. — Poleg tega izhaja kot glasilo črnogorske metropolije in naučnega ministerstva „Prosvjeta“. — V Belem gradu izhaja „Srpski pregled“; izdaje ga Ljubomir Nedić.

V 6. listu zagrebske „Prosvjete“ vidimo izvrstno zadeti sliki gospoda Borštnika in gospe Borštnikove s kratkim životopisom naših umetnikov.

Životi svetaca i svetica božjih. Napisao dr. Francisko Iveković, kanonik. Dijel drugi. Travanj, svibanj, lipanj. Drugo popravljenno izdanje. Zagreb. Na svijet izdala knjižara dioničke tiskare. 1895 8°. 540 strani. Cijena 1 fr. 60 kr. Knjiga je podobna našemu „Življenju svetnikov“, katero je izdala Družba sv. Mohorja. — Hrvaške strokovnjaške ocene hvalijo knjigo zaradi temeljitoga uporabljenja virov. Popir in tisek sta ukusna.

Yves Guyot. Okrutništvo socijalističko. Predočio u hrvatskom ruhu Milan Krešić. U Zagrebu. Knjižara dioničke tiskare. 1894. 8°. 188 str. Cena 80 kr. — Knjiga bode zanimala vsakogar, ki se zanima za velika društvena vprašanja. Yves Guyot je jeden najznamenitejših narodnih ekonomov današnje Francoske. Njegove razprave so pisane živo in jasno, tako da bode iz njih koristi zajel tudi oni, ki ni neomejen občudovatelj kapitalistovskega stanovišča Guyotovega.

Kratki hrvatsko-ruski riečnik. A. C-B+P+B+T. Ciena 50 novč. = 40 kopejaka. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare. 1894 8°. 111 str. Po nekaterih indicijah sodimo, da je sestavljač tega slovarja Slovenec. Namenjen je slovar posebno Rusom, ki se hote učiti južnih slovanskih narečij. Po kakih načelih je sestavljen, ni povedano in se ne da iz slovarja samega posneti. —

V 3. št. letošnje „Bosanske Vile“ je tiskana pesen Simona Brica „Brez hiše“ (tiskana v Lj. Z. II. str. 290), katero je prevel A. Gavrilović.

V izvrstni smotri italijanski „Nuova Antologia. Rivista di scienze, lettere ed arti. Anno XXX. 3. serie. vol. 55. fascicolo 1. e 2.“ meseca januarja t. l. je izšla studija o borbi balkanskih narodov; spisal jo je Carlo de Stefani pod naslovom: „La lotta dei popoli nella penisola Balcanica.“

V **pojasnilo**. V 5. številki letošnjega tečaja »Bosanske Vile« čitamo med književnimi beleškami pod zaglavjem »Nebratski oster protest proti drskome i nebratskome vriedjanju« (drzemu in nebratovskemu žaljenju), katero je baje zakrivil naš list s tem, da je oglasil »Bosansko Vilo« pod nadpisom »Drugi hrvatski časopisi«. Zajedno se poziva naš list, da se »opametuje« in da bodi »pristojnejši« v pametovanju (zapominjanju) tuje narodnosti. Naš list je o mnogih prilikah posvedočil, da goji jednako nepristransko simpatije za bratovski plemeni hrvaško in srbsko; celo pa mu ni prišlo nikdar na kraj uma, da bi prepil med našimi brati kakor si koli bodi širil in pospeševal. Tudi neznanja o dejanskih razmerah med »zavajlenom bračom nebračom« nam ne more nihče očitati. Jasno je torej, da je zašel naš oglas »Bosanske Vile« v 2. številki našega lista po tiskarski pomoti med hrvaške časopise. Tiskan je namreč z drobnimi slovi, a moral bi biti naslov tiskan z debelimi; dotični poročevalec ga ni uvrstil med hrvaške časopise, nego samo na istem kosu popirja na koncu pridružil hrvaškim listom z namenom, da se natisne oddeljeno od hrvaških časopisov. Upamo, da bode »Bos. Vila« zadovoljna z našim pojasnilom, in izrekamo samo še nado, da i ona sama uvidi, da se je s svojimi trpkimi besedami nekoliko pre naglila.

Histoire de l'Autriche-Hongrie; par Louis Leger. (Paris. Hachette. 1895. 16°. 4e éd. Pisatelj te knjige (profesor au collège de France) ne opisuje zgodovine dežel, ki so nekdanj pripadale Avstriji. Ograničil se je na opis treh skupin, ki so še danes temelj avstrijske države in katerih končno razmerje medsebojno še dandanes ni ustanovljeno. Te skupine so: Avstrija, Češka, Ogerska. Zanalasč torej ne opisuje skupne zgodovine, nego analitično razpravlja zgodovino nekaterih narodnih skupin.

Gospod Leger nam predočuje tudi najnovejše dogodke: padeč Taaffejevega ministertva, cerkveno-politične zakone v Ogerski, postopanje Mladočehov i. t. d. V predgovoru podaje pregled državnopravnih prvin, na koncu pa opisuje državno organizacijo in politično statistiko.

Napravnik, Čeh, glavni kapelnik državnega Marijinskega teatra v Petersburgu, je zložil novo opero „Dobrovski“, kateri je snov vzeta iz Puškinovega romana. Hvali se melodijoznost te skladbe. Sploh je bila opera vzprejeta s priznanjem.

Aleksander Sergejevič Gribojedov. V Rusiji se je slavila letos stoletnica rojstva tega znamenitega moža, ki je s svojo ostro satiro prižgal svojim rojakom luč evropske prosvete. Rodil se je v Moskvi 4. jan. 1795. leta in po burnem življenju umrl silne smrti 12. febr. 1829. l. v Teheranu

Izmed njegovih del je posebno znamenita komedija „Gorje otb uma“ (Nesreča, ki izvira iz razumnosti), v kateri neusmiljeno biča puhlost in ošabuost svojih sodobnikov. Ta komedija se je čitala po vsej Rusiji, še predno je bila natisnjena, in prišla je v roke tudi carju Aleksandru I. ¹⁾

¹⁾ Mnogi izreki te igre so postali pregovori.

Ob stoletnici se je glumila v Aleksandrovem gledališču v Petersburgu igra prigodnica g. Weinberga, v kateri je le-ta prikazal poleg Gribojedova njegove znamenitejše vrstnike.

Nikolaj Seměnovič Lěskov (M. Stebnickij). V Peterburgu je umrl 5. marcija (21. febr.) jako plodovit in nadarjen ruski pisatelj in publicist N. S. Lěskov. Zaslužil si je stalno slavo v ruski književnosti posebno s tem, da je neizmerno resnično in umetniški slikal življenje nižjega in višjega duhovništva, razkolnikov in starinskega plemstva. Vsi ti krogi so poseben svet ruskemu narodu samemu, najbolj novi pa so mu bili v književnosti ubogi duhovniki na kmetih. Razkolnike, te milijone ruskega naroda, ki se drže z neverjetnim uporstvom svoje „blagočestivoj starině“, je predstavljal jednako mojsterski kakor znani narodopisni beletrist Pečerskij-Meljuikov. Neizmerno se hvali tudi njegov izvirni in narodni jezik.

Lěskov je hodil po hudih trnjevih potih, in v dobi svojega petintridesetletnega delovanja si je šele v poslednjih desetih letih priboril občno priznavanje. Nastopil je v burni dobi šestdesetih let, ko so se pripravljale in uvajale velike reforme. V takih časih povsod strašno vre, tem bolj pa pri narodih brez stare kulture in večstoletnih tradicij. Liberalizem je postal moda in ni znal nikakih mej, tako da se je pri mnogih duhovih razvil v nihilizem. Lěskov je bil sprva tudi velik liberalce, ali nihilistovske pretiranosti so se mu zgabile, začel jih je bičati ter se je posebno s svojim romanom „Někuda“ mladim in naprednim krogom še bolj zameril nego Turgenjev z „Dymom“. Strašen krik proti „odpadniku“ ga je gual še bolj v nasprotni tabor. Vender tudi v njegovih polemičnih spisih se ni izgubil umetnik, mnogo člankov in povestij pa je bilo čisto umetniških, tako da so se mu počasi zopet odpirala tudi liberalna glasila. Novih nasprotnikov si je nakopal s slikanjem duhovništva, dasi je bilo brez vsake tendencije; ali tudi v konservativnih krogih se je cenil njegov umetniški talent, tako da so ga nazadnje povsod spoštovali. V resnici je bil Lěskov samostalen značaj, ki se ni slepo klanjal nobenemu modnemu mnenju in ni spadal k nobeni stranki. Najbolj znan je njegov roman „Soborjae“, ki nas seznanja z duhovništvom na kmetih; mnogo šuma pa so napravile njegove „Archierejskija meloči“ (škofovske drobnosti).

Lěskov se je narodil v odlični plemiški (dvorjanski) rodbini v vasi Goročovu, v Orlovski guberniji, 4. februarja 1831 l. Izgubil pa je skoro očeta, in tudi sorodniki so mu ubožali, tako da se je rano moral postaviti na svoje noge. Tri leta je poslušal predavanja na kijevskem vseučilišču, potem pa je stopil v službo pri drugem možu žene svojega strica, ki je bil zanj skrbel, pri radikalcu Angličanu Škotu, trgovskem podjetniku. Lěskov je v tej službi mnogo potoval po Volgi, po južni Rusiji in po tujih krajih. Videl in skusil je torej mnogo. Svoje raznovrstne vtiske je opisoval v pismih Škotu, ki jih je kazal svojemu prijatelju J. V. Selivanovu, znanemu pisatelju. Ta je prvi ocenil književno nadarjenost Lěskova, dva kijevska medicinska profesorja pa sta ga nagovorila, naj poskusi svoje moči v literaturi. L. 1861. je prišel v Peterburg ter skoro zaslovel kot beletrist. Pisal je v vse večje časnike in časopise, tako da se njegovim spisom niti ne zna število.

M. Murko.

T. G. Masaryk, Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození. V Praze. Nákladem „Času“. 1895.

Opozarjamo kratko na Masarykovo knjigo o „Českem vprašanju“, ki je vredna, da se tudi Slovenci z njo seznanijo in o nji izpregovorijo. Masaryk ne razpravlja češkega vprašanja v praktičnem političnem zmislu, ampak razbira načela češkega zgodovinskega in posebno novejšega narodnega življenja ter hoče narodni zavesti dati filozofski temelj. Knjiga je nastala iz študije o Kollárju, katero je Masaryk objavljal v

svojem mesečniku »Naše Dobae. To pa mu je dalo priliko, da je govoril obširno o dobi češkega preropenja in njegovem daljšem razvitku do današnjih dnij. Kdor hoče razumeti novejšo kulturno gibanje na Češkem, „literarno revolucijo“, o kateri se toliko piše, bo našel ključ v tem spisu, v katerem je češki filozof, sociolog in kritik zbral svoje nazore, ki jih širi na vseučilišču in v književnosti kot duševni vodja čeških realistov že drugo desetletje.

M. M.

Češka književnost. (Dalje in konec.)

Drug ilustrovan mesečnik, „Květy“, je namenjen bolj leposlovju. Dospel je do 17. letnika in ima dva urednika, za pesništvo in izviro leposlovje v prozi pesnika-prvaka *Svatopluka Čecha*, za poučne spise in prevode leposlovne proze pa znamenitega romanopisca *dr. Serváca Hellerja*. Štiri na široki podlagi osnovane proizvode češkega leposlovja nam podajajo „Květy“: *M. A. Šimáčka* iskreno pisano povest: „V novém životě“, ki nam prikazuje mlado učiteljico, uživajočo s prvo službo prvič radosti in srečo življenja na kmetih; *Stanislava Jarkovskega* „Dcera profesorova“, podoba iz malomestnega življenja; *Serváca Hellerja* roman z ozadjem čeških bojišč iz l. 1866.: »Ve veliké době« in naposled *Josefa Laichterja* roman »Za pravdou«. Natančneje podatke si moramo seveda pridržati za poznejši čas, ko bomo imeli v rokah več, nego mnogo obetajoče ekspozicije. Mojsterski je *Jana Fr. Hruške* spis o »Otrocih na Chodsku« (južno-zapadni okraj na Češkem), razpravljajoč s čudovito lehkoto, z jasnimi nazori in z nenavadno nežnostjo o življenju, navadah, igratih, pesnih, vražah i. t. d., s kratka o vsem, kar je združeno z otroškimi bitjem od njegovega rojstva pa do časa, ko neha biti otrok. V prošlo dobo, ko je bujno cvetel romantizem, ko se je tako rekoč šele rodilo v srcih nadepolnih požrtvovalnih mož slovstvo v narodnostno vzpodbudo tedanjikom in v radosten spomin nastopnikom, nas uvaja *Bohuslava Čermaka* bijografsko-literarna studija »Jan Neruda«, baveča se v prvih številkah z mladeniško dobo velikega tega pisatelja.

»Zlatá Praha« prinaša v novem svojem letniku na prvem mestu *Gabriele Preissove* najnovejšo pripovedno delo »Do podzimu«. Osebe in dejanje je povzela iz življenja koroških Slovencev iz okraja podklošterskega. Imenovana pisateljica se peča v zadnjem času izključno s prigradki, ki so se vršili med našimi rojaki na Koroškem, Hkrati čitamo v »Světozoru« iste pisateljice pripoved s Koroškega »Štěstí« (sreča), v »Osvěti« pa ljubko skico »Snege«. Zanimivo bode zasledovati, koliko je prodrła pisateljica v duh slovenskega priprostega naroda.

O drugih pojavih v imenovanih in drugih čeških listih, takisto o češki književnosti in dramaturgiji sploh izpregovorimo v prihodnjih številkah. —

Umrla je dne 19. prosinca t. l., stara 40 let, češka pisateljica *Marija Červinková Riegrova*, hči dr. Fr. L. Riegrova. Proslavila se je s spisi, zadevajajočimi širjenje humanitetnih idej; pisala je tudi libreto k Dvořákovim operam »Dimitrij« in »Jakobin«. »Osvěta« pa prinaša v 2. številki njeno literarno-zgodovinsko razpravo »Domněnky a pravda o Jungmannovic. —

Popavek. Veščak nas je opozoril, da v »Razbojnikih na Kranjskem« v 3. letošnji številki naši nekaterekrat (n. pr. str. 160., vrst. 3.) omenjeni Osa j l slove hrvaški Ozalj, po naše tedaj Ozelj, rod. Ozlja in da istod (str. 158., vrst. 3.) omenjena reka ni Korona, ampak Korana. — V zadnji številki pa naj se čita na 222. str. v 7. vrsti od spodaj pogladi nam. pogleda.

